

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

RİVÂYETLERE GÖRE MESCİD VE
İLGİLİ RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Murat NOKTA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR

Konya-2012

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat NOKTA
	Numarası	034244021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	RİVAYETLERE GÖRE MESCİD VE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

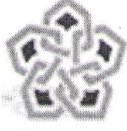

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat NOKTA
	Numarası	034244021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr.Ömer ÖZPINAR
	Tezin Adı	RİVAYETLERE GÖRE MESCİD VE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan RİVAYETLERE GÖRE MESCİD VE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ başlıklı bu çalışma 20/06/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd.Doç.Dr.Ömer ÖZPINAR	Danışman	
Prof.Dr.Bilal SAKLAN	Üye	
Doç.Dr.Muhittin UYSAL	Üye	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat NOKTA	
	Numarası	034244021008	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr.Ömer ÖZPINAR	
Tezin Adı	RİVAYETLERE GÖRE MESCİD VE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ		

ÖZET

Yaptığımız alan taraması neticesinde hadis sahasında günümüze dek telif edilen müstakil bir mescit rivayetleri çalışmasına rastlayamamamız ve İslam toplumu açısından belki de en önemli kurum olan mescit hakkında çalışılmasının gerekliliği bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendirdi.

İnsan hayatının her bir bölümüyle alakalı düzenlemelerde bulunan Hz. Peygamber'in mescid konulu rivayetlerinin ele alındığı çalışmamızın birinci bölümünde mescid kavramı, rivayetlere göre mescidin tarihi ve rivayetlere göre mescidin önemi ve işlevleri ele alınmıştır.

Tezimizin ikinci bölümünde ise mescidde yapılması uygun olan ve yapılması yasaklanan şeyleri anlatan rivayetler ele alınmıştır. Bu rivayetler hadis şerhleri ve fikhî yorumlar ile anlaşılmasına çalışılmıştır. Ayrıca hadislerin sıhhat derecelerine de bakılmıştır.

Netice olarak, değerlendirdiğimiz rivayetler çerçevesinde ele aldığımız konumuz mescidin İslam toplumu açısından önemini ortaya koymaktadır.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Murat NOKTA
	Numarası	034244021008
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Hadis
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Yrd.Doç.Dr.Ömer ÖZPINAR
Tezin İngilizce Adı	THE ISLAMIC PRAYER HOUSE ACCORDING TO ISLAMIC NARRATIVES AND ASSESMENT OF THE RELEVANT NARRATIVES	

SUMMARY

This work was embarked upon after our field research led to no result on any independent work to date on Islamic traditions regarding narratives on the mosque made us understand that there is need for such kind of a work on the mosque which is probably the most important establishment in Islam.

In the first chapter of this work which concerns narratives on the subject of the mosque by the Holy Prophet (PBUH), who has given guidance regarding all aspects of human life, we will study the concept of mosque, history of the mosque according to the narratives and its significance and functions according to this narratives.

The second chapter focuses on the narratives which details what is appropriate and what is forbidden to do in the mosque. These narratives will be illustrated with Islamic traditions commentaries and Islamic law interpretations. Moreover, the accuracy degree of the Islamic traditions has also been taken into consideration.

As a result, our assessments of the subjects based on the Islamic narratives symbolizes the importance of mosque in the Islamic society.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	XI
1.ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	XI
2.ÇALIŞMANIN METODU	XII

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE RİVÂYETLERE GÖRE MESCİD

1.1.MESCİD KAVRAMI.....	1
1.1.1.Mescid Kavramının Kökeni	1
1.1.2.Mescid Kavramının Geçtiği Âyetler	4
1.2.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDİN TARİHİ	5
1.2.1.İslam'dan Önce İnşa Olunan Mabedler.....	5
1.2.2.Hz.Peygamber Döneminde Mescid Çeşitleri	7
1.3.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDİN ÖNEMİ VE İŞLEVİ.....	10
1.3.1.Mescidin Önemi	10
1.3.1.1.Üç Mescid.....	14
1.3.1.1.1.Mescid-i Haram	16
1.3.1.1.2.Mescid-i Nebevî.....	19
1.3.1.1.3.Mescid-i Aksa	23
1.3.1.2.Hangi Mescidde Namaz Daha Faziletli?	25
1.3.1.3. “Yeryüzü Mescid Kılındı” Rivayeti ve Anlamı	28
1.3.2.Rivayetler Işığında Mescidin İşlevleri	31
1.3.2.1.Mâbed	31
1.3.2.2.Eğitim-Öğretim.....	32

1.3.2.3.Askerî Faâliyetler	34
1.3.2.4.Elçilerin Kabulü.....	35
1.3.2.5.Kazâî ve Adlî İşler	36
1.3.2.6.İktisâdî ve Mâlf İşler	37

İKİNCİ BÖLÜM

2.MESCİD RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDDE YAPILABİLECEK İŞLER	40
2.1.1.Namaz.....	40
2.1.2.İ'tikaf.....	43
2.1.3.Hutbe ve Dini Tebliğ Konuşmaları	46
2.1.4.Tahiyyetü'l-Mescid	49
2.1.5.Kur'an Ezberleme	51
2.1.6.İlim Tahsili	54
2.1.7.Fetvâ	58
2.1.8.Barınak	64
2.1.9.İstişâre	68
2.1.10.Bakımı ve Temizliği.....	70
2.1.11.Mübah Olan İşler.....	73
2.1.11.1.Yeme İçme.....	73
2.1.11.2.Uyku	75
2.1.11.3.Abdest Almak	78
2.1.11.4.Müşriğin Girmesi.....	79
2.1.11.5.Silahla Girmek.....	81
2.1.11.6.Şiir Okumak.....	83
2.2.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDDE YAPILAMAYACAK İŞLER	88
2.2.1.Alışveriş	88

2.2.2.Kayıp İlanı.....	91
2.2.3.Tartışmak ve Ses Yükseltmek.....	92
2.2.4.Cünüp ve Hayızlı Kadının Girişi.....	94
2.2.5.Çocuk ve Mecnunun Girişi.....	95
2.2.6.Parmakların Kenetlenmesi.....	98
2.2.7.Mescidin Kirletilmesi.....	100
2.2.8.Cima.....	103
SONUÇ	104
BİBLİYOGRAFYA	107

ÖNSÖZ

Peygamberler hem dünyada hem âhirette insanlığın mutluluğa erişmelerini sağlamak amacıyla Yüce Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir.

Son ilahi din İslâm'ın güzide elçisi Hz. Peygamber, bi'setten itibaren Allah'tan aldığı vahyi, zerre kadar değiştirmeden dosdoğru bir şekilde tebliğ etmiştir. Doğumundan vefatına kadar yaşadığı örnek hayat ise bu tebliği taçlandırmıştır. Bir insanın yaşayabileceği en temiz, en doğru, en örnek hayat onun hayatıdır. Bu yüzdendir ki insanlık tarihi boyunca yaşanan nice önemli an, yazılan nice mühim eserler geçip giden zamanla birlikte yok olurken Hz. Peygamber'in yaşadığı hayatın en ince detayları dahi unutulmamış ve nesilden nesile hem sözlü olarak hem de bilfiil yaşamak suretiyle aktarılarak bugünlere gelmiştir.

Hz.Peygamber'in hayatı, taşıdığı olaylarla zengin, anlamları ile gözalıcı ve verileri ile rengârenktir. İşte mescid konusu da bu bağlamda incelenmesi gereken bir konudur.

Kısa zaman içinde İslam'ın evrensellik, ilerleme ve gelişme özelliklerinin bir sembolü olan mescid, bilinçli eylemlerin icrası ve ibadetlerin edası için rûhî bir merkez, devletin iç ve dış ilişkilerini yönlendiren askerî ve siyâsî bir üs, mütevazı minberinden öğretilerin ve konuşmaların sunulduğu bir ilim yuvası olmuştur.

İlk yıllarında mâlî yönden güçsüz olan Müslümanlar, içeride ve dışarıda sürekli bir uğraş içinde bulunmaları sebebiyle, her biri kendine yüklenecek görevi yapacak özel alanlı kurumların daha fazla kurulmasına imkân bulamadılar. İşte bu durum mescidin, yığınla vazife ve işlev görmesine, İslam cemaatının iç ve dış tüm ilişkilerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin önemli bir parçası haline getirmiştir.

Toplumun şekillenmesinde aktif rol alan mescidin işlevselliği bizi bu çalışmanın yapılmasına, ilgili rivâyetlerin değerlendirilmesinin gerekliliğine sevketmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde mescidin önemi, tarihi ve fonksiyonları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise mescid ahkâmı diye de isimlendirebileceğimiz rivâyetler ele alınarak değerlendirilmiştir.

Tezimizi değerli ilim adamlarının görüşlerine arz ederken çalışmamıza desteklerini esirgemeyen bütün hocalarımıza ve özellikle tez danışmanımız Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR Bey'e teşekkürlerimizi ifade ediyoruz.

Murat NOKTA

22 Mayıs 2012

KONYA

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
as	: Aleyhisselam
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
dp.	: Dipnot
dr.	: Doktor
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
hz.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
no.	: Numara
ra	: Radiyallahü anh/anhâ
s.	: Sayfa
s	: Sallallahü aleyhi ve sellem
sy.	: Sayı
şrh.	: Şerh
thk.	: Tahkîk
thr.	: Tahrîc
trc.	: Tercüme
trs.	: Tarihsiz
v.	: Vefatı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

1.ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Allah'ın insanlara gönderdiği son elçi Hz.Muhammed (s) insanlığın bütün değerlerinin dibe vurduğu bir dönemde “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” söylemiyle insanlığa seslenmiş, ahlaki düşünce ve uygulamaların en üstün örneklerini vermiştir.

Hız. Peygamber (s) insan hayatının her bir bölümüyle alakalı düzenlemelerde bulunmuş ve şu meseleye de değinmemiş diyeceğimiz bir alan bırakmamıştır. Çalışmamızdaki rivâyetlerde de görüleceği üzere Hz.Muhammed (s)'in mescid konusundaki öğretileri, mescidin İslam toplumu için ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

“Süçüd” (سجود) masdarından türetilen “mescid” (مسجد) kelimesi bir mekân ismidir.¹“Secde edilen yer” anlamına gelir. İslam'ın temel ibadetlerinden biri olan namazın diğer rükünlerinin de bulunmasına rağmen, ibadetgâh karşılığında mescid kelimesinin kullanılması, namazın hedeflediği kulluk, tazim ve hürmeti en iyi ifade etmesi sebebiyle olsa gerektir.

İslam ibadetgâh mefhumunda köklü bir değişiklik yaparak ibadet etmek için belli bir mabedi zaruri kılmamıştır. İslam, bir prensip ve bir ruhsat olarak mümkün olan her yerde secde edilmesini kabul etmiş ise de cemaatle kılınan namazı yalnız başına kılınandan daha değerli görmüştür.

Hız.Peygamber (s) döneminde mescid ibadetgâh görevini yerine getirmekle birlikte İslam toplumunu ilmi, kültürel, siyasi, askeri, adli, ictimâî, iktisadi vb yakından alakadar eden her alanda hizmet vermiştir.

---

¹İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, c.III, s. 204.

İslam toplumu açısından böylesine önemli ve fonksiyonel olan mescid konusunun rivâyetler çerçevesinde anlaşılmasının gerekliliğine olan inancımız bu çalışmayı gerekli kılmıştır.

Yaptığımız alan taraması neticesinde İslami ilimler içinde en geniş edebiyata sahip olan hadis sahasında günümüze dek telif edilen müstakil bir mescid rivâyetleri çalışmasına rastlayamadık. İslam toplumu açısından belki de en önemli kurum olan mescid hakkında çalışılmasının gerekliliği ve bu noktadaki büyük ihtiyaç aşikârdır. Bu sonuç bizi bu çalışmaya yönlendirdi.

2.ÇALIŞMANIN METODU

Mescid hadisleri ifadesinin son derece geniş kapsamlı oluşu, çalışmanın hem başlangıç, hem de gelişme aşamasında bazı sınırlamalara gidilmesini gerektirmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde mescid kavramı, rivâyetlere göre mescidin tarihi ve rivâyetlere göre mescidin önemi ve fonksiyonu konuları ele alınmıştır. Bu konular ele alınırken Kur'an'da geçen mescid konulu Âyetler ve tefsirlerinden istifade edilmiştir.

Bu çalışmamızda hadislerin tahlili yapılırken meselenin fikhî boyutuna da yer vererek Hz.Peygamber'in (s) mescid konusundaki tutum ve davranışlarının günümüz Müslümanlarına ışık tutabileceğini ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümü olan "Rivâyetlere Göre Mescid ve İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi" kısmında mescidde yapılması uygun olan ve yapılması yasaklanan şeyleri anlatan rivâyetler ele alınmıştır. Bu bölümde Kütüb-i Sitte'yi oluşturan altı eser olan Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin Cami'leri, Ebû Dâvud, Nesâî, İbn Mâce Sünenleri ile Dârimî'nin Süneni, Ahmed b.Hanbel'in Müsned'i ve İmam Malik'in Muvatta''ndan oluşan Kütüb-i Tis'a'nın tamamı mercek altına alınmıştır. Hadislerin tesbitinde ise Wensick ve ekibinin hazırladığı Concordance'den istifade edilmiştir.

İkinci Bölümde öncelikle rivâyetin orijinal metni ve tercümesi verilmiş; ardından yer aldığı belli başlı kaynaklar ve bu kaynaklardaki tariklerin dökümü sunulmuştur. Akabinde hadislerin kısa anlam açıklaması yapılmıştır. Bu aşamada başta İbn Hacer (v.852/1448)'in *Fethü'l-Bârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*'si ve Aynî (v.855/1451)'nin *Umdetü'l-Kârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*'si olmak üzere Kütüb-i Sitte üzerine yapılan şerhlerden faydalanılmıştır. Rivâyetlerin fikhî boyutu için Cezîrî'nin *Kitâbü'l-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa* isimli eserinden faydalanılmıştır.

Tezin yazımında, güncel kullanımdaki Tükçe ve yazım kuralları kullanılmıştır. Arapça ibare ve isimlerdeki kısaltma ve uzatmalar gösterilmeye, şahıs ve kitapların başındaki harf-i ta'rifler veilmeye gayret edilmekle birlikte, kullanım alışkanlığına göre kimi zaman da terk edilebilmiştir. Metin içinde geçen kitap isimlerinin ve kavramların italik yazıyla belli edilmesine özen gösterilmiştir. Şahıs isimleriyle birlikte vefat tarihleri de (hicri/miladi) şeklinde gösterilmeye gayret edilmiştir. Metin içinde geçen Arapça ibareler, konunun değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünüldüğü yerlerde orijinal metin olarak da verilmeye çalışılmıştır.

Dipnotlarla ilgili önemli bir husus, tekrar ve uzatmadan kaçınmak amacıyla, kaynakların ilk zikredildikleri dipnotta bile kitabın künye bilgilerine yer verilmemiş olmasıdır. Her dipnotta sadece makale veya eser müellifinin adı, eserin adı ve sayfa numarası ile yetinilmiş, detaylar için kaynakçaya bakılması öngörülmüştür. Bibliyografyadaki yazar isimlerinin sıralamasında, harf-i ta'rif dikkate alınmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE RİVÂYETLERE GÖRE MESCİD

1.1.MESCİD KAVRAMI

1.1.1.Mescid Kavramının Kökeni

Mescid (مسجد), Arapça'da “eğilmek, tevazu ile alını yere koymak” manasına gelen sücud (سجود) kökünden “secde edilen yer” anlamında bir mekân ismidir.²

Secde namazın rükunları içinde en önemlisi, Kur'an-ı Kerim'e göre insanın daha ilk yaratılışında şahid olduğu bir hürmet ifadesidir.³ Hz.Peygamber (s)'in bildirdiğine göre kulun Allah'a en yakın olduğu an secde anıdır.⁴

Arapça “cem” (جمع) kökünden türeyen, “toplayan, bir araya getiren” anlamındaki “cami” (جامع) kelimesi, başlangıçta sadece cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılan “el-Mescidü'l-câmi” (المسجد الجامع) tamlamasının kısaltılmış şeklidir, “el-Mescidü'l-câmi” tabiri, Taberânî'nin bir rivâyetine göre bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanılmıştır.⁵ Ancak hadisin râvilerinden birinin tenkit edilmiş olmasının⁶ göz önüne alarak bu rivâyeti ihtiyatla karşılamak gerekir. Bununla beraber bazı hadis senedlerinde geçen ifadelerden, bu tabirin tabiîn döneminde kesin olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Ebû Ömer el-Kindî'nin el-Vülât ve'l-Kudât'ında kadınların mescidlerdeki kazâî faaliyetlerinden bahsedilirken “el-mescidü'l-câmi” tabirine yer verildiği halde zeylinde zaman zaman sadece “el-câmi” ifadesinin geçmesi, IV./X. yüzyılın başlarında “cami” kelimesinin tek başına

---

² İbn Manzur, *age*, c.III, s. 204.

³ Bakara, 34.

⁴ Bkz. Nesâî, *Tatbîk*, 78.

⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, c.I, s.143.

⁶ Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, c.II, s.46.

kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Daha sonra, içinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mâbedler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur. V./XI. yüzyıl hukukçularından Mâverdî (v.450/1058) ve Ebû Ya'lâ (v.307/919) da bu ayrımı açıkça belirtirler. Ancak Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Mescid-i Aksa ve genellikle mezhep imamlarıyla ileri gelenlerinin kabirlerinin bulunduğu camilere de mescid denilmektedir.⁷

Zeccâc, Hz. Peygamber'in, "Yeryüzü bana temiz ve mescid kılındı" hadisini delil göstererek ibadet edilen her yerin mescid olduğunu söyler. "İçlerinde Allah'ın adının anıldığı mescidlere girmeyi yasaklayan ve onları tahribe çalışandan daha zalim kim olabilir?"⁸ âyetini de, "Allah'ın dinine muhalefet edenden daha zalim kim olabilir?" şeklinde açıklar.⁹ Kur'an'da, "içinde Allah'a ibadet edilen yer" şeklindeki genel anlamıyla mescid, Ehl-i Kitab'ın mâbedleriyle beraber zikredilmektedir: "Allah İnsanların bir kısmını bir kısmıyla defetmeseydi her halde manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılıp giderdi ki buralarda Allah'ın adı çok anılır".¹⁰ İbn Haldun (v.808/1405) da kelimeyi, hangi dine ait olursa olsun, genel olarak ibadet yerleri için kullanmıştır.¹¹ Herhalde bundan dolayı ashaptan bazıları Ehl-i kitab'ın mâbedlerinde namaz kılmakta bir mahzur görmemişlerdir. Çekindikleri nokta ise Tevrat'ın da buralarda bulunmasını yasakladığı resim ve heykellerdi.¹²

Mescid kelimesi Kur'an'da yirmi iki yerde, mescid kelimesinin çoğulu olan mesâcid ise altı yerde geçer. Buralarda genel olarak mescidler kastedilmekle beraber kelimenin aynı zamanda mimli masdar ve alet isminin de çoğulu olması sebebiyle,

---

⁷ Bkz. Önkal, "Cami", DİA, c.VII, s.46-56.

⁸ Bakara, 114.

⁹ İbn Manzur, age, "scd" md.

¹⁰ Hac, 40.

¹¹ İbn Haldun, *Mukaddime*, s. 635.

¹² Bkz. Buhârî, *Salât*, 54.

“Secdeler Allah içindir”¹³ âyeti, “Secde organları veya secde yerleri (mescidler) Allah'ındır” şeklinde de anlaşılabilir.

Kur'ân-ı Kerim, hadisler ve ilk İslâm kaynaklarında cami karşılığında mescid kelimesi geçmektedir. Bu kelimenin Sâmi kökenli dillerde telaffuz ve anlam bakımından benzerleri vardır. Meselâ milâttan önce V. yüzyıla ait olduğu tesbit edilen Yahudi Elephantine papirüslerinde kelime “ibadet yeri” anlamında geçmektedir. Milâttan önce I. yüzyılda yaşayan ve “Ölüdeniz yazmaları” kendilerine izafe edilen Essenîler de ibadet yerlerine mescid diyorlardı.¹⁴

Kehf sûresinde geçen ve Ashâb-ı Kehf-in üzerine yapılan binanın mescid olarak zikredilmesi, Ehl-i kitab'ın peygamber ve azizlerinin kabirleri üzerine yaptıkları binaları bu şekilde adlandırdıklarını ve bunların içinde ibadet ettiklerini gösterir. Nitekim Ümmü Habîbe ve Ümmü Seleme Habeşistan'a hicret ettiklerinde resimlerle süslenmiş böyle mescidler görmüşlerdir. Bu durumu Hz. Peygamber'e haber verince Rasûlullah, hristiyanların, içlerinden sâlih bir kişi öldüğünde onun kabri üstüne mescid inşa ettiklerini ve içine resimler yaptıklarını, bu kişilerin kıyamet gününde mahlûkatın en kötuları olacağını belirtmiş, bu hareketlerinden dolayı Yahudi ve Hristiyanları lânetlemiştir.¹⁵

Osmanlılar döneminde padişahlar tarafından inşa ettirilen büyük camilere “selâtin camileri”, vezirler ve diğer devlet ricali tarafından yaptırılan orta büyüklükteki camilere banisinin adına izafeten sadece cami, küçük olanlara da mescid denilmiştir. Mescidlerin cuma namazı kılınan camiye tahvili ise berat ve izinle olmaktadır.

Batı dillerinde cami karşılığı olarak kullanılan mosque, mosque vb. kelimelerin mescidin farklı telaffuzundan doğduğu söylenmektedir. “Namaz kılınan yer” demek olan musalla, Hz. Peygamber döneminde bayram ve cenaze namazı

---

¹³ Cin, 18.

¹⁴ Bkz. Bozkurt, “Cami”, DİA, c.VII, s.46-56.

¹⁵ Bkz. Buhârî, *Salât*, 45, 54; Müslim, *Mesâcid*, 16-23.

kılınan yerler için kullanılmıştır. Yol boylarındaki üstü açık mescidlere ise Farsça'da namazgâh denilmiştir. Kur'an'da biri çoğul “mehârîb” (محارب) olmak üzere beş yerde geçen “mihrâb” (محراب) kelimesi de dilcilerin çoğuna göre mescid anlamındadır. Makrîzî (v.845/1442), Mısır'da bazı mihraplardan söz eder ki bununla mihrapları olan musallaları kastetmektedir.¹⁶

1.1.2.Mescid Kavramının Geçtiği Âyetler

“Mescid” (مسجد) kelimesi Kur'an-ı Kerim'de tekil (مسجد) ve çoğul (مساجد) olarak ayrıca sıfat tamlaması olarak toplam 27 Âyette 28 defa geçmektedir.

Kâbe ve çevresini ifade eden Mescid-i Haram on beş yerde, Mescid-i Nebevî veya Mescid-i Kubâ'nın kastedildiği “takva temeli üzerine kurulu mescid”¹⁷, Kudüs haremının kastedildiği Mescid-i Aksa¹⁸ ve münafıkların Hz. Peygamber'e suikast tertipleme üzere bina ettikleri Mescid-i Dırâr¹⁹ birer âyette zikredilmektedir. Mescid kelimesinin çoğulu olan mesâcid, Kur'an'da altı yerde geçer.

Bu ayetlerde mescidin inşası, önemi, kıblenin değiştirilmesi, mirac gibi konular anlatılmaktadır.

Bu ayetlere, konularla uygunluklarına göre tezimizin ilgili bölümlerinde değinilecektir.

---

¹⁶ Bkz. Bozkurt, agm, c.VII, s.46-56.

¹⁷ Tevbe, 108.

¹⁸ İsrâ, 1.

¹⁹ Tevbe, 107.

1.2.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDİN TARİHİ

Bu bölümde İslam'dan önce inşa olunan mabedler ve Peygamber (s) dönemindeki mescidler ele alınacaktır.

1.2.1.İslam'dan Önce İnşa Olunan Mabedler

Hız. Âdem'in yeryüzüne ilk ayak bastığı yer kabul edilen Serendib'de (Seylan) Âdem tepesinde bulunan dev bir ayak izi burada yaşayan Budistler'ce Buda'ya, Hindûlar'ca Şiva'ya, müslümanlarca da Hız. Âdem'e izafe edilir. İbn Haldun, Serendib'de Hız. Âdem'e nisbet edilen bir mescidden söz edildiğini, ancak bunun güvenilir bir rivâyet olmadığını söyler. Burada Hız. Âdem'e mahsus bir mescidin bulunması mümkünse de Kur'an'ın bildirdiğine göre “insanlar için inşa edilen ilk beyt (mâbed) Kâbe'dir.²⁰ Rivâyete göre onun da ilk bânisi Hız. Âdem'dir. Ebû Zerr'in sorduğu sorular üzerine Hız. Peygamber yeryüzünde ilk mescidin Mescid-i Haram, ikincisinin ise Mescid-i Aksa olduğunu açıklamıştır.²¹ Aynı hadiste aralarının zaman olarak kırk yıl olduğunu belirtilmesi, Hız. İbrahim ve Süleyman'ın eski temelleri üzerine bunları yenilediklerini göstermektedir. Bu mescidlere “beyt” denilmiş, Kâbe için “el-Beyt” (البيت)²², “Beytülharâm” (بيت الحرام)²³, “Beytülâtık” (بيت العتيق)²⁴ ifadeleri kullanılmıştır. Mezmurlar'daki, “Ne mübarektir senin beytinin sakinleri ki daima sana hamdederler. Ne mübarektir o insan ki kuvveti sendendir. Beytine giden yollara gönül veren adam Beka vadisinden geçerken orayı pınara döndürür cümleleri, Hız. Davud'un Kâbe'ye duyduğu özlemin bir ifadesi olmalıdır. Batlamyus'a izafe edilen Asya'nın “altıncı haritası”nda Makoraba (mâbed) adıyla kaydedilen Mekke eskiçağlardan beri mescidin yeri olarak bilinmekteydi.²⁵

---

²⁰ Âl-i İmrân, 96.

²¹ Bkz. Buhârî, *Enbiyâ*, 40; Müslim, *Mesâcid*, 1,2.

²² Bakara, 125, 127, 158; Âl-i İmrân, 96, 97.

²³ Mâide, 97.

²⁴ Hac, 33.

²⁵ Bkz. Önkâl, agm, c.VII, s.46-56.

İslam öncesi mescidler zikredilirken Ashâb-ı Kehf'in üzerine yapılan binanın mescid olarak zikredilmesinden de söz etmeliyiz.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Böylece, Allah'ın sözünün gerçek olduğunu ve kıyametin kopmasından şüphe edilemeyeceğini bilmeleri için, insanların onları bulmalarını sağladık. Nitekim halk, bunların hakkında çekişip duruyor: “Onların mağaralarının çevresine bir bina kurun” diyorlardı. Oysa Rableri onları çok iyi bilir. Tartışmayı kazananlar: “Onların mağaralarının çevresinde mutlaka bir mescid kuracağız” dediler.*”²⁶

Buhârî ve Müslim Hz.Aişe ile Abdullah b.Abbas'dan şöyle dediğini rivâyet ederler: Peygamber (s) hastalanınca kendisine ait bir örtüyü yüzünün üzerine koymaya başladı. Örtü yüzünün üzerinde iken nefes almada güçlük çekince, onu yüzünden açtı ve bu haliyle şöyle buyurdu: *“Allah'ın laneti Yahudilerle Hristiyanların üzerine olsun. Çünkü onlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.”* Hz.Peygamber bununla onların yaptıklarını yapmaktan sakındırıyordu.²⁷

Ashâb-ı Kehf'in üzerine yapılan binanın mescid olarak zikredilmesi, Ehl-i kitab'ın peygamber ve azizlerinin kabirleri üzerine yaptıkları binaları bu şekilde adlandırdıklarını ve bunların içinde ibadet ettiklerini gösterir. Nitekim Ümmü Habîbe ve Ümmü Seleme Habeşistan'a hicret ettiklerinde resimlerle süslenmiş böyle mescidler görmüşlerdir. Bu durumu Hz. Peygamber'e haber verince Rasûlullah, Hristiyanların, içlerinden sâlih bir kişi öldüğünde onun kabri üstüne mescid inşa ettiklerini ve içine resimler yaptıklarını, bu kişilerin kıyamet gününde mahlûkatın en kötöleri olacağını belirtmiş, bu hareketlerinden dolayı Yahudi ve Hristiyanları lânetlemiştir²⁸

---

²⁶ Kehf, 21.

²⁷ Buhârî, *Cenâiz*, 62; Müslim, *Mesâcid*, 19; Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 72; Nesâî, *Mesâcid*, 13; Dârimî, *Salât*, 120; Muvatta', *Medine*, 17; Ahmed, *Müsned*, c.I, 218.

²⁸ Bkz. Buhârî, *Salât*, 45, 54; Müslim, *Mesâcid*, 16-23.

1.2.2.Hz.Peygamber Döneminde Mescid Çeşitleri

H.z.Peygamber (s)'in İslam öncesindeki ibadet hayatı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Bu hususta bildiklerimiz, onun (s) Kâbe'yi tavaf ettiği, Ramazanlarda Mekke yakınlarındaki Hira mağarasına çekilerek uzlet hayatı yaşadığı ve burada azığını gelip geçenlerle paylaşmasından ibarettir.²⁹

Üç yıl kadar devam eden gizli ibadetin sona ermesiyle de Müslümanların en önemli ibadetlerinden biri olan namaz ibadetini açıktan uygulamaya başlamıştır. Bu duruma çok öfkelenen müşriklere karşı H.z. Peygamber ilahi bir emirle nasıl bir tavır içersinde olacağını belirleyerek, Kâbe'de ilk defa topluca bir namaz kıldırılmıştır. İslam dininin Müslümanlara farz kıldığı ilk ibadet namazdır. Çünkü namaz kul ve Allah arasında bir köprü, bir bağıdır. H.z. Peygamberin, vahyin ilk zamanlarından itibaren bu ibadeti yaptığı ve yakınlarına da öğrettiği bilinmektedir. Bununla birlikte Peygamber (s) efendimiz İslam'ın ilk yıllarında bu ibadeti gizli olarak yapıyordu. H.z.Peygamber (s) risaletle görevlendirildikten sonra sabah ve ikindi olmak üzere günde iki defa ikişer rekât namaz kılmaktaydı. Davetin üç yıl süren gizli kısmında Müslümanlar namazlarını gizlice dağ aralıklarına giderek kıldılar. Bununla birlikte müslümanlar, cemaat halinde namaz kılabilmek için bir evde toplandıkları da olurdu. Bu ev, çoğu zaman ashabdan Erkam'ın evi idi. Sonraki yıllarda Mekkeli müslümanlar kendileri için hususi bir mescid inşa etmeyip durum ve şartlara uygun olarak evlerinde, dağ aralıklarında (şi'b) namaz kıldılar.³⁰

H.z.Peygamber (s), hicret yolculuğunda kısa bir müddet Medine'nin dışında bulunan Kuba köyünde kalmıştı. Bu esnada Kuba mescidi adıyla bilenen mescidi inşa ettirmişti. Buradan yola çıkıp, Medine'ye girdiği zaman, H.z.Peygamber (s)'i, misafir edip ağırlama şerefine nail olabilmek için herkes birbiriyle yarışa girmişti. Kendisini davet edenlere H.z.Peygamber (s); *“Bırakın deve serbestçe yürüsün. O bizi Allah'ın razı olacağı bir yere kadar götürecektir”* diyordu.³¹ Deve bir süre

---

²⁹ İbn Hişam, *Siret-i İbn-i Hişam*, c.I, s. 252.

³⁰ Bkz.*Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, c.IV, s.190.

³¹ Bkz. Buhârî, *İman*, 111.

yürüdükten sonra, iki yetim kardeşe ait boş bir arsaya çöktü. Buraya evi en yakın olan Ebû Eyyub el-Ensârî, Hz.Peygamber (s)'in eşyalarını alıp sevinçli bir halde evine taşıdı.

Peygamber mescidinin inşası ile ilgili rivayet şöyledir: Bize Yahya b. Yahya ile Şeybân b. Ferruh ikisi birden Abdül Vâris'den rivayet ettiler. Yahya dedi ki: Bize Abdül-Vâris b. Saîd, Ebu't-Teyyâh Ed-Dubaî'den naklen haber verdi. Bize Enes b. Mâlik (ra) rivayet etti ki Rasûlullah (s) Medine'ye gelerek Medine'nin yukarısında Benî Amr b. Avf denilen bir kabileye misafir olmuş, onların arasında ondört gece kalmıştı. Sonra dayıları olan Benî Neccâr kabilesi ileri gelenlerine haber göndermiş. Onlar da kılmalarını kuşanarak gelmişlerdi. Enes demiştir ki:

— Devesinin üzerinde Rasûlullah (s)'i terkisinde Ebû Bekir'i ve etrafında Beni Neccâr ileri gelenlerini hâlâ görür gibiyim. Nihayet yükünü Ebû Eyyûb'un avlusuna indirdi. Rasûlullah (s) nerede namaz vakti gelirse oracıkta namazını kılardı. Koyun ağıllarında dahî namaz kıldığı olurdu. Sonra mescidin yapılmasını emir buyurdu. Benî Neccâr ileri gelenlerine haber gönderdi. Derhal geldiler. Rasûlullah (s) onlara:

— *“Ey Benî Neccâr! Şu bahçenizin kıymetini bana söyleyin!”* buyurdu. Onlar:

— Vallahi olmaz! Biz onun kıymetini ancak Allah'dan isteriz.” dediler. Enes demiştir ki bu bahçede şu söyleyeceklerim bulunuyordu: İçinde bir hurmalık ile müşriklere âid kabirler ve bir harabe vardı. Müteakiben Rasûlullah (s) emir buyurarak hurmalar kesildi. Müşriklerin kabirleri başka yere naklolundu. Harabe de tesviye edildi. Sonra hurmaları kible tarafına direkler hâlinde dizdiler. Ve kapının iki tarafını taşdan ördüler. Rasûlullah (s) ile birlikte ashâb neşideler söyleyerek taş taşıyor ve:

“Allah’ım ahîret hayırından başka hiç bir hayır yokdur. Şimdi sen Ensâr ile Muhacirlere yardım eyle!” diyorlardı.³²

H.z.Peygamber (s)’in devesinin çöktüğü bu arsa sahipleri olan Neccaroğullarından Sehl ve Suheyl hibe etmek için ısrar ettilerse de Peygamber (s) bunu kabul etmedi ve on dinar gibi sembolik bir meblağ karşılığında burayı satın aldı. Bu bedeli H.z. Ebû Bekir (r.a) ödedi. İbn Sa’d, H.z.Peygamber (s)’in Medine’ye hicretinden önce Esad ibn Zurare’nin arkadaşlarıyla burada namaz kıldığını, ayrıca cuma namazlarını da burada kıldırıldığını nakletmektedir.³³ Etrafı çevrili olan bu arsanın hemen bitişiğinde, cahiliye insanların gömülü bulunduğu bir mezarlık vardı. H.z.Peygamber (s) bu mezarlığın kaldırılmasını istedi. Böylece mescidin inşa edileceği arsa genişletilmiş oldu. Ayrıca burada bulunan su birikintisi de yok edildi.³⁴

Mescidin tesis edilmesiyle artık Müslümanların ileride göreceğimiz birçok işleri burada ikame edilecekti.

Medine’deki Arap kabileleri, hicretin ilk yıllarından itibaren, kendi mahalle ve mıntıkalarında mescidler inşa etmeye başlamışlardır. Bu mescidlerin inşasında temel amil, islâm’ın cemaatla namaz kılmaya büyük değer vermesi, vakit namazlarda Mescid-i Nebevî’ye gelmenin her zaman mümkün olmayışı ve H.z. Peygamber’in onları bu yolda teşvik etmesi olsa gerektir. Ekseriyeti, ait oldukları kabile adları ile anılmasına rağmen, adını, bulunduğu yerden veya sahip olduğu bir hususiyetten alan mescidler de vardır. Cuma namazının kılınmadığı bu mescidleri H.z. Peygamber zaman zaman ziyaret etmiş, namaz kılmış ve hatta bazılarının temelini atarak kiblesini bizzat kendisi tesbit etmiştir.

Ayrıca sahabîler zaman zaman Peygamber (s)’i evlerine davet ederek onun (s) namaz kıldığı yeri namazgâh edinmişlerdir. Enes b. Malik (ra)’den rivâyete göre, “Ümmü Süleym; Rasûlullah (s)’den evine gelip orada namaz kılmasını istedi.

---

³² Müslim, *Mesâcid*, 524.

³³ İbn Sa’d, *et-Tabakâtül-Kübrâ*, c.I, s. 239.

³⁴ Bkz. Nesaî, *Mesâcid*, 12.

Rasûlullah (s)’in namaz kıldığı yeri de namazgâh edineceğini söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (s), Ümmü Süleym’in evine geldi. Ümmü Süleym hemen bir hasır seccade getirdi, yumuşasın diye üzerine su serpti. Rasûlullah (s) o hasır üzerinde namaz kıldı, onlarda O’nunla birlikte namaz kıldılar.”³⁵

1.3.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDİN ÖNEMİ VE İŞLEVİ

Çalışmamızın bu bölümünde İslam’ın mescide verdiği önemi anlatan rivayetleri bir araya getirmeye çalıştık. Ayrıca bu bölümde Peygamber (s) günlerinde mescidin işlevlerini ele aldık. Araştırmamız esnasında karşılaştığımız her rivayeti buraya taşımamızın zorluğu bizi, konuyu etraflıca anlamamıza yardımcı olan rivayetlere sevketti.

1.3.1.Mescidin Önemi

İnsanlık hayatında mabed önemli bir yer işgal etmektedir. Özellikle doğu medeniyetlerinde mabedin ayrı bir yeri vardır. Tarih boyunca mabedler, şehirlerin en mutena yerlerine yapılmış ve insanlar buralarda kendi dinlerine göre ibadet ederek itminanı kalbe ulaşılmaya çalışmışlardır. İster Hak olsun, ister batıl olsun mabud ve mabed kavramları insanlığın ittifak ettiği ve vazgeçemediği değerler olarak tarihe geçmiştir. Bozulmuşluk derecesi ne olursa olsun, dünya mabedlerin kutsallık dolu nefesleriyle, sürekli aklanır, durulanır. Yayıdığı manevi ışıklarıyla kâinatı, kutsallığın kaynağına bağlayarak, onun varlığının devamına ruhi bir takviye oluştururken mabed, aynı zamanda yaratılış ve varoluşun kaynağında da bulunur.³⁶

İslam dini bizlere insan’ın iki unsurdan meydana geldiğini gerek yüce kitabımız kanalı ile gerekse hadisler vasıtası ile haber vermiştir. Bu iki unsurdan biri beden diğeri ise ruhtur. Bu bağlamda her ikisi de gıdaya ihtiyaç duyar. Beden gıdasını yediğimiz veya içtiğimiz şeylerle almaktadır. Ruh ise yaptığımız ibadetler ve

---

³⁵ Buhârî, *Salât*, 20; Dârimi, *Salât*, 101.

³⁶ Kılıç, *Kur’an Sembolizmi*, s.137.

taatlarla gıdasını karşılamaktadır. Her ikisinin de mahiyetleri farklı olmakla birlikte gıdaya ihtiyaç duydukları aşikârdır. Bu sebeple ruhun gıda yönü ihmal edilmemeli, onun manevi değerlerle desteklenmesi gerekmektedir. İşte bu sebeple, Hz.Âdem ile başlayıp Hz.Peygamberle son bulan bütün peygamberlerin getirdiği mesaj bu çerçevede değerlendirilir. İnsanoğlunun geçici olan dünya hayatında ona yol göstermek, kendisinde bir emanet olarak bulunan ruhunun bir gün asli vatanına döneceğini ona haber vermek, bedeni gibi ruhunun da gıdaya ihtiyacı olduğunu bildirmek, asli görevlerinin ne olduğunu ona izah etmek maksadıyla peygamberler gönderilmiştir. Ayrıca Peygamberler, bu hususlarda insanlara örnek olmuşlardır.

Her konuda bize en güzel örnek olan Hz.Peygamber (s) adeta mescid merkezli bir hayat yaşamıştır. Çok fazla kurumsallaşmanın olmadığı ilk dönemde neredeyse bütün iş ve işlemler mescidde organize edilmiştir. Hz.Peygamber (s) zamanında mescid sadece beş vakit namaz ve Cuma namazının kılındığı bir namazgâh değildi. Bir mabed olmanın ötesinde mescid, müderrisi Rasûlullah(s) ve talebeleri de O'nun güzide ashabının olduğu bir eğitim öğretim kurumuydu. Devletin merkezi, askerinin karargâhıhâsılı dini ve dünyevi işlerin görüldüğü bir merkezdi.

Mescidlerin inşa ve imarı bizzat Kur'an'ı Kerim tarafından ele alınan ve teşvik edilen bir meseledir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Allah'ın mescidlerini sadece, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren ve ancak Allah'tan korkan kimseler onarır. İşte onlar doğru yolda bulunanlardan olabilirler.”*³⁷

Mescid yaptırmanın fazileti hakkında Peygamber (s)'den gelen bazı rivayetler şöyledir: Osman b. Affân (ra)'dan rivâyete göre, Rasûlullah (s)'den şöyle buyurduğunu işitmiştir: *“Her kim Allah'ın rızasını kazanmak için bir mescid yaptırırsa Allah'ta onun için Cennet'te ona bir ev yapar.”*³⁸

---

³⁷ Tevbe, 18.

³⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 12; Dârimî, Salât, 113.

Yerleşim merkezlerinde mescid yapmanın gerekliliği hakkındaki rivayet şöyledir: Aişe (ra)'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s) cemaat olabilecek gerekli yerlere mescidler yapılmasını ve oraların temiz tutulmasını ve güzel kokular sürülmesini emretti.³⁹

Mescidlerde ibadet etmek şöyle dursun oturmanın bile bereket olduğunu anlatan rivayetlerimiz vardır: Ebu Hureyre (ra)'den: Rasûlullah (s), “*Sizden biriniz abdesti bozulmadıkça veya kalkmadıkça namaz kıldığı namazgâhta durduğu müddet, melekler: “Ya Allah! Ona mağfiret et, Ya Allah! Ona merhamet et, diye o kimseye, Allah'tan rahmet isterler”* buyurdu.⁴⁰

Tirmizî (v.279/892) de Ebû Said el-Hudri'den Peygamber (s)'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: “*Siz bir adamın mescidlere gelmek itiyadında olduğunu görürseniz onun iman sahibi olduğuna tanıklık ediniz.*” Çünkü yüce Allah “*Allah'ın mescidlerini sadece, Allah'a ve âhiret gününe inanan, namaz kılan, zekât veren ve ancak Allah'tan korkan kimseler onarır. İşte onlar doğru yolda bulunanlardan olabilirler.*” diye buyurmuştur. Bir rivâyette de: “*Mescide mutad vakitlerinde gidip gelmeyi itiyat haline getirmişse*” şeklindedir.⁴¹

Bir başka ayette de mescidlere güzel elbiseler ile gidilmesinin ifade edilmesi ona verilen önemi göstermektedir. “*Ey Âdemoğulları! Her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin; yiyin için fakat israf etmeyin, çünkü Allah müsrifleri sevmez.*”⁴²

Bu ayette Beytullah'ı çıplak olarak tavaf eden Araplar kastedilmekle beraber hitap bütün insanlardır. Bu sebeple namaz için yapılmış bütün mescidler hakkında umumi bir hitaptır.⁴³

---

³⁹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 13; Tirmizî, *Cuma*, 64; İbn Mâce, *Mesâcid*, 9.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Salât*, 20.

⁴¹ Tirmizî, *Tefsir*, 9; İbn Mâce, *Mesâcid*, 19; Dârimî, *Salât*, 23; Ahmed, *Müsneid*, c.III, 68.

⁴² A'raf, 31.

⁴³ Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kurân*, c.VII, s.316.

İbn Abbas (ra)'dan dan şöyle rivâyet edilmiştir. “*Kadın çıplak olarak Beyti tavaf eder bu arada kendisiyle tavaf edebileceğim bir elbiseyi ödünç olarak kim verebilir diye seslenir ve aldığı bu elbiseyi ferci üzerine koyar ve şöyle dermiş. Bugün onun bir kısmı yahut tamamı görünüyor olabilir. Ama ben bundan görünen kısmını kimseye helal etmiyorum.*” Bunun üzerine “*Her mescidde zinetinizi alın.*” ayeti nazil oldu.”⁴⁴

Bir başka ayette, mescidlerde namaz kılınmasının ve orada İslam'ın şiarlarının açıkça ortaya konulmasının engellenmesinin mescidleri tahrip etmek, yıkmak olduğu ifade edilmektedir.⁴⁵

“*Allah'ın mescidlerinde O'nun isminin anılmasını yasak eden ve oraların yıkılmasına çalışan kimseden daha zalim kim vardır? Onların oralara korkmadan girememeleri gerekir. Dünyada rezillik onlaradır, âhirette büyük azab da onlaradır.*”⁴⁶

Fitneden korkulmadıkça kadınların mescidlerde namaz kılmasına engel olunmaz. Peygamber (s) “*Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescidlerinden alıkoymayınız.*” diye buyurmuştur.⁴⁷

Mescidlere korkarak girmeleri gerekenler hakkında bunların Kureyşliler olduğu söylenmiştir.⁴⁸ Peygamber (s)'in emri üzere Hz.Ebû Bekir'in hac emirliği yaptığı sırada şöyle seslenilmiştir: “*Şunu iyi bilin ki bu senden sonra müşrik bir kimse hac etmeyecektir, Beytullah'ı çıplak bir kimse tavaf etmeyecektir.*”⁴⁹

---

⁴⁴ Müslim, *Tefsir*, 25; Nesâî, *Menâsik*, 161.

⁴⁵ Kurtubî, *age*, c.II, s.281.

⁴⁶ Bakara, 114.

⁴⁷ Buhârî, *Cuma*, 13; Müslim, *Salât*, 136; Ebû Dâvûd, *Salât*, 52; Ahmed, *Müsned*, c.III, 16.

⁴⁸ Kurtubî, *age*, c.II, s.282.

⁴⁹ Buhârî, *Hac*, 67; Müslim, *Hac*, 435; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 66.

Başka bir ayette “*Doğrusu inkâr edenleri, Allah'ın yolundan, yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit kılınan Mescidi Haram'dan alıkoyanları ve orada zulm ile yanlış yola saptırmak isteyenleri, can yakıcı bir azaba uğratarız.*”⁵⁰ buyurulmaktadır.

Bu ayette kastedilenin bizatihi mescidin kendisi olduğu söylenmiştir. Kuran'ın zahirinden anlaşılan da budur. Zira ondan başkası zikredilmiş değildir. Kastın Harem bölgesi olduğu da söylenmiştir. Çünkü müşrikler Peygamber (s)'i ve ahabını Hudeybiye yılı Harem'in içerisine girmekten alıkoymuşlardır. O da Haremin dışında konaklamak zorunda kalmıştı.⁵¹

Dinin direği namaz olduğuna göre İslam Müesseselerinin belkemiği de mesciddir. Görevini yerine getiren mescidlerin yeniden tesis edilmesi müslümanların öncelikli yerine getirmesi gereken işlerdendir. Fonksiyonlarını yitiren mescidlerin yeniden fonksiyonel hale getirilmesi için mescidlerle ilgili rivâyetlerin incelenmesi de hadis ilmiyle uğraşanların yukarıda zikredilen konuya katkısı kabilindedir.

1.3.1.1.Üç Mescid

Namazın sevabı açısından bütün mescidler eşittir. Dolayısıyla müslümanın, herhangi bir mescide, fazla sevap elde etmek maksadıyla yolculuk yapması caiz değildir. Hadis-i şerifin istisna ettiği üç mescid hariç. Bu üç mescide başka hiçbir mescid dâhil edilemez.⁵²

Ebû Said (ra) anlatıyor: “Rasûlullah (s) buyurdular ki: “*(Ziyaret için) sadece üç mescide seyahat edilebilir: Mescid-i Haram, Mescid-i Rasûlullah, Mescid-i Aksa.*”⁵³

İbn Hacer (v.852/1448) bu konu hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır: “Bu hadiste Hz.Peygamber (s) sadece üç mescid için seyahat yapılabileceğini ifade

---

⁵⁰ Hac, 25.

⁵¹ Kurtubî, age, c.XII, s.53.

⁵² Karadâvî, *Kudüs*, s.17.

⁵³ Buhârî, *Fezâilü's-Salât*,6, *Hac*, 26, *Savm*, 67; Müslim, *Hac*, 288; Tirmizî, *Salât*, 243.

buyurmakta ve bu üç mescide seyahat yapmayı teşvik etmektedir. Âlimler, bu hadisten başka mescidlere ibadet maksatlı seyahat etme yasağı bulunduğunu belirtirler. Bu tarz yasaklamanın sarîh olarak “Başka mescidler için seyahat etmek yoktur.” Şeklindeki bir yasaklamadan daha belîğ olduğu ifade edilmiştir. Hadiste seyahat “şeddü’r-rihal” (شد الرحال) tabiriyle ifade edilmiştir. Bu, deve semeri bağlamak manasına gelir. Zira “rihal” (رحال) “rahl” (رحل)’in cem’idir ve binek devesine vurulan semere işaret eder. O devirde Araplar seyahati çoğunlukla deve ile yaptıklarından, ekseriyet göz önüne alınarak deve semerlemek denmiştir. “Yolculuk yapılmaz” sözü ile kasıt başka mescidlere yolculuk yapılmasını yasaklamaktır. Tîbî şöyle demiştir: Bu ifade, açık olarak yasaklamaktan daha tesirlidir. Hz. Peygamber bu sözü ile adeta şöyle söylemiş olmaktadır: “Ziyaret amacı ile sadece bu mescidlere gidilebilir, çünkü buralarda ziyaretin bu bölgelerle sınırlandırılmasını gerektiren durumlar bulunmaktadır.” Bu yolculuğun deve, at, katır, eşek ile veya yürüyerek yapılması arasında bir fark yoktur.”⁵⁴

İbn Hacer devamla şöyle demektedir: “Hadiste bu mescidlerin, peygamber mescidleri olması sebebiyle diğer mescidlere üstünlüğü ve onlara karşı ayrıcalığı yer almaktadır. Çünkü birincisi insanların (namaz kılarken yöneldikleri) kıblesi ve hac için gittikleri yerdir. İkincisi önceki ümmetlerin kıblesi idi. Üçüncüsü ise takva temeli üzerine bina edilmiştir. Hayatta olan veya ölmüş olan salih kimseleri ziyaret etmek, teberrük kastıyla faziletli yerlere gitmek ve oralarda namaz kılmak için yolculuk yapma konusunda ilim adamları arasında farklı yorumlar yapılmıştır. Şeyh Ebû Muhammed el-Cüveynî şöyle demiştir; Bu hadisin ilk anda anlaşılın anlamı esas alınarak, başka yerlere ibadet ve ziyaret maksadıyla yolculuk yapmak haram kabul edilir. Kadı Hüseyin de bu görüşü tercih ettiğine işaret etmiştir. Kadı İyaz ve bir grup âlim de bu görüştedir. Sünen yazarlarının şu rivâyeti de bunu göstermektedir: Basra el-Gıffârî Tur dağına yolculuk yapmış, Ebû Hüreyre bu hareketini yadırgayarak ona şöyle demiştir: “Sen yola çıkmadan önce sana yetişmiş olsaydım, sen yola çıkmazdın.” Ebû Hüreyre bu hadisi delil getirerek onun hadisin genel anlamını esas

---

⁵⁴ İbn Hacer, *age*, c.III, s.383.

aldığını göstermektedir. İbn Battal (v.449/1057) şöyle demiştir: Buradaki yasak, bu üç mescid dışında başka bir mescidde namaz kılmayı adayan kimseye özgüdür. Çünkü bu adağı tutmak gerekli değildir. Bundan kasıt yalnızca mescidlerin hükmüdür. İçinde namaz kılmak için bu üç mescidden başka mescide yolculuk yapılmaz. Mescidler dışında salih bir kimseyi, bir yakını, arkadaşı ziyaret etmek, ilim öğrenmek, ticaret, gezi amacıyla yapılan yolculuklar bu hadisteki yasağın kapsamına girmez.⁵⁵

1.3.1.1.1.Mescid-i Haram

Kâbe'yi kuşatan mescide mescid-i haram denir. Kur'ân-ı Kerîm'de on beş yerde⁵⁶ geçen Mescid-i Haram tabiriyle Kâbe, Kâbe'yi kuşatan ve ibadet için kullanılan alan, Mekke veya Mekke haremi kastedilir. Ayrıca, el-beyt, el-beytü'l-atîk, el-beytü'l-ma'mûr, el-beytü'l-harâm, el-harem, el-haremül-Mekkî, harem-i şerif, Kâbe ve durâh tabirleri de Mescid-i Harâm'ı ifade eder. Harem-i şerif terkihi Medine'deki Mescid-i Nebevî ve Kudüs'teki Mescid-İ Aksa için de kullanılmaktadır.

Mescid-i Haram yeryüzünde bilinen en eski mesciddir.⁵⁷ Hz. Peygamber İslâmiyet'i tebliğ için zaman zaman Mescid-i Harâm'ı kullanmış, yapılan baskılara rağmen Hacerülesved ile Rüknyemânî arasında namaz kılmıştır. Hz. Ömer'in İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra müslümanların Mescid-i Harâm'da açıkça namaz kılmaya başladıkları bildirilmektedir.⁵⁸

Yeryüzünün bilinen en eski mescidi hakkındaki rivayet şöyledir: İbrahim (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir yolculukta babama Kur'an okuyordum, secde ayetini duyunca babam hemen secdeye vardı. Ben de: "Ey babacığım, yolda da mı secde ediyorsun?" dedim. O da şöyle dedi: Ebû Zer'den işitmişim şöyle diyordu: Rasûlullah (s)'a hangi mescidin ilk önce yapıldığını sormuştum. "*Mekke'deki*

---

⁵⁵ İbn Hacer, *age*, c.III, s.383.

⁵⁶ Bkz. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "harem" md.

⁵⁷ Âl-i İmrân, 96.

⁵⁸ İbn Hişâm, *age*, c.I, s.369.

Mescidi Haram'ın kendisi yani Kâbe'dir” buyurdu. “Sonra hangisi?” dedim. “Mescidi Aksa” buyurdu. İkisinin yapılışı arasında ne kadar zaman geçti diye sorduğumda “Kırk yıl” buyurdu. “Yeryüzü senin için mesciddir. Namaz vakti nerede gelirse orada namazını kıl” buyurdu.⁵⁹

Görüldüğü üzere Ebu Zer (ra) önce yeryüzünde kurulan ilk mescidin hangi mescit olduğunu, sonra ikinci mescidi sormuş ve üçüncü olarak da iki mescidin bina edilmeleri arasında ne kadar zaman geçtiğini anlamak istemiştir. Rasûlullah (s) onun sorularına sırayla cevap vermiş; ilk mescidin Kabe, ikincinin Mescid-i Aksa olduğunu, aralarında kırk yıllık bir zaman bulunduğunu bildirmiştir.

İbnü'l-Cevzî, Kabe'yi İbrahim (a.s)'ın, Mescid-i Aksâ'yı ise Süleyman (as)'ın bina ettiğini, aralarından bin seneden fazla bir zaman bulunduğunu söyleyerek meselenin problemlili olduğuna işaret etmiştir. Bu problemi Kurtubî şöyle cevaplandırmıştır:

“Gerek bu hususdaki âyet ve gerekse bu hadîs, İbrahim (as) ile Süleyman (as)'ın sözkonusu mescitleri yeni yaptıklarına değil, başkaları tarafından yapılan eski binalarını yenilediklerine delâlet ederler. Kabe'yi ilk bina edenin Âdem (as) olduğu da rivayet edilmiştir. Bu takdirde Adem (as)'dan kırk sene sonra oğullarından birisi Mescid-i Aksâ'yı bina etmiş olabilir.”⁶⁰

Kur'an'da, Mescid-i Harâm'ın ziyaret edilmesini engellemenin ve halkını oradan çıkarmanın Allah katında büyük günah olduğu belirtilir. Ayette Yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Sana hürmet edilen ayı, o aydaki savaşı sorarlar. De ki: “O ayda savaşmak büyük suçtur. Allah yolundan alıkoymak, O'nu inkâr etmek, Mescidi Haram'a engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük suçtur. Fitne çıkarmak ise öldürmekten daha büyüktür”. Güçleri yeterse, dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşa devam ederler. İçinizden dininden dönüp Kâfir*

---

⁵⁹ Müslim, Mesâcid, 1; İbn Mâce, Mesâcid, 7.

⁶⁰ Bkz. Kurtubî, age, c.XII, s.53.

olarak ölen olursa, bunların işleri dünya ve âhirette boşa gitmiş olur. İşte cehennemlikler onlardır, onlar orada temellidirler.”⁶¹

İslâm öncesi dönemde Kusay b. Kilâb (v. 480 dolayları) Mekkeliler'i Kâbe merkez olmak üzere Mekke ve çevresine yerleştirmiş, evlerin arasından Kâbe'nin bulunduğu alana geçişi sağlayan kapılar yapılmıştır. Kâbe'yi kuşatan bu alan siyasî ve içtimaî hayatın bütün fonksiyonlarının yerine getirildiği bir merkezdi. Hz. Peygamber'in amcası Abbas Mescid-i Harâm'ın sikâye (hacılara su temini) ve imâre (asayiş ve onarım) görevlerini üstlenmişti. Kureyş kabilesi de toplanma yerleri olan Mescid-i Harâm'a saygı gösteriyordu.⁶² Resûl-i Ekrem ve Hz. Ebû Bekir zamanında Mescid-i Harâm'da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Hz. Ömer döneminde ise çevresindeki bazı evler istimplâk edilerek büyük oranda genişletilmiş ve 3613 m2'lik bir alan haline getirilmiş, etrafı göğüs hizasında bir duvarla çevrilmiştir. Hz. Osman devrindeki genişletmeyle alanı 4482 m2'ye ulaşan Mescid-i Harâm'a ilk revakın bu sırada yapıldığı kaydedilmektedir.⁶³

Mescid-i Haram, önceleri Kâbe'nin çevresinde tavaf edenlere ayrılmış bir alandan ibaretti. Asr-ı Saadette ve Ebû Bekir (r.a)'in halifeliği döneminde mescidin çevresinde duvar yoktu. Etrafı evlerle çevrili idi. Zamanla hacıların kalabalıklaşması ve sıkışıklık meydana gelmesi üzerine kenardaki evler satın alınıp yıktırılmış ve çevresine duvar çekilmiştir. Mescid, Emevîler, Abbasîler, Osmanlılar, Suudlular zamanında çeşitli tamirler görmüş ve değişikliklere uğramıştır. Şimdiki haliyle Kâbe'ye yakın olan kısmın üzeri açık, dış kısımların üzeri kapalıdır. Kapalı bölüm sa'y mahallini de içine alacak şekilde genişletilmiştir.⁶⁴

---

⁶¹ Bakara, 217.

⁶² Kettânî, c.I, s.173-174.

⁶³ Bkz. Bozkurt, “Mescid-i Nebevi”, DİA, c.XXIX, s.281-290.

⁶⁴ Miras, *Tecrîd-i Sarih Tercemesi*, c.X, s.57, c.VI, s.50.

1.3.1.1.2.Mescid-i Nebevî

Medine'de içerisinde Hz. Peygamber ‘in kabrinin de bulunduğu mesciddir.

İslâm tarihinde bir dönüm noktası olan Resûl-i Ekrem'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra gerçekleştirilen ilk faaliyetlerden biri Mescid-i Nebevî'nin (Mescid-i Nebî) inşasıdır. Bizzat Hz. Peygamber tarafından yaptırılan iki mescidden biri olan (diğeri Kubâ) Mescid-i Nebevî'nin Medine'deki bütün faaliyetlerinin merkezinde yer almış ve fonksiyonları bakımından sonraki dönemde kurulan camilere örnek teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber'in Medine'deki günlük hayatının önemli bir kısmını hiç şüphesiz mescidinde yaptığı işler oluşturmaktadır. İnşâ edildiği ilk anlardan itibaren Mescid-i Nebevî, Hz. Peygamber'in Medine'deki bütün faaliyetlerinin merkezinde yer almış ve sabahın erken saatlerinden gece istirahati için evine çekildiği ana kadarki sürecin en yakın tanığı olmuştur.

Mescid-i Nebevî'nin adı Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan geçmemekle birlikte ‘ilk gündün takva üzerine kurulan mescid’ ifadesiyle⁶⁵ Mescid-i Nebevî veya Mescid-i Kubâ'nın kastedildiği rivâyet edilmektedir.⁶⁶ İslâm âlimlerinin çoğuna göre Mescid-i Nebevî fazilet bakımından Mescid-i Harâm'dan sonra gelir. İmam Mâlik başta olmak üzere bazı âlimlere göre ise Rasûlullah (s) buraya defnedildiğinden Mescid-i Nebevî daha faziletlidir.⁶⁷ Mekke'deki Mescid-i Haram gibi Mescid-i Nebevî ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa için de Harem-i şerif tabiri kullanılır.

Akâbe'de Hz. Peygamber'e ilk biat eden Es'ad b. Zürâre, hicretten önce Medine'de bir hurma kurutma yerinin etrafını duvarla çevirerek mescid haline getirmişti. Resûl-i Ekrem 12 Rebîülevvel Cuma günü Medine'ye girdiğinde kendisini davet edenleri kırmamak için devesi Kasvâ'nın salıverilmesini ve onun çöktüğü yere

---

⁶⁵ Tevbe, 108.

⁶⁶ Bkz. Müslim, *Hac*, 514; Ahmed, *Müsned*, c.III, 91.

⁶⁷ Nebevî, c.IX, s.163, 164.

en yakın evde konaklayacağını söyledi. Hz. Peygamber'in bu sırada Hz. Nuh'a öğretilen, "Rabbim! Beni mübarek bir menzile kondur. Şüphesiz konaklatanların en hayırlısı sensin" duasını⁶⁸ tekrarladığı rivâyet edilir. Kasvâ'nın Mâlik b. Neccâr oğullarının evlerinin önünde hurma kurutulan bir düzlükte çökmesi üzerine Rasûlullah (s) buraya en yakın evin sahibi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye misafir oldu. Rasûl-i Ekrem, Es'ad b. Zürâre, Muâz b. Afra ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'den birinin himayesinde bulunduğu nakledilen Sehl ve Süheyl adlarında iki yetim çocuğa ait olan bu arsayı mescid yapmak üzere sahiplerinden 10 dinar karşılığında satın aldı.⁶⁹ Sahiplerinin arsayı mescid için bağışladıkları rivâyeti de vardır.⁷⁰ Bu engebeli ve çalılık alanın zemin düzenlenmesi yapıldıktan sonra yaklaşık üç arşın derinliğindeki temeline ilk taşı Hz. Peygamber koydu. Rebûlevvel ayında inşasına başlanan Mescid-i Nebevî, kendisi de ashapla birlikte çalışan Resûl-i Ekrem başta olmak üzere özellikle Talk b. Ali. Ammâr b. Yâsir gibi sahâbîlerin öncülüğünde şevval ayında tamamlandı. Mescidin inşası, Rasûlullah'ın güzel sözleri ve şiirlerle teşvik edilen ensar ve muhacirlerin kaynaşması için iyi bir fırsat olmuştu.⁷¹

Peygamber (s) mescidini inşa ederken onu süsten uzak, övünmeye vesile olmayacak şekilde inşa etti.

İbn Abbas (ra)'tan rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "*Ben mescidleri ihtişamlı yapmakla emrolunmadım.*" buyurdu. İbn Abbas (ra) dedi ki: "Yahudi ve Hristiyanların (kilise ve havraları) süsledikleri gibi, siz de mescidlerinizi süsleyeceksiniz."⁷²

Bir başka rivayet de şöyledir. Enes (ra)'dan: Rasûlullah (s): "*Cami yaptırmakla insanlar, birbirlerine övünmedikçe kıyamet kopmayacaktır.*" buyurdu.⁷³

---

⁶⁸ Mü'minûn, 29.

⁶⁹ Bkz. Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 45.

⁷⁰ Bkz. Buhârî, *Vesâyâ*, 30.

⁷¹ Bkz. Bozkurt, agm, c.XXIX, s.281-290.

⁷² Ebû Dâvûd, *Salât*, 12.

⁷³ Nesâî, *Mesâcid*, 2; İbn Mâce, *Mesâcid*, 2.

İnşâ edilen mescidin fiziki özelliklerini bize anlatan rivayet şöyledir: Abdullah bin Ömer (ra)'dan: Rasûlullah (s)'in mescidi, Rasûlullah (s) zamanında kerpiç ve hurma dallarından yapılmıştır. Mücahid şöyle dedi: Direkleri hurma ağacındandı, Ebu Bekir (ra) ona hiçbir şey ilave etmedi, Ömer (ra) ise mescidi, Rasûlullah (s) zamanındaki yerine kerpiç ve hurma dalından yeniden yaptı, direklerini yerlerine koyarak biraz ilave yaptı. Mücahid diyor ki: Direkleri ağaçtandı, Osman (ra) önce çok değişiklikler yaptı, duvarlarını kireç ve nakışlı taşlardan; direklerini, süslenmiş taşlardan; tavanını saç ağacından yaptırdı. Ebu Dâvûd: Kassa kireçtir, diyor.⁷⁴

Enes b. Mâlik (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: “*Rasûlullah (s) biz çocukların arasına katılırdı ve küçük kardeşime; Ey Ebû Umeyr, yavru kuş ne yapıyor derdi. Enes diyor ki: Bir yaygımız vardı üzerine su serpilerek temizlendi ve Peygamber (s), onun üzerinde namaz kıldı.*”

Tirmizî: Bu konuda İbni Abbâs'tan da hadis rivâyet edilmiştir.

Tirmizî: Enes hadisi hasen sahihtir. Sahabe ve tabiin dönemi ilim adamlarının çoğunluğu bu hadisle amel etmiş olup değişik sergiler (Halı, kilim, battaniye) üzerinde namaz kılmakta bir sakınca görmemektedirler. Ahmed ve İshâk bunlardandır. Ebûtteyyah'ın ismi Yezîd b. Humejd'dir.⁷⁵

Ebû Saîd (ra)'den rivâyete göre: “*Rasûlullah (s) hasır üzerinde namaz kılmıştır.*”

Tirmizî: Bu konuda Enes ve Muğire b. Şu'be'den de hadis rivâyet edilmiştir.

Tirmizî: Ebû Saîd hadisi hasendir.

---

⁷⁴ Buhârî, *Salât*, 62; Ebû Dâvûd, *Salât*, 12; Ahmed, *Müsned*, c.II, 130.

⁷⁵ Buhârî, *Edeb*, 64; Müslim, *Mesâcid*, 54; Tirmizî, *Salât*, 248.

İlim adamlarının pek çoğu bu hadisle amel etmişlerdir. Bir kısım ilim adamları ise toprak üzerinde namaz kılmayı hoş görmüşlerdir. Ebû Sûfyân'ın ismi Talha b. Nafi'dir.⁷⁶

Medine'de inşa edilen bu mescid aynı zamanda, kurulan İslâm devletine ait bütün faaliyetlerin yürütüldüğü bir merkez niteliğinde idi. Rasûlullah (s) ashabıyla orada istişare eder, savaş ve barış kararlarını orada alır, elçi heyetlerini orada kabul eder, savaşa çıkacak orduları orada techiz ederek yola çıkarır, topluma ait bütün meseleler orada çözüme kavuşturulur, hatta gerektiğinde suçlular ve esirler bağlanmak suretiyle orada hapsedilirdi.⁷⁷

Eğitim-öğretim faaliyetleri, mescidin “Suffe” denilen kısmında yerine getiriliyordu. İslâm ümmetinin nüvesini oluşturan Ashab ve seçkin sahabe âlimler, İslâm'da ilk üniversite sayılabilecek bu mekânda yetişmişlerdi. İslâm'ın esaslarını öğrenmek üzere Medine dışından gelenler için aynı zamanda bir yatakhane vazifesi görüyordu. Bir defasında, Temim kabilesine mensup yetmiş kişi burada barındırılmış idi.⁷⁸

Rasûlullah (s), burada bizzat dersler veriyordu. Ancak, yeni gelen ve başlangıçta olan öğrencilere okuma yazmayı ve Kur'an-ı Kerim'i öğreten diğer öğretmenler de bulunmakta idi. Medine'den ve uzak yerlerden olmak üzere burada okuyan öğrencilerin dört yüz kişi gibi bir sayıya ulaştığı oluyordu. Burada barınanların ihtiyaçlarının büyük bir bölümü, cömert sahabiler tarafından karşılanmaktaydı.⁷⁹

---

⁷⁶ Tirmizî, *Salât*, 247; İbn Mâce, *İkâme*, 63.

⁷⁷ Bkz. Nesâî, *Mesâcid*, 20.

⁷⁸ Bkz. Ahmed, *Müsned*, c.III, 371.

⁷⁹ Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, c.II, s.832.

1.3.1.1.3.Mescid-i Aksa

Kudüs'ün Müslümanlar için en büyük önemi ilk kiblemiz oluşudur. Peygamber (s) ve ashabı bi'setin onuncu yılı namazın farz kılındığı İsrâ ve Miraç Gecesinden başlayarak Mekke'de üç yıl, hicretten sonra Medine'de on altı ay boyunca Kudüs'e yönelerek namaz kılmışlardır. Müslümanlara yüzlerini Kâbe'ye veya Mescid-i Haram'a çevirmelerini emreden Kur'an ayetleri ininceye kadar durum bu şekilde devam etmiştir.⁸⁰

Peygamber (s) kiblenin Mescid-i Haram olmasını arzuluyordu. Bu konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyuruyor: *“Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnud olacağın kibleye seni elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin. Doğrusu Kitap verilenler, bunun Rab'lerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gafil değildir.”*⁸¹

Bir başka ayette de şöyle buyurulmaktadır: *“Her nereden çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir. İnsanların zulmedenlerinden başkalarının size karşı gösterecekleri bir hüccet olmaması için, her nerede olursanız, yüzlerinizi oranın semtine çevirin, bu hususta onlardan korkmayın. Benden korkun da size olan nimetimi tamamlayayım. Böylece doğru yolu bulursunuz.”*⁸²

Peygamber (s) Beytü'l Makdis'e doğru namaz kıldığında başını semaya doğru kaldırır, kendisine neyin emrolunacağına bakardı. Kâbe'ye doğru namaz kılmayı seviyor ve arzu ediyordu. Bunun üzerine bu Âyet nazil oldu.

Medine-i Münevvere'de bu durumu açık bir şekilde kanıtlayan bir tarihî eser vardır ki o da “Mescidü'l-Kibleteyn” dir. Bu mescidde Müslümanlar vakit namazının bir bölümünü Kudüs'e bir bölümünü de Mekke'ye doğru yönelerek kılmışlardır.

---

⁸⁰ Bkz. Buhârî, *Salât*, 32.

⁸¹ Bakara, 144.

⁸² Bakara, 150.

Müslümanların yeniden inşa ettikleri ve günümüze kadar ziyaret edip namaz kıldıkları bu mescid hala dimdik ayaktaadır.⁸³

“Asıl adı Ârâmîce Beth makdeşa, İbrânîce Beth hamikdaş ve Arapça Beytül-makdis olup “mukaddes ev” demektir; ilk kuruluşundan beri taşıdığı bu ad sonradan şehrin tamamını kapsamına almıştır. Şehir için müslümanların benimsediği Kudüs adı da aynı kökten gelmekte ve aslında şehri değil mabedi ifade etmektedir. Minhâcî mabedin on yedi kadar adı olduğunu söyler. Mescid-i Aksâ'ya en uzak mescid anlamında bu ismin verilmesi, Mekke'deki Mescid-i Haram'a yaya yürüyüşü ile bir aylık mesafede bulunması yüzündendir.”⁸⁴ Hz. Peygamber miraç gecesinde; “Burak'a bindim, Beytu'l-Makdis'e gittim” buyurmuştur.⁸⁵

İslâm âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de el-Mescidü'l-aksâ adıyla anılan ve çevresinin mübarek kılındığı belirtilen yerin⁸⁶ Beytülmakdis olduğu konusunda ittifak halindedir.⁸⁷ Arapça “aksa” (uzak) anlamındadır ve mabedin Mekke'ye uzaklığından dolayı bu ad verilmiştir. Bir hadise göre ise burası, Mescid-i Harâm'dan sonra içinde insanların Allah'a ibadet etmeleri amacıyla yapılan en eski ikinci mâbeddir.⁸⁸ Bugün Kâbe'ye çevresiyle birlikte Mescid-i Harâm denildiği gibi Mescid-i Aksâ'ya da çevresiyle birlikte Harem-i şerif denilmektedir.

Bu bölümü Peygamber (s)'in Kudüs ve çevresine verdiği değeri gösteren bir rivayetle bitirmek istiyoruz.

Meymûne (ra)'den rivayet edildiğine göre o, Rasûlullah (s)'a: Ey Allah'ın Rasûlü! Mescid-i Aksa hakkında bize bilgi ver, dedi. Rasûlullah (s) da ona, “*Gidin içinde namaz kılın, oraya gidip içinde namaz kılamazsanız, kandillerinde yakılmak*

---

⁸³ Karadâvî, age, s.14.

⁸⁴ Bkz. Bozkurt, agm, c.XXIX, s.281-290.

⁸⁵ Bkz. Müslim, *İman*, 259; Nesaî, *Salât*, 10.

⁸⁶ İsrâ, 1.

⁸⁷ Nevevî, *Şerhu Nevevî alâ Müslim*, c.III, s.327.

⁸⁸ Bkz. Buhârî, *Enbiyâ*, 10, 40; Müslim, *Mesâcid*, 1,2.

üzere zeytinyağı gönderin.” buyurdu. Çünkü o zaman Kudüs ve çevresinde savaş vardı.⁸⁹

1.3.1.2.Hangi Mescidde Namaz Daha Faziletli?

Bazı mescidlerde namaz kılmanın diğerlerine nisbeten daha fazla sevap kazandırdığını dile getiren rivayetler aşağıda sunulmuştur.

Ebû Hüreyre (ra)’den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: “Ancak üç mescidi ziyaret için veya namaz kılmak için yolculuğa çıkılır; Mekke’deki Mescid’i Haram, Medîne’deki benim mescidim ve Kudüs’teki Mescid’i Aksa.”⁹⁰

Ebû Hüreyre (ra)’den rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Benim şu mescidimde kılınan namaz Mescid’i Haram dışındaki diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”⁹¹

Ebû Saîd el-Hudrî (ra)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: “Hudre oğullarından bir kimse ile Amr b. Avf oğullarından bir kimse temelleri takva üzerine atılan mescid konusunda münakaşa ettiler. El-Hudrî O, Peygamber(s)’in mescididir dedi diğeri de Kuba mescididir dedi. Bunun üzerine bu konuyu Peygamber(s)’e getirip sordular o da “*O mescid burasıdır. “Yani kendi mescidini kastediyor” ve burada çok hayırlar vardır”* buyurdu.”⁹²

Useyd b. Zuhayr el Ensarî (ra)’den işitildiğine göre ki bu kimse Rasûlullah (s)’in ashabındandır ve hadis rivâyet ederdi dedi ki: “*Kuba mescidinde namaz kılmak Umre sevâbı gibi sevap kazandırır.*”⁹³

---

⁸⁹ Ebû Dâvûd, *Salât*, 14; İbn Mâce, *İkâme*, 196; Ahmed, *Müsned*, c.VI, 463.

⁹⁰ Bkz. İbn Mâce, *İkâme*, 195; Müslim, *Hac*, 95.

⁹¹ Bkz. Müslim, *Hac*, 94; Nesâî, *Mesâcid*, 10.

⁹² Müslim, *Hac*, 96; Nesâî, *Mesâcid*, 8.

⁹³ Müslim, *Hac*, 97; Nesâî, *Mesâcid*, 9.

Ebû Hüreyre (ra)'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: “*Evim ile minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de bunun üzerindedir*”.⁹⁴

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şunları söylemektedir: Buhârî başlığında “kabir” kelimesini zikrederek içinde “ev” ifadesi yer alaniki hadis rivâyet etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber'in evi onun kabri olmuştur. Hadisin bazı rivâyetlerinde “kabir” ifadesi bulunmaktadır. Kurtubî, sahih olan rivâyetin “evim” şeklindeki rivâyet olduğunu ancak “kabrim” şeklinde bir rivâyet bulunduğunu söylemiştir. Bu manası itibarıyla böyledir. Çünkü Hz. Peygamber oturduğu eve defnedilmiştir.⁹⁵

İslâm Dini, zâtı itibâriyle bir yeri, başka bir yere üstün kılmamıştır. Yalnız bazı şahıslar arasında nasıl ki fazîlet farkı varsa, aynı şekilde yerler arasında da fazîlet farkı vardır ki bu da bazı manevî özelliklerden kaynaklanır. Bir mescidin diğerinden üstün olması, onda diğerine nisbetle daha fazla dînî ve edebî olayların vukû bulmasından ötürüdür. Meselâ Mekke'deki Mescid-i Haram'ı ele alalım. Yüce Allah kullarına, hac ibâdetini burada edâ etmelerini emretmiştir. Medîne'deki Mescid-i Nebevî'de ise, vahiy gelmesi gibi büyük bir dînî olay vukûbulmuştur. Dînin önderleri burada, Rasûlullah (s)'dan, İslâm'ın kurallarını öğrenmişlerdir. İşte bu nedenle fıkıhçılar, dînî olaylara sahne olma gibi özelliklere sâhib olmalarından ötürü, bir kısım mescidleri diğerlerine nisbetle daha faziletli saymışlardır. Mezheplerin bu faziletli mescidler hususundaki tafsilatlı görüşleri aşağıya alınmıştır. Yine hatırlatalım ki; fazîlet, bu mescidlerin binasına nisbetle değil, buralarda kılınan namazlara nisbetledir.

Hanefilere göre: Mescidlerin en faziletlisi Mekke'deki Mescid-i Haram, ondan sonra Medine'deki Mescid-i Nebevî, daha sonra Kudüs'teki Mescid-i Aksa ve Kubâ Mescidi'dir. Bunlardan sonra sırasıyla şunlar gelir: En eski tarihli olan, sonra alanı en geniş olan, sonra da namaz kılana en yakın olandır. Dînî dersleri dinlemek

---

⁹⁴ Buhârî, *Fezâilü's-Salât*, 5.

⁹⁵ İbn Hacer, *age*, c.III, s.392.

için inşâ edilen mescidde namaz kılmak, en eski tarihli mescidde ve ondan sonra gelen mescidde kılmaktan daha faziletlidir. Mahalle mescidi, büyük cemâatli mescidden daha faziletlidir. Zîrâ bu mescidin de insan üzerinde hakkı vardır. Namazı burada kılarak mamur hale getirmek icâb eder. Mescidde namaz kılan kişinin bu anılan mescidlerde sırasıyla namaz kılması daha faziletli olur.

Şâfîilere göre: Mescidlerin en faziletlisi, Mekke'deki Mescid-i Haram, ondan sonra Mescid-i Nebevî, sonra da Mescid-i Aksâ'dır. Bunlardan sonra da fazilet sırasına, cemaati en çok olan mescidler girerler. Yalnız, cemaati çok olan bu mescidlerin İmamı, kendisine uyulması mekruh bir kimse olmamalıdır. Şayet böyle bir camiin İmamı, kendisine uyulması mekruh bir kimse ise, bundan daha az cemâatli bir mescidde kılmak daha faziletli olur. Aynı şekilde küçük bir mescid İmamının, büyük bir cemaatte namaz kılması halinde; kendi görevli olduğu mescidin kapanmasına sebebiyet verecekse veya kendi mescidinde kıldırmakla cemâati huzur bulacaksa, kendi az cemâatli mescidinde kılması daha faziletli olur.

Mâlikîlere göre: Mescidlerin en faziletlisi Medîne-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevî'dir. Ondan sonra Mekke-i Mükerrerme'deki Mescid-i Haram ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa gelir. Bunlardan sonraki diğer mescidler, fazilet bakımından eşittirler. Yalnız şunu söyleyelim ki; kişiye yakın olan mescidde namaz kılmak, komşuluk hukuku nedeniyle daha faziletli olur.

Hanbelîlere göre: Mescidlerin en faziletlisi Mekke-i Mükerrerme'deki Mescidi Haram, ondan sonra Medîne-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevî, daha sonra Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'dır. Bunlardan sonra gelen mescidlerin tümü fazilet bakımından birbirlerine eşittirler. Yalnız, kişinin hazır bulunması sayesinde cemaatin teşekkül edeceği bir mescidde veya kendisinin hazır bulunmaması ile de cemaatin teşekkül edebileceği, ancak İmamın veya cemaatin kalbinin kırılacağı bir mesciddenamaz kılmak daha faziletli olur. Bundan sonra, yapısı tarihî olan mescidler

ve cemaati çok olan mescidlerle kişiye en uzak olan mescidler, fazilet sırasına girerler.⁹⁶

1.3.1.3. “Yeryüzü Mescid Kılındı” Rivayeti ve Anlamı

Namaz vakti gelince dilediği yerde namazını kılabilmek bu ümmete sunulan lütuflardan biridir. Bu konuyu Peygamber (s) şu şekilde dile getirmektedir:

Cabir b. Abdullah el-Ensari'nin (ra) naklettiğine göre Peygamber (s) şöyle buyurdu: *“Benden evvel hiçbir kimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir: Her Peygamber özellikle kendi kavmine gönderilirken ben kırmızı siyah bütün insanlara gönderildim. Ganimetler bana helal edildi, hâlbuki benden evvel kimseye helal edilmemiştir. Yeryüzü bana temiz, temizlik sebebi ve mescid kılındı. Onun için kim olursa olsun namaz vakti gelip çatmış ise bulunduğu yerde namazı kılıversin. Önümdeki bir aylık yola kadar düşmanlarımın kalbine korku salmam için bana yardım edildi ve bana şefaathetme hakkı verildi.”*⁹⁷

İbn Hacer (v.852/1448) der ki: “İmam Buhârî (v.256/869) bu hadisi “Yeryüzü benim için mescid ve temizleyici vasfa sahip kılındı” başlığı altında zikretmek suretiyle, önceki başlıklarda geçen ve kilise vs. gibi yerlerde namaz kılmanın mekruh olduğuna dair görüşlerin harama delalet etmediğini ifade etmek istemiştir. Zira bu hadisteki “yeryüzü benim için mescid kılındı” buyruğu genel bir ifadedir. Buna göre, yeryüzünün her tarafı namaz veya namaz kılınacak yer yapılması için uygundur.

Önceki başlıklarda geçen mekruh terimi, tahrir manasına da gelebilir. Bu durumda Câbir hadisi önceki hadislerle tahsis edilmiş olur. Ancak tercihe şayan olan, ilk görüştür. Çünkü bu hadiste Allah Rasûlü kendisine verilen nimetleri saymaktadır. Dolayısıyla bu hadisin tahsis edilmesine, yani manasının husûsîleştirilmesine gerek yoktur. Burada, pis yerde namaz kılmanın caiz olmadığı söylenerek bir itiraz

---

⁹⁶ Bkz. Cezîrî, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, c.I, s.389.

⁹⁷ Ahmed, *Müsned*, c.V, 387.

yöneltilemez. Çünkü necis/pis olma, olağanüstü bir durumdur. Bu yüzden bir şeyin necis/pis olmadan önceki haline bakılır. Asıl itibar ilk hâledir.”⁹⁸

Yeryüzünün mescid oluşuyla ilgili bir başka rivayet de şöyledir. Talk b. Ali (r.a) anlatıyor: *“Heyet halinde Rasûlullah (s)’e gelerek O’nun siyasi otoritesini kabul edip onunla birlikte namaz kıldık. Kendisine memleketimizde bir havra olduğunu haber verdik. Abdest suyundan arta kalanını bize hediye etmesini istedik. Bunun üzerine Rasûlullah (s), su getirtti, abdest aldı, suyu çalkalayıp bir kaba döktü. Suyu almamızı emrederek: “Şimdi çıkıp gidin, memleketinize varınca havranızı yıkın, onun yerine bu suyu serpin ve orayı mescid olarak kullanın” buyurdu. Biz de şöyle dedik: Memleketimiz uzak, sıcaklar fazla, bu su buharlaşıp yok olabilir. Bunun üzerine: “O suyun üzerine su ilave edin, ilave edeceğiniz su onun özelliğini bozmaz” buyurdu. Yola çıktık, memleketimize geldik. Havrayı yıktık ve o yere o suyu serptik ve orayı mescid olarak kullandık, orada ezan okuduk. O Havranın Rahibi Tay kabilesinden birisi idi; bizim okuduğumuz ezanı işitince şöyle dedi: “Bu hak bir davettir.” Daha sonra vadinin yamaçlarına doğru yöneldi. Bir daha onu görmedik.”⁹⁹*

Kabirlerin kaldırılıp o yerin mescid olarak kullanılması hakkında bir rivayet de şöyledir.

Enes b. Malik (ra)’ten rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s), Mekke’den Medine’ye hicret edip geldiğinde şehir merkezine yakın olan Amr b. Avf oğulları mahallesinde konakladı ve orada on dört gün kaldı. Sonra Neccar oğullarından bir guruba haber gönderdi, onlar da kılıçlarını kuşanıp geldiler. Devesi üzerinde Peygamber (s) terkisinde Ebû Bekir çevrelerinde, Benî Neccar heyeti olduğu halde yola çıktıklarını halen görür gibiyim. Nihayet Ebû Eyyûb’un bahçesinin olduğu yere varmıştı. O güne kadar Rasûlullah (s), namaz vakti gelince nerede bulunursa orada namazını kılıyordu. Hatta koyun ağıllarında bile. Sonra mescid yapılmasını emretti. Beni Neccar’dan bir cemaate haber gönderdi, onlar gelince; Rasûlullah (s): *“Ey Neccar oğulları, şu bahçenizin değerini söyleyin de bedelini*

---

⁹⁸ İbn Hacer, age, c.II, s.100.

⁹⁹ Nesâî, *Salât*, 11.

ödeyeyim” buyurdu. Onlar da: “Bedelini istemeyiz ama Allah rızası için veririz” dediler. Enes diyor ki: O bahçede müşriklere ait kabirler, yıkıntı halinde binalar ve hurma ağaçları vardı. Rasûlullah (s)’in emri üzerine müşrik mezarları düzeltildi, hurma ağaçları kesildi. Harabe halindeki binalar düzeltildi, kesilen hurma ağaçları mescidin kible tarafına sıra halinde dizildiler. Kapı olacak yerin sağ ve solu taştan yapıldı. Sonra kaya ve taş parçaları taşınmaya başlandı. Bu işi yaparken Rasûlullah (s)’in de katılımıyla şöyle söylüyorlardı: “Allah’ım, ahiret hayrı dışında hayır yoktur. Bu hayırlı iş için Ensar ve Muhacirlere yardım et.”¹⁰⁰

Bir başka rivayette Muâz b. Cebel (ra)’den rivâyet edildiğine göre: “Rasûlullah (s) açık yerlerde (bostanlarda) namaz kılmaktan hoşlanırdı.”¹⁰¹

Namaz kılmanın hoş karşılanmadığı yerleri bize işaret eden iki rivayet şöyledir.

Bera bin Azib (ra)’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Rasûlullah (s)’a deve ağıllarında namaz kılmanın hükmü soruldu: O da: “Deve ağıllarında namaz kılmayınız, çünkü develer şeytan tabiatlı hayvanlardır.” (Size zararları olabilir.) Koyun ağıllarında namaz kılmanın hükmü sorulunca: “Orada namaz kılınız çünkü o hayvanlar berekettir.” buyurdu.¹⁰²

Ebû Saîd el Hudrî (ra)’den rivâyete göre, Peygamber (s) şöyle buyurmuştur: “Mezarlıklar ve hamamlar dışında yeryüzünün tamamı mesciddir yani namaz kılınabilir.”¹⁰³

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere yeryüzünün her yerinde namaz kılınmaktadır. Namaz kılınmasının hoş görülmediği yerler ise kanaatımızca Müslümanları koruma amaçlı konulmuş yasaklardır.

---

¹⁰⁰ Buhârî, *Salât*, 48; Ebû Dâvud, *Salât*, 12; Nesâî, *Salât*, 11.

¹⁰¹ Tirmizî, *Salât*, 249.

¹⁰² Ebû Dâvûd, *Salât*, 25.

¹⁰³ Ebû Dâvûd, *Salât*, 24; Tirmizî, *Salât*, 236, Dârimî, *Salât*, 111.

1.3.2.Rivayetler Işığında Mescidin İşlevleri

Hz. Peygamber'in Medine'deki günlük hayatının önemli bir kısmını hiç şüphesiz mescidinde yaptığı işler oluşturmaktadır. İnşâ edildiği ilk anlardan itibaren Mescid-i Nebevî, Hz. Peygamber'in Medine'deki bütün faaliyetlerinin merkezinde yer almış ve sabahın erken saatlerinden gece istirahati için evine çekildiği ana kadarki sürecin en yakın tanıdığı olmuştur.

Mescid sadece ibadet için kullanılan bir yer olmamış, hayatın tamamıyla alakalı işlerin merkezi haline gelmiştir.

Eğitim-öğretimden askeri konulara kadar akla gelebilecek toplumsal faaliyetlerin hepsi burada cereyan etmiştir. Şimdi rivayetler ışığında mescidin icra ettiği bu işlevlere kısaca değinelim.

1.3.2.1.Mâbed

Mescid başlangıçta idare, eğitim ve öğretim merkezi gibi değişik amaçlar için kullanılmışsa da onun asıl fonksiyonu bir mâbed oluşudur. Âyetlerde geçen, *“Allah'ın adı anılan, sabah akşam tesbih edilip namaz kılınan evler”*¹⁰⁴ ; *“İlk günden takva temeli üzerine kurulan mescid, içinde namaz kılmana daha uygundur”*¹⁰⁵ *“Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmeseydi içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescidler yıkılıp giderdi”*¹⁰⁶ vb. ifadeler buna delâlet eder. Hz. Peygamber, bir kişinin mescide girip kayıp devesini sormasını hoş görmeyerek mescidlerin ibadet yeri olduğunu ima etmiş ve yapılış maksatlarına uygun olarak kullanılmalarını istemiştir.¹⁰⁷

İslâmiyet'te bütün yeryüzü mescid kabul edilmekle beraber namazların cemaatle camide kılınması, gerek sevap bakımından gerekse sosyal yönden büyük bir

---

¹⁰⁴ Nûr, 36.

¹⁰⁵ Tevbe, 108.

¹⁰⁶ Hac, 40.

¹⁰⁷ Bkz. İbn Mâce, *Mesâcid*, 11.

önem taşır. Ashaptan bazıları, farz namazları evlerde kılıp camiye gitmemeyi Hz. Peygamber'in sünnetini terketme olarak yorumlamışlardır.¹⁰⁸ Cuma ve bayram namazları ise mutlaka cemaatle kılınır.

İbadet için belli bir yere çekilmeyi ifade eden i'tikâfa en elverişli mekânlar Kur'an'a göre mescidlerdir. Hz. Peygamber her Ramazan ayında Mescid-i Nebevîde kurulan özel bir çadırda i'tikâfa girerdi. Hz. Peygamber'in bir hadisine göre, adının anıldığı ve kendisine kulluk görevinin yerine getirildiği yerler olarak mescidler Allah'a en sevimli mekânlardır.¹⁰⁹ Allah Teâlâ mescidleri nurunun aydınlattığı yerler olarak zikreder. Bu bakımdan orada edeple hareket edilmesi emredilir.

Resûl-i Ekrem, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî ve Mescid-i Aksâ'ya özel bir değer atfetmiş, buralarda yapılan ibadetin diğer mescidlerde yapılandan daha faziletli olduğunu söylemiştir.¹¹⁰ Bunların dışında Hz. Peygamberin içinde ibadet etmeyi en çok sevdiği mescid, İslâm'da ilk mescid olan Mescid-i Kuba'dır. Kendisi her Cumartesi burayı ziyaret ederdi.¹¹¹

Resûl-i Ekrem, şeytandan Allah'a sığınarak ve rahmet kapılarının açılmasını dileyerek mescidlere sağ ayağı ile girer ve Allah'ın lutfunu temenni ederek çıkardı.¹¹² Mescide girdiğinde iki rek'at "tahiyyetü'l-mescid" namazı kılardı.¹¹³

1.3.2.2.Eğitim-Öğretim

Hz. Peygamber'in, bir gün mescide girdiğinde cemaatin bir kısmını dua ve zikirle, diğer bir kısmını ilimle meşgul halde görüp, "Ben muallim olarak gönderildim" diyerek ilimle meşgul olanların yanına oturması¹¹⁴, Asr-ı saadette

---

¹⁰⁸ Bkz. Nesâî, *İmâmet*, 50; Ebû Dâvud, *Salât*, 46.

¹⁰⁹ Bkz. Müslim, *Mesâcid*, 288.

¹¹⁰ Bkz. Müslim, *Hac*, 250.

¹¹¹ Bkz. Nesâî, *Mesâcid*, 9.

¹¹² Bkz. İbn Mâce, *Mesâcid*, 13.

¹¹³ Bkz. Buhâri, *Salât*, 60.

¹¹⁴ Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime*, 17.

mescidin eğitim ve öğretim alanındaki fonksiyonunu göstermeye yeterlidir. Hafîb el-Bağdâdî (v.463/1071), ilim meclisinin zikir meclisine üstünlüğü hakkında bir konu açarak buna dair rivâyetleri sıralar.¹¹⁵ Mescidin bu fonksiyonunun İslâm'dan önceye giden bir geçmişi vardır. İmrân'ın karısının, doğacak çocuğunu mescidde yetiştirilmek üzere adaması, Mescid-i Aksâ'nın buna uygun bir planı olduğunu gösterir.¹¹⁶

İslâm'da ilk eğitim ve öğretim faaliyetleri Mekke döneminde Dârü'l-Erkam'da başlamış, Medine'de Mescid-i Nebevî'nin inşasından sonra buna hız verilmiştir. Mesciddeki öğretim faaliyetleri “meclis” kelimesiyle ifade edilir. Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevî'deki derslerine “meclisü'l-ilm” denilmiştir ki bu ilk asırda hadis derslerini ifade ediyordu. Bu meclislerde Hz. Peygamber'in etrafında iç içe daire şeklinde oturan dinleyici grubuna “halka” denilmiştir.¹¹⁷ Halkalara ders vermede bazı sahâbîler de kendisine yardımcı olmuştur. Ubâde b. Sâmit bunlardan biriydi ve mescidde Kur'an ve okuma yazma öğretiyordu.¹¹⁸

Mescidde barınan ve sayıları zaman zaman 400'e kadar çıkan¹¹⁹ ashâb-ı Suffe, vakitlerinin büyük bir kısmını öğrenimle geçiriyordu. İçlerinden bir kısmı sırf bunun için ticaret, zenaat ve tarım gibi işlerden çekilmiştir.

Mescidler sadece dinî eğitim ve öğretimin yapıldığı yerler değildi. Kur'an ve hadisi anlamadaki öneminden dolayı daha ilk asırlardan itibaren edebiyat, bilhassa eski Arap şiiri de bu derslerin konuları arasına girmiştir.

Mescidde eğitim ve öğretim sadece erkeklere münhasır değildi; kadınlar için de Mescid-i Nebevî'de ayrı bir gün tahsis edilmişti.¹²⁰ Kadınların dinî konulardaki geniş kültürleri, kendilerine Hz. Ömer gibi sertliğiyle tanınan bir halifeye

---

¹¹⁵ el-Bağdâdî, *el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh*, c. I, s.10-12.

¹¹⁶ Bkz. Önkâl, agm, c.VII, s.46-56.

¹¹⁷ Bkz. Buhârî, *İlim*, 8.

¹¹⁸ Bkz. Ebû Dâvûd, *İlim*, 7.

¹¹⁹ Kettânî, *Hadis Literatürü*, c.II, s. 232-233.

¹²⁰ Bkz. Buhârî, *İlim*, 41.

çekinmeden itiraz edebilme cesareti vermiştir. Nitekim Hz. Ömer, mehirlerle sınırlama getiren kararından bir hanımın itirazı üzerine vazgeçmiştir.

1.3.2.3.Askerî Faâliyetler

Kur'an'da cihadla ilgili âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların devamlı olarak namazlarda okunması, müslümanları düşmanla mücadeleye hazır tutardı. Kendisinden önceki birçok peygamber gibi Hz. Peygamber'in bir vasfı da ordu kumandanı olmasıdır. Bu bakımdan Asr-ı Saâdetde mescid askeri bir karargâh, bir nevi askeri şûra meclisi ve askerî hastahane olarak da görev yapmıştır. Hz. Peygamber savaştan önce ashabıyla istişare eder ve aksine bir vahiy gelmedikçe onların fikirlerine uyardı. Uhud Gazvesi öncesinde Mescid-i Nebevîde böyle bir toplantı yapılmış, çoğunluğun fikri düşmanla şehir dışında karşılaşmak yönünde olduğu için buna uyulmuştur. Rasûlullah (s) cuma namazını kıldırdıktan sonra onları cihada teşvik etmiş ve sabrettikleri takdirde zafer kazanacaklarını bildirmiştir.¹²¹

Hz. Peygamber savaş kararlarını genellikle mescidde verir ve bunu minberden ilân ederdi. Açılan deftere gönüllülerin adlarını yazdırmalarını isterdi. Sefer halinde orduyu donatmak üzere halkı yardıma çağırırdı. Bir seriyye göndereceği zaman kumandanına mescidde talimat verirdi. Nitekim Abdullah b. Cahş'ı Nahle'ye gönderdiğinde onu gizli bir yazılı talimatla Mescid-i Nebevî'den uğurlamıştır.¹²² Orduya bizzat kumanda edeceği zaman mescidde İki rek'at namaz kılar, zırhını giyerek dışarı çıkar ve kapıya getirilen atına binip seferi başlatırdı. Kumandanlar sefer dönüşünde mescidde rapor verirlerdi.

Mescid-i Nebevîde barınan, Kur'an'ın kendilerini cihada adanmış kimseler olarak tanıttığı ashâb-ı Suffe¹²³, âni askerî görevler için hazır birlik özelliği taşıyordu. Devlet başkanının oturduğu yerin hemen bitişiğinde bulunan ve umumiyetle ticaret

---

¹²¹ Bkz. Önkal, agm, c.VII, s.46-56.

¹²² *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, c.IV, s.188.

¹²³ Bakara, 273.

ve toprakla uğraşmayan, en zâhid, en heyecanlı kişilerden oluşan ashâb-ı Suffe, sevkedildikleri hedeflere hemen gider ve görevlerini lâyıkiyle ifa ederlerdi.

Mescidler sefer esnasında ordunun maneviyatının zinde tutulduğu, gereken talimatın ve taktiğin verildiği mekânlar olmuştur. Hz. Peygamber askerî seferler sırasında geçtiği bölgelerde ve savaş alanlarının uygun yerlerinde mescidler edinmiştir. Bedir'de, Hendek'te ve Tebük Gazvesi'nde bunların örnekleri görülmektedir. Tebük Gazvesi sırasında ordunun konakladığı on beş kadar yerde mescid yapılmıştır. Bu mescidler mimari açıdan mütevazı olmakla beraber fonksiyonları bakımından önemli yapılarıdır.

Mescidler hastahane olarak da kullanılmıştır. Hendek Gazvesi'nde yaralanan Sa'd b. Muâz için Mescid-i Nebevî de bir çadır kurulmuştu.¹²⁴ Bazan da savaş esirleri geçici olarak mescidlerde muhafaza edilmiştir. Ancak bununla esirin İslâmiyet'i kabul etmesi amaçlanmış ve bunda da genellikle başarıya ulaşılmıştır.¹²⁵

1.3.2.4.Elçilerin Kabulü

Mescid-i Nebevî, Arabistan'ın muhtelif bölgelerinden gelen elçilik heyetlerine şahit olmuştur.

Hz. Peygamber Mekke'yi fethederek akabinde Havâzinlileri büyük bir mağlubiyete uğratıp, Sakiflilere de gerekli dersi verince, Arab kabileleri Hz. Peygamber ile boy ölçüşemeyeceklerini anladılar ve bağlılıklarını bildirmek üzere, Medine'ye heyetler göndermeye başladılar. İşte bu sebepten 8/630. yıla “elçiler yılı” anlamında “Senetül-Vüfûd” adı verilmiştir. Büyük ekseriyeti müslüman olduklarını bildirmek, biat etmek ve kabul ettikleri dinin esas ve prensipleri hakkında en yetkili ağızdan bilgi almak üzere gelen bu heyetler, Hz. Peygamber ile mescidde

---

¹²⁴ Bkz. Buhârî, *Salât*, 59; Müslim, *Cihâd*, 67.

¹²⁵ Bkz. Buhârî, *Salât*, 83; Müslim, *Cihâd*, 5.

görüşmüşlerdir. Hz. Peygamber elçileri kabul için, mescidin “Ustuvânetu'l-Vüfûd” (اسطوانة الوفود) adını taşıyan bir sütunun önünü seçmiştir.¹²⁶

Sahabîlerin heyet üyelerini misafir ettikleri de olurdu. Murad heyeti Sa'd b. Ubade'nin, Behra heyeti de Mıkdad b. Amr'ın evinde ağırlandı. Mescid-i Nebevî de ihtiyaç halinde bu maksatla kullanılmıştır. Taif den gelen Sakîf heyeti için Vakıfî'ye göre mescidin arkasında üç çadır kurulmuş ve onlar, Medine'deki günlerini burada geçirmişler, burada yiyip içmişlerdi. Sakîf kabilesi geldiği zaman, onlardan bir kısmını Mescid-i Nebevî'de kılınan namazları görebilecekleri, okunan Kur'ân'ı işitebilecekleri şekilde, Mescid-i Nebevî'nin bir bölümünde çadır kurdurarak ağırlamıştı.¹²⁷

Gelen bu heyetler sebebiyle Mescid-i Nebevî, ilahiyat ile ilgili tartışmalara, dinî siyasî müzakerelere, antlaşmalara ve mufâhareye sahne olmuştur.

Böylece Mescid-i Nebevî edebi ve kültürel faaliyetlere de sahne olmuş, yarışma ise Hz. Peygamber'in şair ve hatibinin galibiyeti ile sonuçlanmıştır.

1.3.2.5.Kazâî ve Adlî İşler

İslâmiyet'in kendine has hukuk sistemi mescidlerdeki ders halkalarında tâlim edilmiştir. Ashâb-ı kiram hukukî konuları mescidlerde müzakere ederdi.¹²⁸ el-Hatîb el-Bağdâdî'nin (v.463/1071) *el-Fakih ve'l-Mütefakkih*'inde konu başlıklarından biri de “Mescidlerde Fıkıh Tedrisinin Fazileti” adını taşır.¹²⁹

Hz. Peygamber'in minberi ahkâmın öğretildiği, yanlış hukukî uygulamaların düzeltildiği bir yerdi. Meselâ kendisi “velâ hakkıyla ilgili yanlış bir uygulamayı minberde dile getirip düzeltmiştir.¹³⁰ Asr-ı saadette mescid kazâî faaliyetlerin

---

¹²⁶ *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, c.IV, s.190.

¹²⁷ İbn Hişam, age, c.IV, s.184.

¹²⁸ Bkz. Dârimî, *Mukaddime*, s.51.

¹²⁹ el-Bağdâdî, age, c. II, s.129-130.

¹³⁰ Bkz. Buhârî, *Salât*, 70.

yürütüldüğü bir mekân olarak da hukuka hizmet etmiştir. Bazı âlimler, “Sana o davacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvardan mescide tırmanmışlardı”¹³¹ mealindeki âyeti, mescidlerde kazâî faaliyette bulunulabileceğine delil göstermişlerdir. Hz. Peygamber'in, “Benim şu minberimin dibinde kim yalan yere yemin ederse cehennemdeki yerine hazırlansın”¹³² mealindeki hadisi, davalara Mescid-i Nebevînin minberi yanında bakıldığını göstermektedir. Nitekim Buhârînin naklettiğine göre Hz. Ömer (v.23/644) ve Mervân'ın (v.86/705) davalara baktıkları yer minberin yanındaydı. Aynı rivâyette Şa'bî (v.104/723), Yahya b. Ya'mer (v.129/746), Şüreyh (v.158/774) ve Buhârî (v.256/869) gibi ünlü kadıların mescidde kazâî faaliyette bulduklarını nakleder.¹³³ Ayrıca çeşitli kaynaklarda dört halifenin mescidlerde davalara baktıkları kaydedilmektedir.

Mescidlerde hüküm verilmekle birlikte had cezaları buralarda nadiren uygulanmıştır. Zira Hz. Peygamber mescidlerde had tatbikini ve kısas uygulamasını yasaklamıştır.¹³⁴

1.3.2.6. İktisâdî ve Mâlî İşler

Hz. Peygamber devrinde iktisadî ve malî amaçlar ile de Mescid-i Nebevî'den istifade edilmiş ve burası bir nevi devlet hazine dairesi olarak kullanılmıştır denilebilir.¹³⁵ Hz. Peygamber, Suffe ehli için Medineliler'in hayırsever duygularına hitab ettiği zaman, onlar mahsullerinden bir kısım hurmayı getirerek mescide bırakmışlardı.¹³⁶

---

¹³¹ Sâd, 21.

¹³² Bkz. Ebû Dâvûd, *İmân*, 3.

¹³³ Bkz. Buhârî, *Ahkâm*, 18.

¹³⁴ Bkz. Ahmed, *Müsned*, c.III, 434.

¹³⁵ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, c.II, s.1121.

¹³⁶ Bkz. Ebû Dâvûd, *Salât*, 261.

Arabistan'ın muhtelif bölgelerinden gelen haraç ve zekât vergileri doğruca mescide getirilerek depo edilir, daha sonra ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı.¹³⁷ Bir defasında Bahreyn'den oldukça fazla gelen haracın mescidde Müslümanlar'a taksimi yapılırken Hz. Peygamber tevzî işine nezâret etmiştir.¹³⁸ Başlangıçta devlet gelirleri fazla değildi. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in takib ettiği siyaset, malların taksiminde bir gecikmeye meydan vermemek olmuştur. Bununla beraber bu konuda muhtemel ve beklenmedik ihtiyaçlar için bunlardan bir kısmının muhafaza altına alındığını düşünebiliriz.¹³⁹

Ahmed b. Hanbel (v.241/855)'in kaydettiğine göre, Hz. Peygamber dört yüz kişilik Muzeyne heyetinin yemek ihtiyaçlarının karşılanmasını emrettiği zaman, görevli onları “illiye” adını taşıyan bir daireye götürmüş ve buradan sağladığı hurmalar ile vazifesini ifa etmiştir.¹⁴⁰ Buhârî (v.256/869) ve Müslim (v.261/874)'in kaydettiği ilâ hadisinden bu dairenin meşrube, ğurfe ve hizane adları ile de anıldığını görüyoruz.¹⁴¹ Bu takdirde mescide bitişik bir konum içinde bulunduğunu zikrettiğimiz bu daireye devlet hazine dairesi nazarıyla bakmak mümkündür. “Bilal (ra) buranın muhafızlığı ve idareciliği ile görevlendirilmişti.”¹⁴²

---

¹³⁷ Bkz. Buhârî, *İman*, 108.

¹³⁸ Bkz. Buhârî, *İman*, 108.

¹³⁹ *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, c.IV, s.197.

¹⁴⁰ Bkz.Ahmed, *Müsned*, c.V, 445.

¹⁴¹ Bkz.Buhârî, *Salât*, 104; Müslim, *Salât*,106.

¹⁴² Hamîdullah, *age*, c.II, s.1121.

İKİNCİ BÖLÜM

2.MESCİD RİVÂYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızın bu bölümünde mescidde yapılabilecek ve yapılamayacak olan işler ele alınacaktır. Mescid ahkâmı da olarak isimlendirebileceğimiz bu rivayetlere ulaşmak için yaptığımız aramalarda müstakil olarak rivayetlere göre telif edilmiş bir “Mescid” kitabı bulamadık. Kütüb-i Tis’a diye isimlendirilen dokuz hadîs kitabını taramamız neticesinde “Kitâbü’l-Mesâcid” adıyla bölüm açılan kitaplar, bu kitaplarda açılan bölüm isimleri ayrıca bu bölümdeki bab ve hadis sayıları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

	KİTAP ADI	BAB SAYISI	HADİS SAYISI
BUHÂRÎ	Kitâbü Fazli’s-Salâti Fî Mescid-i Mekke ve Medîne	6	8
MÜSLİM	Kitâbü’l-Mesâcid ve Mevâzii’s-Salât	55	316
NESÂÎ	Kitâbü’l-Mesâcid	46	53
İBN MÂCE	Kitâbü’l-Mesâcid ve’l Cemâât	19	68

Diğer dört kitapta ise mescid hadisleri “Kitâbü’s-Salât” bölümlerinin içinde bir bab başlığı altında geçmektedir.

	KİTAP ADI	BAB SAYISI	HADİS SAYISI
TİRMİZÎ	Kitâbü’s-Salât	12	17
EBÛ DÂVÛD	Kitâbü’s-Salât	14	46

MUVATTA'	Kitâbü's-Salât	2	7
DÂRİMÎ	Kitâbü's-Salât	23	34

Yaptığımız tarama neticesinde, yukarıdaki tablolarda gösterilen rivayetler bir havuzda toplanarak aşağıdaki başlıklar oluşturulmuştur. Şüphesiz bir başka çalışmada bu başlıklar farklı bir bakış açısıyla değişebilir.

2.1. RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDDE YAPILABİLECEK İŞLER

Çalışmamızdaki rivâyetlerde de görüleceği üzere Hz.Muhammed (s)'in mescid konusundaki öğretileri, mescidin İslam toplumu için ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu öneme binaen orada nasıl davranılması gerektiği konusunda da önemli bir birikim ile karşı karşıyayız. Bu bölümde mescidde yapabileceğimiz konular ele alınmıştır. Şimdi bu konuları tek tek ele alalım.

2.1.1.Namaz

Hz. Peygamber'in mesciddeki günlük hayatının her gün düzenli olarak tekrar eden en önemli unsurlarından bir tanesi, ibadet hayatıdır. Rasûlullah (s)'in mescide sabah namazı ile başlayan bir günü, yine mescidde kıldırıldığı yatsı namazı ile sona erer ve gece ibadetleriyle yerini bir sonraki güne bırakırdı. Bu sistem Rasûlullah (s)'in on yıllık Medine yaşantısında hiç aksamamış, insanı hayran bırakan bir düzen ve disiplin içerisinde sürüp gitmiştir.

Hz. Peygamber'in Medine'deki günlük hayatında Mescid-i Nebevî'de kıldığı ve kıldırıldığı namazların oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Rasûlullah (s)'in her gün düzenli olarak gerçekleştirdiği bu ibadet, öncesi ve sonrası ile mesciddeki günlük hayatının detaylarına, ashabı ile ilişkilerine ışık tutan özellikleri hâvîdir. Esasen Hz.Peygamber'in nasıl namaz kıldığı ve hangi sûre ya da duaları okuduğu ile ilgili fıkıh kitapları başta olmak üzere pek çok eserde detaylı bilgi bulunmaktadır. Mescidde kıldığı namazlar, Hz. Peygamber'in Medine'deki hayatının en önemli

parçasını oluşturmaktadır. Gün, Hz. Peygamber için sabah namazıyla birlikte mescidde başlar, yatsı namazıyla mescidde son bulur, gece namazının sonunda yerini bir sonraki sabaha yine mescidde bırakırdı. Nitekim bir hadisinde Rasûlullah (s) mescide devamlı alakalı olarak şöyle buyurmaktadır.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ عَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ، أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزُلَهُ مِنَ الْجَنَّةِ كُلَّمَا عَدَا أَوْ رَاحَ

Muhammed ibn Mutarrif, Yezîd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre (ra)'den olmak üzere haber verdi: Rasûlullah(s) şöyle buyurmuştur: "Her kim sabah akşam (namaz için) mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona cennetteki konağını hazırlar".¹⁴³

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle demektedir: "Hadiste geçen mescide gidip gelmek ifadesinden ilk bakışta anlaşılan gerçek anlam ibadet maksadıyla olmasa bile mutlak anlamda mescide gitmenin faziletidir. Ancak hadis-i şerifte ibadet etmek amacıyla mescide gelenlerin büyük mükâfat kazanacağına işaret buyurulmuştur. İbadetlerin başında ise namaz gelir. Her şeyin en doğrusunu Allah (cc) bilir."¹⁴⁴

Aynî (v.855/1451) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: "Bazı âlimler şöyle demiştir. "عَدَا" ve "رَاح" Meryem Suresi 62. ayette¹⁴⁵ geçen "بَكْرَةَ" ve "عَشِيَاء" kelimeleri gibidir. Burada kastedilen iki muayyen vakit olmayıp sürekliliktir."¹⁴⁶

Bir başka rivayette de Rasûlullah (s) mescid namaz ilişkisi hakkında şöyle buyurmaktadır.

¹⁴³ Buhârî, *Ezân*, 37; Ahmed, *Müsned*, c.II, 509.

¹⁴⁴ İbn Hacer, *age*, c.II, s.148.

¹⁴⁵ "وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعَشِيَاءٌ"

¹⁴⁶ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, c.V, s.181.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَقُتَيْبَةُ، وَابْنُ حُجْرٍ جَمِيعًا عَنْ إِسْمَاعِيلِ بْنِ جَعْفَرٍ - قَالَ ابْنُ أَيُّوبَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ - أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟» قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكَ الرَّبَاطُ

Ebû Hüreyre (ra)'den rivâyete göre, Rasûlullah(s) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın günahları ne ile sildiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini size haber vereyim mi?" Sahabîler: "Evet Ya Rasûlullah!" dediler. Buyurdu ki: "Her türlü zorluklara rağmen abdesti en güzel şekliyle almak, mescidlere namaz kılmak için giderken adımları çoğaltmak, bir namazdan sonra diğer namazı kılmak için büyük bir arzuyla beklemek. İşte tüm bunlar, sizin ibâdetler konusunda en büyük cihadınızdır."¹⁴⁷

Tirmizî (v.279/892) şöyle demektedir: "Bu konuda Ali, Abdullah b. Amr, İbn Abbâs, Abîde (Ubeyde de denilir) b. Ömer, Âişe, Abdurrahman b. Âiş el-Hadremî ve Enes'den de hadis rivâyet edilmiştir. Ebû Hüreyre'nin bu konudaki hadisi hasen sahihtir. el-A'lâ b. Abdurrahman; Yakup el-Cühenî el-Hurakî'nin oğludur ve hadisçiler yanında güvenilen biridir."¹⁴⁸

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.¹⁴⁹

Nevevî (v.676/1277) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: "Zorluklara rağmen abdest almak demek şiddetli soğukta, hasta iken ve ona benzer şartlarda abdest almak demektir. Adımları çoğaltmak evin uzak olması ya da mescide sıkça gitmek demektir."¹⁵⁰

Sindî (v.1138/1725) ise bu hadisi şöyle yorumlamaktadır: "Namazı beklemek mescidde namaz için oturmak ya da kalbin mescide bağlı olması ve namaz için her

---

¹⁴⁷ Müslim, *Tahâre*, 41; Tirmizî, *Tahâre*, 39; Nesâî, *Tahâre*, 106; Muvatta', *Sefer*, 55; Ahmed, *Müsned*, c.II, 277.

¹⁴⁸ Tirmizî, *Tahâre*, 39.

¹⁴⁹ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis es-Sahîha*, c.I, s.579.

¹⁵⁰ Bkz. Nevevî, *age*, c.III, s.141.

an hazır olması demektir. Ribat sınırdaki nöbet tutmak demektir. Hadiste zikredilen ameller şeytanın yollarına engel olmaktır. Nefsi şehvetlerden men etmektir. Bu sebeple en büyük cihattır. Onun için Peygamber (s) ribat kelimesini marife söylemiş ve tekrar etmiştir.”¹⁵¹

Bir başka rivayette de Rasûlullah (s) mescide devam hakkında şöyle buyurmaktadır.

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ الْحَدَّادُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ أَبُو سُلَيْمَانَ الْكَحَّالُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ بُرَيْدَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ النَّامِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

*Büreyde (ra)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah(s) şöyle buyurmuştur: “Karanlıklarda mescidlere sıkça yürüyenleri kıyamet günündeki tam nurla müjdele.”*¹⁵²

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁵³

Azîmâbâdî bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: “المَشَّائِينَ” çok yürüyenler demektir. Tayyibî, nur için tam ifadesinin kullanılmasını ve onun kıyamet günüyle ilişkilendirilmesinin müminlerin yüzüne telmih olduğunu söylemiştir.”¹⁵⁴

Peygamber (s)'in mescide verdiği önem ile burası adeta uygulamalı bir eğitimin yapıldığı eğitim merkezi olmuştu. Mescidin önemini kavrayarak buraya devamı adet edinen Müslümanlar zamanla ilim halkalarında yetişerek geleceğin muallimleri olmuşlardı.

2.1.2. İ'tikaf

Hiz. Peygamber, ramazan aylarının son on gününde mescidde i'tikâfa girerdi. Vefatına kadar böyle yapmaya devam etmiştir. Seferde olduğu için i'tikâfa

¹⁵¹ Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî alâ Sünen 'ün-Nesâî*, c.1, s.90.

¹⁵² Ebû Dâvûd, *Salât*, 49; Tirmizî, *Mevâkîf*, 51; İbn Mâce, *Mesâcid*, 14.

¹⁵³ Elbânî, *age*, c.VII, s.62.

¹⁵⁴ Azîmâbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, c.II, s.188.

giremediği bir yılın ertesinde yirmi gün i'tikâfta kalmıştı. Vefat ettiği yıl ise ramazanın yirmi gününü i'tikâfta geçirmiştir. İlk i'tikâfına ramazanın ilk on günü girmiş, ancak aradığı şeyin yani kadir gecesinin daha sonra olduğu yönünde bir vahiy alınca sonraki günlerde de i'tikâfa devam etmiştir. Kapısının önünde serili olan hasırı alıp katladıktan sonra çadırın bir köşesine koyuvermiş, ardından başını çadırdan dışarı çıkararak kadir gecesini bulma ümidiyle Ramazan'ın başından beri i'tikâfta olduğunu ifade ettikten sonra “Ancak kadir gecesini, Ramazan'ın son on gününün tek olan gecelerinden birisindedir!” diyerek dileyenin i'tikâfa girebileceğini ifade etmiştir.¹⁵⁵

Hız. Peygamber, i'tikâfı sırasında gelenlerle görüşür, mescidde olan biteni de yakından izleyerek gerektiğinde müdahalelerde bulunurdu. Ramazan ayındaki mutat i'tikâflarından birisi sırasında çadırda iken, dışarıda açıktan Kur'ân okuyanların seslerini işitti. Çadırın kapısını araladı ve “*Bakin, hepiniz Allah'a münacatta bulunuyorsunuz. Ancak Kur'ân'ı okurken sesinizi yükselterek bunu birbiriniz için eziyet haline getirmeyin.*” diyerek uyarıda bulundu.¹⁵⁶

Bir hadisinde Rasûlullah (s) i'tikâfa alakalı olarak şöyle buyurmaktadır.

حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: انْطَلَقْتُ إِلَى أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ فَقُلْتُ: أَلَا تَخْرُجُ بِنَا إِلَى النَّخْلِ نَتَحَدَّثُ، فَخَرَجَ، فَقَالَ: قُلْتُ: حَدَّثَنِي مَا سَمِعْتَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، قَالَ: اعْتَكَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَشْرَ الْأُولَى مِنْ رَمَضَانَ وَاعْتَكَفْنَا مَعَهُ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ، فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، فَاعْتَكَفَ الْعَشْرَ الْأَوْسَطَ، فَاعْتَكَفْنَا مَعَهُ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ، فَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [ص:163] حَاطِبًا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ مِنْ رَمَضَانَ فَقَالَ: «مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلْيَرْجِعْ، فَإِنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ، وَإِنِّي نُسَيْتُهَا، وَإِنهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ، فِي وَثْرِ، وَإِنِّي رَأَيْتُ كَأَنِّي أَسْجُدُ فِي طِينٍ وَمَاءٍ» وَكَانَ سَقْفُ الْمَسْجِدِ جَرِيدَ النَّخْلِ، وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ شَيْئًا، فَجَاءَتْ قَرَعَةٌ، فَأَمْطَرْنَا، فَصَلَّى بِنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ وَالْمَاءِ عَلَى جَبْهَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَرْبَابِهِ تَصْدِيقَ رُؤْيَاهُ

Ebû Seleme (ra) şöyle demiştir: Müteakiben Ebû Saîd-i Hudrî (ra)'a vardım.

¹⁵⁵ Müslim, *Siyâm*, 213.

¹⁵⁶ Abdürrezzâk, c.II, s.498.

— “Beraberce hurmalığa çıksak ya.” dedim. Ebû Saîd, dışarı çıktı. Kendisine:

— “Sen, Rasûlullah (s)’i Kadir Gecesinde sözünü ederken işittin mi? diye sordum.”
Ebû Saîd şunları söyledi:

— “Evet! Biz, Rasûlullah (s) ile birlikte Ramazanın ortasındaki on günde itikâfa girdik de yirminci günü sabahı itikâftan çıktık. Bunun üzerine Rasûlullah (s) bize hutbe okuyarak şöyle buyurdular:

“Bana hakikaten Kadir Gecesi gösterildi. Ama ben, onu unuttum. — Yahut: o, bana unutturuldu.— Binâenaleyh siz, onu ayın son on gününde tek gecelerde arayın. Bana su ve çamur içine secde edeceğim dahi gösterildi. Şimdi kim Rasûlullah(s) ile beraber itikâfa girmişse geri dönsün.”

Ebû Saîd demiştir ki: “Bunun üzerine geri döndük. Gökyüzünde bir bulut pasesi bile görmüyorduk. Derken bir bulut geldi ve yağmura tutulduk. Hattâ mescidin tavanı aktı. Zâten mescid hurma dalından yapılmıştı. Namaz kılındı, Rasûlullah (s) 'i, su ile toprak içine secde ederken gördüm. Hattâ çamurun eserini alnında bile gördüm. Burnundaki çamurun izi Peygamber (s)’in rüyasının gerçekliğinin bir göstergesi idi.”¹⁵⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁵⁸

Aynî (v.855/1451) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: Hadis, Kadir Gecesi’nin Ramazan’ın son onundaki tek gecelerde olduğunun beyanıdır. Hadis çamura secde etmenin caiz olduğunu gösteriyor. Buradaki çamur alnın yere değmesine mani değildir. Şayet fazla olsaydı namaz burada caiz olmazdı. Bu cumhurun görüşüdür. Hattâbî diyor ki: Hadisten secdenin alın üzerinde olması gerektiğini görüyoruz. Eğer öyle olmasaydı Peygamberimiz (s) alnını çamurdan

---

¹⁵⁷ Buhârî, *Ezân*, 135; Müslim, *Siyâm*, 214; Ebû Dâvûd, *Ramazân*,3; Muvatta’, *İ’tikâf*, 9; Ahmed, *Müsned*, c.III, 7, 24, 60.

¹⁵⁸ Elbânî, *age*, c.VII, s.1713.

korurdu. Aynı zamanda secde eden kişinin alnında toz veya başka bir şeyi silmemesi müstehaptır. Peygamberlerin rüyası gerçektir.¹⁵⁹

Bir başka rivayette müminlerin annesi Âişe (ra) şöyle demiştir: Peygamber (s) ramazanın son on gününde i'tikâf ederdi. O'nun bu âdeti tâ Yüce Allah O'nu vefat ettirinceye kadar devam etmiştir. Sonra onun ardından zevceleri i'tikâf etmişlerdir.¹⁶⁰

Ramazan dışında da i'tikafa girilebileceğini gösteren rivayetimiz şöyledir: Aişe (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s) i'tikaf etmek istediğinde sabah namazını kılar ve gireceği yere girerdi. Bir defa Ramazan'ın son on gününde i'tikafa girmek istedi ve emretti de kendisi için mescidde çadır kuruldu. Hanımlarından Hafsa'da kendisi için çadır kurulmasını emretti. Hafsa'nın çadırını görünce Zeyneb'te çadır kurulmasını emretti, onun için de bir çadır kuruldu. Bütün bunları Rasûlullah (s) görünce: *"Bu yaptığınız şeyin ibadet ve kullukla ilgisi var mı?"* O yıl Ramazanda (bu hareketlere kızıp) i'tikafa girmedi ve şevval ayının on gününde i'tikafa girdi.¹⁶¹

2.1.3.Hutbe ve Dini Tebliğ Konuşmaları

Hz. Peygamber'in gerek Mekke'de kavmini İslam'a davet ederken, gerek Cuma namazını kıldırırken, gerekse savaşlarda yaptığı bütün konuşmalara, kaynaklarda hutbe adının verildiğini görüyoruz. Dolayısıyla hutbe denince akla ilk önce Allah Rasûlü'nun, toplumunu aydınlatmak, onlara dinlerini öğretmek ve Allah'ın dinine davet etmek için yaptığı konuşmaları gelir. Hz. Peygamber bunu büyük titizlikle yerine getiriyordu. Onların anlayamayacakları sözcüklerden kaçınıyor ve hutbesinde konuştuğu kelimeleri özenle seçiyordu. Allah elçisinin konuşmaları gayet veciz, fakat büyük hikmetler ve engin manalar taşıyıcı mahiyette idi. Çoğu zaman Kur'an ayetleriyle hutbe verdiği bilinmektedir. Sadece Medine'de îrâd ettiği hutbe sayısı beş yüz'ü aşkındır. Hz. Peygamber, kendisine gelen ilahi

¹⁵⁹ Aynî, age, c.VI, s.93.

¹⁶⁰ Buhârî, *İ'tikaf*, 1.

¹⁶¹ Buhârî, *Salât*, 77; Müslim, *Mesâcid*, 9.

mesajları, dini hükümleri bildiriyor, Hutbeyi adeta bir eğitim-öğretim aracı, kılarak insanlara İslam'ı öğretiyor, Allah'ı tanıtıyor, onlara dünya ve âhiret saadetini sağlıyordu.¹⁶²

Hiz. Peygamber günlük sohbetlerinin yanında zaman zaman çeşitli vesilelerle ashabına genel olarak seslenme ihtiyacı duyardı. Minber yapılmadan önce sahabilerin dikkatini üzerinde toplamak için bulunduğu yerde ayağa kalkarak, uzunca konuşacaksa mesciddeki hurma kütüğüne dayanarak, minber yapıldıktan sonra ise minbere çıkmak suretiyle ashabına topluca hitap eder, çeşitli konularda uyarılarda bulunur, açıklamalar yapardı. Bu konuşmalar, yaşanan olaylar üzerine gerçekleştirilen ânî konuşmalardı.¹⁶³

Hiz. Peygamber, herhangi bir şeyi ashabına topluca duyurmak istediğinde hemen mescide gelir; hali hazırda mescidde ise bulunduğu yerde ayağa kalkarak hamd ve senâ ile söze başlar; ardından “Esas konuya gelirsek! (اما بعد) diyerek sözlerine devam ederdi.¹⁶⁴

Hiz. Peygamber, zaman zaman ashabından bazı kimseleri taltif için hutbe irat etmiştir. Vefatına yakın zamanlarda bir seferinde evinden çıkarak mescide gelen Hiz.Peygamber, omzuna attığı üst elbisesi ve başına sardığı siyah sarığı ile minbere oturmuş ve hamd-ü senânın ardından, ensarın faziletini anlatan sözler söylemiştir.¹⁶⁵

Bir hadisinde Rasûlullah (s) şöyle buyurmaktadır.

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ رُمَحِّ بْنِ الْمُهَاجِرِ، قَالَ ابْنُ رُمَحِّ: أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، أَخْبَرَهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: “ إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ: أَنْصِتْ، يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَعَوْتَ

¹⁶² Yavuz, *Başlangıçtan Günümüze Cuma Namazı*, s.17.

¹⁶³ İbn Kayyim, age, c.I, s.427.

¹⁶⁴ Buhârî, *Cuma*, 29.

¹⁶⁵ Buhârî, *Menâkibü'l-Ensâr*, 11.

*Ebû Hüreyre (ra)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "Cuma günü imam hutbe okurken yanındakine sus dersen Cuma günü elde edeceğin sevaptan mahrum kalırsın."*¹⁶⁶

Tirmizî şöyle demektedir: "Bu konuda İbn ebî Evfâ ve Câbir b. Abdillâh'tan hadis rivâyet edilmiştir. Ebû Hüreyre hadisi hasen sahihtir."¹⁶⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.¹⁶⁸

Nevevî (v.676/1277) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: "لَعْنَتٌ" nin manası boş, düşük, batıl ve merdud sözdür. Denilir ki: "لَعْنَتٌ" gerekli olmayan boş sözdür. Hadis hutbe sırasında her türlü sözü yasaklıyor. Peygamber (s) konuşana sus diyeni bile iyi bir iş yapmasına rağmen yasaklıyorsa her söz boştur. Tek bir kelime ile bile konuşmak yasaksa, konuşan kişi sus işareti ile uyarılmalıdır. Hutbe esnasında konuşmanın haramlığı, mekruhluğu hususunda ulema ihtilaf etmişlerdi. Ebû Hanîfe, Şâfiî ve âlimlerin geneli hutbe okunurken susmak vaciptir, demişlerdir. Nehâî, Şâbî ve bazı selef âlimleri ise hutbede Kur'an ayetlerinin geçtiği bölümlerde susmak vaciptir, onun dışında değildir, demişlerdir."¹⁶⁹

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle demektedir: "İmam Buhârî (v.256/869) burada konu başlığını koyarken imamın hutbe okumasına vurgu yapmıştır. Böylece "imam minbere çıktığı andan itibaren susmak gerekir" diyenlerin görüşlerini reddettiğine işarete bulunmuştur. Hadiste geçen "لِصَاحِبِكَ" ifadesi kişinin muhatap olduğu herkesi kapsamına alır. Bir kimse daha çok yanındaki insanlarla muhatap olduğu için hadiste bu ifade kullanılmıştır. Hadisteki "فَقَدْ لَعْنَتٌ" ifadesi hakkında Zeyn İbnü'l-Müneyyir: "Müfessirler lağv kelimesinin güzel olmayan söz anlamına geldiği konusunda görüş birliğine varmıştır" demektedir. İmam Şafî'nin

---

¹⁶⁶ Buhârî, *Cuma*, 36; Müslim, *Cuma*, 12; Ebû Dâvûd, *Salât*, 229; Tirmizî, *Cuma*, 16; Nesâî, *Cuma*, 22; İbn Mâce, *İkâme*, 86; Muvatta', *Cuma*, 6; Dârimî, *Salât*, 195; Ahmed, *Müsned*, c.II, 244, 272, 280, 393, 396, 485, 518, 532.

¹⁶⁷ Tirmizî, *Cuma*, 16.

¹⁶⁸ Elbânî, *age*, c.I, s.328.

¹⁶⁹ Nevevî, *age*, c.VI, s.138.

konuyla ilgili değerlendirmesi şöyledir: “Bir kimse muhatabının başına kötü bir hâdise gelebileceğinden endişe duyuyorsa ve hiçbir şey söylemeden meramını işaretle anlatmaya çalıştığında muhatabı hiçbir şey anlamıyorsa hutbe okunurken konuşmasında bana göre bir sakınca olmaz.”¹⁷⁰

Hutbe okunurken insanların hutbeyi idrak edebilmeleri için insanları rahatsız etmek yasaklanmıştır.

Muaz b. Cebel’in rivâyetine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur. “*Kim Cuma günü insanların omuzlarından aşarak ilerlerse bu hareketiyle Cehenneme bir köprü kurmuş olur*”¹⁷¹

Nâfi, İbn Ömer’den şöyle dediğini işittim: “*Biriniz Cuma günü kardeşini yerinden kaldırıp sonra onun yerine oturmasın*”¹⁷²

Büsr de Allah Rasûlü döneminde şahit olduğu bir olayı şöyle anlatmaktadır: “*Cuma günü bir adam geldi ve insanların omuzlarına basarak ilerlemeye başladı. Peygamber hemen otur, rahatsız ettin buyurdu*”¹⁷³

Peygamber (s)’in tebliğ görevini yerine getirirken hutbelerden her an istifade etmiş olduğunu görüyoruz. Hutbenin nasıl dinlenilmesi gerektiğine dair eğitimin verildiğini de rivayetler bize anlatmakta.

2.1.4.Tahiyyetü'l-Mescid

Tahiyye, hürmet, selâmlama, saygı göstermek demektir. Tahiyyetü'l-mescid, mescide hürmet, daha doğrusu mescidin sahibi Allah'a saygı gösterme anlamındadır. Çünkü insanın gayesi mescide yaklaşmak değil onun sahibi Allah'a yaklaşmak ve

---

¹⁷⁰ İbn Hacer, age, c.II, s.409.

¹⁷¹ Tirmizî, *Cuma*, 2.

¹⁷² Buhârî, *Cuma*, 11.

¹⁷³ Nesâî, *Cuma*, 14.

onun rızasını elde etmektedir. Bu maksatla kılınan namaza da tahiyetü'l-mescid denir.

Bir mescide her hangi bir namazı kılmak veya farzı eda ve imama uymak niyetiyle girmek de tahiyetü'l-mescid yerine kaim olur. Buna göre bir mescide girince oturmadan önce kılınan her hangi bir namaz tahiyetü'l-mescid yerine geçer.

Peygamber (s) bu konuyu şöyle ifade etmektedir.

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَافَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سُلَيْمِ الزُّرْقِيِّ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ السَّلْمِيِّ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رُكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ

*Ebû Katâde (r.a)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Biriniz mescide girdiğinde oturmadan önce iki rekât namaz kılsın."*¹⁷⁴

Tirmizî şöyle demektedir: "Bu konuda Câbir, Ebû Ümâme, Ebû Hüreyre, Ebû Zerr ve Ka'b b. Mâlik'dende hadis rivâyet edilmiştir. Ebû Katâde'nin hadisi hasen sahihtir."¹⁷⁵

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.¹⁷⁶

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: "رُكْعَتَيْنِ" ifadesi, ittifakla hadisin iki rekâttan fazla namaz kılmaya delalet etmediğini gösterir. Söz konusu namazın iki rekâttan az olup olmayacağı konusunda ise ihtilaf vardır. Doğrusu bu hadise uymaktır. Fetvâ ehli, bu hadisteki emrin, mendup bir hükme delalet ettiği kanaatindedir. Hz. Peygamber'in ön safa doğru ilerlemeye çalışan bir adama, "Cemaate eziyet ediyorsun, otur!" demesi, tahiyetu'l-mescid namazının farz olmadığını gösterir. Çünkü Allah Rasûlü o adama, bu namazı kılmasını emretmemiştir. Tahâvî (v.321/933) ve daha başkaları bu rivâyeti,

¹⁷⁴ Buhârî, *Salât*, 60; Müslim, *Misâfirîn*, 68-70; Tirmizî, *Salât*, 235; Nesâî, *Mesâcid*, 36, 37; İbn Mâce, *Mesâcid*, 13; Dârimî, *İsti'zan*, 56; Muvatta', *Sefer*, 58.

¹⁷⁵ Tirmizî, *Salât*, 235.

¹⁷⁶ Elbânî, *age*, c.IV, s.48.

tahiyetü'l-mescid namazının farz olmadığına delil olarak kullanmışlardır. Ayrıca Tahâvî şöyle demiştir: “Hadisteki emir, namaz kılınmasının yasaklandığı vakitler için geçerli değildir.” Bana göre, ortada iki tane umum ifade eden nass vardır. Bunlardan biri, herhangi bir ayrıntıya girmeden camiye giren herkesin namaz kılmasını emreden hadis, diğeri ise belirli vakitlerde namaz kılmayı yasaklayan nâstır. O halde, ikisinden birisinin tahsise uğraması gerekir. Bazıları, yasağı tahsis edip emri umumiliği üzerine bırakmıştır. Şafiler'e göre bu görüş, daha doğrudur. Bazıları da bunun tam tersini yapmıştır. Bu da, Hanefilerle Mâlikîler'in görüşüdür.”¹⁷⁷

2.1.5.Kur'an Ezberleme

Hız. Peygamber (s), gün içerisinde ve gece zaman zaman sesli ya da sessiz bir şekilde Kur'ân okurdu. Okuyuşu gayet yavaş, tane tane, açık ve anlaşılır bir şekilde idi.¹⁷⁸

Hız. Peygamber (s) Sahâbîlerin kıraatini de dinlerdi. Bu şekilde kıraatini dinlediği bir sahâbî, secde âyeti okuyunca secdeye gitmiş, onunla beraber arkasında oturan Hız.Peygamber (s) de secde etmişti. Sonra başka bir secde âyetine gelince, önce Hız.Peygamber (s) secde etsin diye beklemiş, beklediği gerçekleşmeyince de sebebini sormuştu. Rasûlullah (s), “*Sen önümüzdeydin, secde etseydin biz de ederdik!*” şeklinde karşılık vermiştir.¹⁷⁹

Yine mescidde kıraatini işittiği bir kimse için “Allah ona rahmet etsin, bana unuttuğum şu şu âyeti hatırlattı!” demiştir.¹⁸⁰

Peygamber (s) Kur'ân'ı güzel okumasıyla iştihar etmiş bazı sahabilere ise özel olarak kıraatini dinletirdi. Örneğin Übey b. Ka'b'a “*Allah sana Kur'ân okumamı emrediyor!*” demişti. Bu durum karşısında şaşırarak Übey, “Allah'a

---

¹⁷⁷ İbn Hacer, age, c.II, s.106.

¹⁷⁸ Nesâî, *Kıyâmü'l-Leyl*, 13; Ahmed, *Müsned*, c.VI, 294.

¹⁷⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c.II, s.324.

¹⁸⁰ Ahmed, *Müsned*, c.VI, 62.

inandım, senin dizlerinin dibinde müslüman oldum ve her şeyi senden öğrendim. Böyleyken nasıl olur?” deyince Resûlullâh, sözlerini tekrarlamıştı. Bunun üzerine Übey, “Allah benim ismini mi söyledi?” diye sormuş, cevap olumlu olunca da gözyaşlarına hâkim olamamıştı. Sonrasında Hz. Peygamber okumaya başlamış, Übey gerekli gördüğü yerlerde Hz. Peygamber’den âyeti tekrar okumasını istemişti.¹⁸¹

Konuyla alakalı bir rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمَحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ - وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى، قَالَ يَحْيَى: أَخْبَرَنَا وَقَالَ الْآخَرَانِ: حَدَّثَنَا - أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنَ الدُّنْيَا، نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنَ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ، يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا، سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ، وَمَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ، وَعَشِيَتْهُمْ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللَّهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ، وَمَنْ بَطَأَ بِهِ عَمَلُهُ، لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ

Ebû Hureyre (ra)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah(s) şöyle buyurmuştur: Kim bir müslümandan dünya kederlerinden bir keder giderirse Allah ondan âhiret günü kederlerinden bir keder giderecektir. Kim de bir müslümanı örterse Allah onu dünya ve âhirette örtecektir. Ve kim bir fakir borçluya kolaylık gösterirse, Allah ona dünyada ve âhirette kolaylık gösterecektir. Kul, (din) kardeşinin yardımında olduğu müddetçe Allah da onun yardımcısıdır. Kim bir yola giderek onda ilim ararsa, bu çalışması sebebi ile Allah ona Cennet'e giden bir yolu kolaylaştıracaktır. Allah'ın evlerinden birisinde toplanıp Kuran okuyarak onu birbirine öğreten her cemaati melekler ziyaret eder, onların etrafını dönerler, o toplumun üzerine iç huzuru ve rahatı iner, ilahi rahmet onları kaplar, katında bulunan melekler yanında Allah onları anar. Ameli yüzünden geri kalan bir kimse nesebinin şerefi ile sürat alamaz.¹⁸²

¹⁸¹ Buhârî, Menâkıbu'l-Ensâr, 16.

¹⁸² Ebû Dâvûd, Edeb, 20; Tirmizî, Hudûd, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ahmed, Müsned, c. II, 252.

Tirmizî (v.279/892) şöyle demektedir: “Bu konuda Ukbe b. Âmir ve İbn Ömer’den de hadis rivâyet edilmiştir. Ebû Hüreyre’nin hadisini böylece pek çok râvî, A’meş’den, Ebû Salih’den, Ebû Hüreyre’den, Ebû Avâne’nin rivâyeti gibi rivâyet ettiler. Esbat b. Muhammed, A’meş’den, Ebû Salih’den ve Ebû Hüreyre’den benzeri şekilde aynı hadisi rivâyet etmiştir. Bu rivâyet birinci rivâyetten daha sahihtir. Ubeyd b. Esbat b. Muhammed bu hadisi bize aktardı ve dedi ki: Babam bu hadisi bana A’meş’den aktarmıştır.”¹⁸³

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁸⁴

Sindî (v.1138/1725) bu hadis hakkında şöyle demektedir: “Bir mü’minin ihtiyacını gidermek demek ona fayda vermek, ondan zararı gidermek demektir. Yaptığı bu iş sebebiyle o kişinin cennet yolu kolaylaşır.

Tîbî “فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللَّهِ” sözü hakkında der ki: Bu cümle Allah’a yakınlaşmak için yapılan bütün mescid, medrese ve ribatları kapsar.

Yine denilmiştir ki: “يَتَدَارَسُونَ” sözü, Kur’an ile ilgili Kur’an öğrenmek, öğretmek ve tefsir etmek gibi bütün çalışmaları kapsar.”¹⁸⁵

Görülüyor ki mescid gece gündüz Kur’an öğrenen ve öğretenlerle dolup taşmakta idi. Kur’an halkalarına katılan Müslümanlar bu halkalarda yetişmiş ve İslam’ı sonraki nesillere en sağlıklı şekilde öğretmişlerdir. Peygamber (s)’in hayatında bu işin merkezinin mescid olduğu da yukarıda geçen rivayetlerden anlaşılmaktadır.

---

¹⁸³ Tirmizî, *Hudûd*, 3.

¹⁸⁴ Elbânî, *age*, c.II, s.31.

¹⁸⁵ Sindî, *Hâşiyetü’s-Sindî alâ Sünen-i İbn Mâce*, s.99.

2.1.6.İlim Tahsili

Peygamber (s) Müslümanların İslam'ı iyice anlamaları için gereken gayreti göstermiştir. Bu iş için de mescidi merkez edinmiştir. Günün her saatinde oraya toplanan Müslümanlara İslam anlatılmış ve öğretilmiştir.

İlim tahsili mescidin icra ettiği en önde gelen işlevlerindedir. Resûlullâh'a sorulan soruların önemli bir kısmı pratik ihtiyaçlardan doğsa da sahabiler; meraktan kaynaklanan, iyilik, kötülük, kader, gayb, aile hayatı ve ahiret hallerine dair kısaca doğumdan ölüme kadar her konuda çeşitli teorik sorular da sormuşlardır. Kendi aralarında daha iyi bir kul olma yarışına girmiş olan sahabiler Rasûlullâh (s)'a sıklıkla nasıl daha çok fazilet kazanacakları ile ilgili sorular sorarlardı.

Suffe ilim tahsilinin yapıldığı bir merkez idi. Mescidde barınan ve sayıları zaman zaman 400'e kadar çıkan¹⁸⁶ ashâb-ı Suffe, vakitlerinin büyük bir kısmını öğrenimle geçiriyordu. İçlerinden bir kısmı sırf bunun için ticaret, zenaat ve tarım gibi işlerden çekilmiştir. Konuyla ilgili geniş açıklama mescidin işlevleri konusunda yapılmıştır.

Konumuzla alakalı rivayetlere gelince:

حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ أَبَا مَرَّةَ، مَوْلَى عَقِيلِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي وَقْدِ النَّيْتِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَالنَّاسُ مَعَهُ إِذْ أَقْبَلَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ، فَأَقْبَلَ اثْنَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَهَبَ وَاحِدٌ، قَالَ: فُوقَفَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَّا أَحَدُهُمَا: فَرَأَى فُرْجَةَ فِي الْحُلُقَةِ فَجَلَسَ فِيهَا، وَأَمَّا الْآخَرُ: فَجَلَسَ خَلْفَهُمْ، وَأَمَّا الثَّلَاثُ: فَأَذْبَرَ ذَاهِبًا، فَلَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفْرِ الثَّلَاثَةِ؟ أَمَّا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ

Ebû Vâkid EI-Leysî'den naklen haber vermiştir ki: Rasûlullah (s) beraberinde cemâat olduğu halde mescidde otururken üç nefer gelivermiş. Onların ikisi Rasûlullah (s) 'in yanına gelmişler, biri gitmiş. Bu iki kişi Rasûlullah (s) 'in başında dikilmişler. Biri halkada bir aralık görerek oraya oturmuş. Diğerleri cemâatin

¹⁸⁶ Kettânî, age, c.II, s. 232-233.

arkala-rına oturmuş. Üçüncüsü ise dönüp gitmiş. Rasûlullah(s) oradan ayrılınca :
“Size bu üç kişiyi haber vereyim mi? Bunlardan biri Allah'a sığındı, Allah da onu sığındırdı. Diğeri utandı, Allah da ondan istihya etti. Sonuncuya gelince, o yüz çevirdi. Allah da ondan yüz çevirdi.” buyurmuşlar.¹⁸⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁸⁸

İmam Nevevî (v.676/1277) bu hadisi şöyle yorumlar: “Âlim’in mescidde veya başka bir yerde herkesin görebileceği bir yerde oturması müstehaptır. Mescidde ilim ve zikir halkaları oluşturmak caizdir. Bu ilim ve zikir halkalarına katılmak müstehap olup bu mekânlardan özür olmaksızın ayrılmak mekruh görülmüştür.

Bir kişi kötülüğü açıktan işerse o kötülüğü o kişiye nisbet etmek caizdir. Nitekim Hazreti Peygamber üçüncü kişi hakkında وَأَمَّا الْآخِرُ فَاَسْتَحْيَا فَاَسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ buyurmuştur.”¹⁸⁹

Bir başka rivayette şöyle buyurulur:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، أَنَّنَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ شَبَابَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدِ اسْتَهَيْنَا أَهْلَنَا - أَوْ قَدِ اسْتَهَيْنَا - سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا، فَأَخْبَرْنَاهُ، قَالَ: «ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ، فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ - وَذَكَرَ أَشْيَاءَ أَحْفَظَهَا أَوْ لَا أَحْفَظَهَا - وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُودِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ، وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ

Malik b. Huveyris (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s) 'in yanına gelmiştik, hepimiz aşağı yukarı aynı yaşlar da delikanlıydık. Yirmi gün O'nun yanında kaldık. Rasûlullah (s) çok ince, duygulu, şefkatli ve anlayışlı idi. Bizim ailelerimizi özlediğimizi zannederek geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de ailelerimizi bıraktığımızı söyledik ve bize: “Ailelerinizin yanına dönün, onlarla

¹⁸⁷ Müslim, *Selâm*, 4; Ahmed, *Müsned*, c.V, 219.

¹⁸⁸ Elbânî, *age*, c.VII, s.1682.

¹⁸⁹ Nevevî, *age*, c.XIV, s.158.

*birlikte kalın, onlara dini öğretin. Namaz vakti gelince namaz kılmalarını emredin. Biriniz ezan okusun, yaşça en büyüğünüz de size imam olsun” buyurdu.*¹⁹⁰

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁹¹

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: “*فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدَكُمْ*” ifadesinden öyle anlaşılıyor ki, İmam Buhârî (v.256/869) bu başlık ile Abdürrezzak İbn Hemmâm'ın sahih senetle naklettiği şu hadise işaret etmektedir: “İbn Ömer, sefer sırasında sabah namazı için ezan okuyup kamet getirirdi.” İmam Buhârî bu başlığı kullanmak suretiyle, hazar ile seferin bir farkının olmadığını belirtmiştir. Bu konuda zikredilen hadisten ilk etapta akla gelen manaya göre, sefer sırasında okunan ezan tekrarlanmaz. Çünkü bu rivâyette sabah namazı ile diğer namazlar birbirinden ayırt edilmemiştir. Buna göre “Seferde Bir Müezzin” demenin bir anlamı kalmaz. Çünkü hazarda da ancak bir müezzin vardır. Evlerin uzak olduğu durumlarda birden fazla müezzine İhtiyaç duyulursa anlarda her müezzin bir yöne doğru ezan okur. Ancak hep birlikte ezan okumazlar.”¹⁹²

Bir başka rivayet şöyledir: Bize Abdullah ibn Ömer ibn Hattâb'ın azâdlısı Nâfî', Abdullah ibn Ömer (ra)'den tahdîs etti (ki şöyle demiştir): Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun? diye sordu. Rasûlullah (s): “*Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den, Şam ahâlîsi Cuhfe'den, Necd ahâlîsi Karn'dan itibâren telbiye etsinler*” buyurdu. Abdullah ibn Ömer der ki: Rasûlullah (s)'ın: “*Yemen ahâlîsi Yelemem'den itibâren telbiye etsinler*” buyurduğunu da söylüyorlar. İbn Ömer: Ben bu son sözü Rasûlullah'tan anlamadım, der idi.¹⁹³

Mescidde ilim konulu rivayetlerimizden bir tanesi de şöyledir: İbn Ömer (ra) şöyle demiştir: Peygamber (s) minberde iken bir kimse: Gece namazı hakkında ne

---

¹⁹⁰ Buhârî, *Ezân*, 17, 18; Müslim, *Mesâcid*, 292; Ebû Dâvûd, *Eyman*, 21; Nesâî, *Ezân*, 8; Dârimî, *Salât*, 42; Ahmed, *Müsned*, c.III, 436.

¹⁹¹ Elbânî, *age*, c.VI, s.1143.

¹⁹² İbn Hacer, *age*, c.II, s.319.

¹⁹³ Buhârî, *İlim*, 53.

buyurursun? Diye sordu. Peygamber (s): “İkişer ikişerdir. Sabah vaktinden endişe ettiği zaman bir rek'at kılar ki, bu tek rek'at kılmış olduklarını tekleştirir” buyurdu. İbn Ömer: Geceleyin namazınızın sonunu tek yapınız. Çünkü Peygamber (s) bunu emretmiştir, derdi.¹⁹⁴

Mescidde yapılan konuşmalardan hem erkek cemaat hem de kadın cemaat istifade ediyordu. Fakat kadınlar bununla yetinmeyip Peygamber (s)'den özel bir gün talebinde bulunmuşlardı.¹⁹⁵

Bazı sahabiler Medine'de Resûlullâh (s)'a çok soru sormalarıyla ön plana çıkmışlardı. Bu kişilerden birisi de Ebû Zer (ra) idi. Ebû Zer (ra), taharet alma esnasında kaç taş kullanılması gerektiği hususuna kadar her şeyi Resûlullâh (s)'a sorduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁶

Namaz kılanların zihinlerini karıştırmamak kaydıyla mescidde ilim öğretmek, Kur'an-ı Kerîm okutmak, vaaz vermek ittifakla caizdir. Mescidin damı da mescid hükmündedir. Mescidde mekruh olan davranış, damında da mekruh, mescidde haram olan davranış damında da haram olur. Mescid üzerindeki evlerse, mescid hükmünde değildir.

Hanbelîlere göre: Mescidde sadaka dilenmek, dilenciye sadaka vermek mekruhtur. Dilenmeyene ve hatibin kendisi için istediği kimseye sadaka vermek mubahtır.

Şâfîlilere göre: Mescidde dilenmek mekruh, namaz kılanların zihinlerini karıştırmaya sebep olduğu takdirde ise haramdır.

Mâlikîlere göre: Mescidde dilenmek menedilmeli ve dilenciyede bir şey verilmemelidir. İhtiyarî olarak sadaka vermekse caizdir.

---

¹⁹⁴ Buhârî, *Salât*, 84.

¹⁹⁵ Buhârî, *İlim*, 36.

¹⁹⁶ Buhârî, *Bed'ül-Vahy*, 1; Müslim, *Fezâil*, 87.

Hanefiler: Mescidde dilenmek haram ve dilenciye bir şeyler vermek de mekruhtur, dediler.¹⁹⁷

Mescid, kadını ve erkeği ile Müslümanların eğitimden geçtiği bir ilim ve irfan yuvası idi. Sonuç olarak şöyle diyebiliriz. Mescid, Müslümanın inşa edildiği merkezdir.

2.1.7.Fetvâ

Hz. Peygamber Medine'deki 10 yıllık ömrü boyunca bulunduğu her yerde ama en çok da mescidde akla hayale gelebilecek her konuda sorulara muhatap olmuştur. Sahabiler ne sorarlarsa sorsunlar Hz. Peygamber sabırla, hoşgörülle muhataplarına cevap vermiş ve her bir soruya verdiği veciz cevaplarla Allah'tan aldığı vahyi en doğru şekilde ashabına ulaştırmaya çalışmıştır.

Fetva ile alakalı aktaracağımız bazı rivayetler şöyle:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ سَعِيدِ هُوَ الْمُقْبِرِيُّ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ، دَخَلَ رَجُلٌ عَلَى جَمَلٍ، فَأَنَاحَهُ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ عَقَلَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: أَيُّكُمْ مُحَمَّدٌ؟ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَّكِيٌّ بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَقُلْنَا: هَذَا الرَّجُلُ الْأَبْيَضُ الْمُتَّكِيُّ. فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: يَا ابْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَدْ أَجَبْتُكَ». فَقَالَ الرَّجُلُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ فَمَشَدَّدٌ عَلَيْكَ فِي الْمَسْأَلَةِ، فَلَا تَجِدُ عَلَيَّ فِي نَفْسِكَ؟ فَقَالَ: «سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ» فَقَالَ: أَسْأَلُكَ بِرَبِّكَ وَرَبِّ مَنْ قَبْلَكَ، اللَّهُ أَرْسَلَكَ إِلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ؟ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ نَعَمْ». قَالَ: أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ نُصَلِّيَ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ؟ قَالَ: «اللَّهُمَّ نَعَمْ». قَالَ: أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ نَصُومَ هَذَا الشَّهْرَ مِنَ السَّنَةِ؟ قَالَ: «اللَّهُمَّ نَعَمْ». قَالَ: أَنْشُدُكَ بِاللَّهِ، اللَّهُ أَمَرَكَ أَنْ تَأْخُذَ هَذِهِ الصَّدَقَةَ مِنْ أَعْيَانِنَا فَتُقَسِّمَهَا عَلَيَّ فَقَرَانِنَا؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ نَعَمْ». فَقَالَ الرَّجُلُ: آمَنْتُ بِمَا جِئْتُ بِهِ، وَأَنَا رَسُولٌ مِنْ وَرَائِي مِنْ قَوْمِي، وَأَنَا ضِمَامٌ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ أَخُو بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرِ وَرَوَاهُ مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَذَا

¹⁹⁷ Cezîrî, age, c.I, s.385.

Enes bin Mâlik (r.a)'ten şöyle demiştir: Peygamber (s) ile birlikte oturduğumuz sırada deve üstünde bir kimse gelip, devesini mescide çökerttikten sonra bağladı. Ondan sonra:

- Hanginiz Muhammed'dir? Diye sordu. Peygamber sahâbîleri arasında dayanmış oturuyordu:

- İşte, dayanmış olan şu beyaz kimsedir, dedik. O zât:

- Ey Abdu'l-Muttalib'in oğlu! Diye hitâb etti. Rasûlullah (s):

- Seni dinliyorum, buyurdu. O zât:

- Ben sana bâzı şeyler soracağım, amma soracaklarım pek ağırdır; gönlün benden incinmesin, dedi. Rasûlullah (s):

- Aklına geleni sor, buyurdu. O zât:

- Senin ve senden evvelkilerin Rabb'i aşkına (söyle), bütün in-sanlara seni Allah mı gönderdi? Dedi. Rasûlullah (s):

- Yâ Allah, evet, buyurdu. O zât:

- Allah aşkına (söyle), bir gün bir gece içinde beş vakit namaz kılmamızı sana Allah mı emretti? Dedi.

- Yâ Allah, evet, buyurdu.

- Allah aşkına (söyle), senenin şu ma'lûm ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti? Dedi.

- Yâ Allah, evet, buyurdu.

- Allah aşkına şu sadakayı zenginlerimizden alıp da fakirlerimize dağıtmayı sana Allah mı emretti? Dedi. Rasûlullah (s):

- Yâ Allah, evet, buyurunca, o zât:

- Sen ne getirdin ise ben ona îmân ettim. Kavmimin geride ka-lanlarına da elçi benim. Ben, Sa'd ibn Bekr oğulları'nın kardeşi Dımâm ibn Sa'lebe'yim, dedi.

Bu hadîsi Musa ile Alî ibnu Abdilhamîd de Süleyman'dan; o da Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere böyle rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîsi Musa ibn İsmâîl ile Alî ibn Abdilhamîd Süleyman ibnu'l-Mugîre 'den; o da Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere bu şekilde rivâyet ettiler.¹⁹⁸

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.¹⁹⁹

Konumuzla alakalı bir başka rivayet şudur: Ebu Hureyre (ra)'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Yahudiler Rasûlullah (s)'a geldiler. Rasûlullah (s) mescidde ashâbı arasında oturuyordu. “Ey Ebu'l Kasım! Zina eden bir erkek ile bir kadının hakkında nasıl fetva verirsin?” dediler.²⁰⁰

Bir başka rivayet şöyledir.

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ مِنْ أَسْلَمَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَنَادَاهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْآخَرَ قَدْ زَنَى - يَعْنِي نَفْسَهُ - فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَتَنَحَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِي أَعْرَضَ قَبْلَهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْآخَرَ قَدْ زَنَى، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَتَنَحَّى لِشِقِّ وَجْهِهِ الَّذِي أَعْرَضَ قَبْلَهُ، فَقَالَ لَهُ ذَلِكَ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَتَنَحَّى لَهُ الرَّابِعَةَ، فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ دَعَاهُ فَقَالَ: «هَلْ بِكَ جُنُونٌ؟» قَالَ: لَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ادْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ»

Ebû Hüreyre (ra) şöyle demiştir: Rasûlullah(s)'e mescidde iken Eslemoğullarından bir adam geldi ve kendilerine seslenerek: Yâ Rasûlâllah, ben zina ettim; dedi. Rasûlullah (s) ondan yüzünü çevirdi. Fakat adam yüzünü çevirdiği tarafa dönerek kendilerine (tekrar) : Yâ Rasûlâllah, ben zina ettim; dedi. Ondan yine

¹⁹⁸ Buhârî, *Savm*, 1; Müslim, *Îman*, 3.

¹⁹⁹ Elbânî, *age*, c.X, s.762.

²⁰⁰ Müslim, *Hudûd*, 26; Ebû Dâvûd, *Salât*, 23.

yüzünü çevirdi. Tâ ki bunu dört defa tekrarlardı. Adam kendi aleyhine dört defa şehâdette bulununca Rasûlullah (s) kendisini çağırdı ve:

“Sende delilik var mı?” diye sordu. Adam:

— Hayır! cevâbın verdi.

“Hiç evlendin mi?” diye sordu. Adam:

— Evet! Dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s) :

“Bunu götürün de recmedin!” buyurdular.²⁰¹

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁰²

Bir başka rivayette ise şöyle buyurulmaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَمَرَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ كَعْبِ، أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنَ أَبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا كَانَ لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ، فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ، فَنَادَى: «يَا كَعْبُ» قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا» وَأَوْمَأَ إِلَيْهِ: أَيِ الشَّطْرِ، قَالَ: لَقَدْ فَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «قُمْ فَأَقْضِهِ»

Ka'b ibn Mâlik (ra) haber vermiştir: Ka'b ibn Mâlik, Abdullah ibnu Ebî Hadred'den üzerindeki alacağını mescidde ödemesini istemiş. Her ikisinin sesleri, evinde bulunan Rasûlullah (s) işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açarak: “Yâ Ka'b ibn Mâlik!” diye nida etmiş. Ka'b: Lebbeyk yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah (s) eliyle işaret ederek: “Alacağından yarısını indir, bağışla” buyurmuş. Ka'b: Yâ Rasûlallah öyle yaptım, demiş. Rasûlullah da, İbnu Ebî Hadred'e: “Kalk, o kalanı öde” buyurmuştur.²⁰³

²⁰¹ Ebû Dâvûd, *Diyâd*, 3; Müslim, *Hudûd*, 5.

²⁰² Elbânî, *age*, c.II, s.568.

²⁰³ Buhârî, *Salât*, 83, *Sulh*, 14, *Husûmât*, 14; Müslim, *Müsakaât*, 20; Ebû Dâvûd, *Ezkiye*, 12; Nesâî, *Gazât*, 20; İbn Mâce, *Sadakât*, 18; Dârimî, *Büyü*, 49; Ahmed, *Müsned*, c.VI, 287.

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁰⁴

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: “İmam Buhârî bu rivâyetlerle, söz konusu konuşmaların Mescid-i Nebevî’de geçtiğini açıklamak istemiştir. İmam Müslim Câbir İbn Semure'den şöyle bir hadis nakletmiştir: “Hz. Peygamber Mescid-i Nebevî'ye girdiği vakit ashâb-ı kiram ayrı ayrı halkalar oluşturmuştu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *“Allah aşkına neyiniz var! Neden bölük bölük oturuyorsunuz!”* Bu hadis ile konu başlığı altında zikredilen hadisler arasında her hangi bir çelişki yoktur. Çünkü bu hadiste Allah Rasûlü onların faydasız bir konu hakkında halka halka oturmalarını yadırgamıştır. Diğerinde ise kendisi etrafında halka oluşturmaları söz konusudur. Bu halkanın da gayesi ilim dinleyip, bilgi öğrenmekti.”²⁰⁵

Mescidde ilim konusuna örnek verebileceğimiz bir başka örnek de Cibrîl hadisi diye meşhur olan rivayettir: Ebu Hüreyre (ra) ve Ebu Zerr (ra)’dan rivâyete göre, şöyle demişlerdir: *Rasûlullah (s) ashabıyla oturdukları bir sırada garip ve tanınmayan bir adam gelip kimin Peygamber (s) olduğunu bilemeyip sormuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (s) yabancılar geldiğinde kendisinin tanınması için üzerine oturacağı bir sedir yapmamızı emretti. Biz de üzerine oturacağı çamurdan bir sedir yapmıştık. Rasûlullah (s) makamında biz de O’nun yanında oturuyorken güzel yüzlü ve güzel kokulu bir adam geliverdi, elbisesi hiç kirlenmemiş gibiydi. Rasûlullah (s) ’ın oturduğu serginin yanına yaklaşarak: “Esselâmü aleyküm ya Muhammed!” dedi. Rasûlullah (s) da selâmını aldı. Adam: “Yaklaşayım mı? Ey Muhammed” dedi. Rasûlullah (s) da: “Yaklaş” buyurdu. Birkaç sefer: “Yaklaşayım mı?” diye sordu ve iyice yaklaşarak ellerini Rasûlullah (s) ’ın dizleri üzerine koydu; “İslâm nedir? Ey Muhammed” dedi. Rasûlullah (s) da: “İslâm; Allah’a kulluk edip hiçbir şeyi O’na ortak koşmaman, namazı hayatının her tarafına hâkim kılman, zekâtı vermen, Kâbe’yi haccetmen ve Ramazan orucunu tutmandır” buyurdular. Adam: “Bunları yaparsam Müslüman olur muyum?” dedi. Rasûlullah (s) da: “Evet” buyurdu. Adam:*

---

²⁰⁴ Elbânî, age, c.XI, s.408.

²⁰⁵ İbn Hacer, age, c.II, s.138.

“Doğru söyledin” dedi. Adamın bu sözünü duyunca, hem soruyor hem de doğruluyor diyerek hoş karşılamadık. Adam: “Ey Muhammed! İman nedir? Bana haber ver” dedi. Rasûlullah (s) da: “İman; Allah’a, Meleklerine, Kitaplarına Peygamberlerine ve kadere iman etmendir” buyurdu. Adam: “Bunları yaptığım takdirde Mü’min olur muyum?” dedi. Rasûlullah (s) da: “Evet” buyurdu. Adam yine: “Doğru söylüyorsun” dedi. Adam: “Ey Muhammed! İhsan nedir? Bana bildir” deyince, Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Allah’ı görüyormuş gibi kulluk etmendir, sen O’nu görmüyorsan da O seni görmektedir.” Adam: “Doğru söyledin” dedi. Adam: “Ey Muhammed bana kıyamet ne zaman kopacaktır ondan haber ver” dedi. Rasûlullah (s) başını eğdi ve hiç cevap vermedi. Sonra adam sorusunu tekrarladı. Rasûlullah (s) yine cevap vermedi üçüncü sefer sorusunu tekrarlayınca, Peygamber (s) başını kaldırdı ve şöyle buyurdu: “Kıyametten sorulan kimse sorandan daha iyi bilmiyor fakat onun alametleri vardır, o kıyamet alametleriyle bilinir. Fakir ve tanınmayan deve çobanlarının bina yükseltmekle yarış ettiklerini gördüğümüzde, yalın ayak başı çıplak kimselerin yeryüzünde krallar gibi dolaştıklarını gördüğünde ve kadınların doğurdukları çocuklardan köle ve cariye muamelesi gördükleri zaman kıyamet yaklaşmış demektir. Beş şey vardır ki onları Allah’tan başka hiç kimse bilmez. Kıyametin ne zaman kopacağını bilen Allah’tır, Yağmuru nereye ve ne zaman yağdıracağını da Allah bilir. Rahimlerde olanın iyi, kötü, ölü, diri, Müslüman, kâfir vs. nasıl olacağını da yine o bilir. Hiçbir kimse yarın başına ne geleceğini, Sevgi mi? Nefret mi? Günah mı? Sevap mı? Kâr mı? Zarar mı? Bilemez. Yine hiçbir kimse yeryüzünün hangi parçasında ve nasıl öleceğini de bilemez. Her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan yalnızca Allah’tır.” (Lokmân sûresi 34. ayet) dedikten sonra ashaba hitap edip: “Muhammed’i gerçek din ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderen Allah’a yemin ederim ki kıyametin vaktini sizden birinizden daha iyi bilmiyorum. Bu Dihyet-ül Kelbi şeklinde gelen Cibril’dir” buyurdu.²⁰⁶

Yine Peygamber (s)’e sorulan bir soru şöyledir:

---

²⁰⁶ Müslim, İman, 1; Nesâî, İman, 6.

Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (ra)'den: Bir kimse Peygamber'den lukatayı (yânî yitik malı) sordu. Peygamber (s): *“Bağını yâhud kabını, kılıfını belle, sonra onu ötekine berikine bir sene bildir, tanıt. Ondan sonra onu kullan. Ondan sonra da sahibi çıkarsa yine ona ver.”* buyurdu. O kişi: “Yitik deve de böyle mi?” Diye sordu. Rasûlullah o kadar öfkeleni ki, yanakları yâhud yüzü kızardı ve: *“Ondan sana ne? Su tulumunu, ayakkabısını beraberinde taşır. (Muhtaç oldukça) su başına gelir, ağaçlardan otlar. Onu sahibi buluncuya kadar kendi hâline bırak »* buyurdu. O kişi: Ya yitik davara ne buyurursun? Dedi. *« O, ya senindir, ya kardeşinindir, ya kurdundur. »* buyurdu.²⁰⁷

Görüldüğü gibi Sahabe Peygamber (s)'e hemen hemen her konuda sorular sormuştur. Nitekim gereksiz bazı sorular karşısında Hz. Peygamber rahatsız olunca sahabiler âyetle uyarılmışlardı.²⁰⁸ Bu uyarıdan sonra soru sorma açısından onun her dâim yakınında olan sahabilerle Hz. Peygamber arasında yeni bir hukuk geliştiği anlaşılmaktadır. Sahabe “Hz. Peygamber’i yorar ya da üzersek tekrar Allah tarafından uyarılırız.” endişesiyle sorularını, gerçekten elzem olup olmadığı hususunda iyice bir değerlendirme yaptıktan sonra sorar oldular. Hatta “Dinini öğrenmek isteyen aklı başında bir bedevi gelse de soru sorsa, biz de nasıplensek!” diye düşünüp bu anları dört gözle bekleyecek noktaya geldikleri bildirilmiştir.²⁰⁹

2.1.8.Barınak

Peygamber (s) günlerinde mescidin yerine getirdiği önemli görevlerden biri de barınak olarak kullanılması idi. Medine’ye sadece Mekke’den değil arap yarımadasının her tarafından gelenler oluyordu. Bunların içinde Medine’ye yerleşmek isteyenler olduğu gibi bir müddet kalıp geri dönmek isteyenler de vardı. İşte bu problemi Müslümanlar mescidi etkin bir şekilde kullanarak çözdüler. İhtiyaç

---

²⁰⁷ Buhârî, *İlim*, 29.

²⁰⁸ Mâide, 101.

²⁰⁹ Müslim, *İman*, 10.

sahibi Müslümanlar burada kaldılar yine ihtiyaçları Müslümanlar tarafından burada karşılandı.

Heyetlerin ağırlandığı bir başka yer de mesciddi. Kible tahvil edilmeden önce mescidin güney ucunda yer alan, tahvilden sonra ise kuzeye taşınan, üstü hurma dal ve yapraklarıyla örtülü kısım yani suffe, zaman zaman heyet mensuplarının ağırlandığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Suffe, Mescid-i Nebevî'de bulunan üstü örtülü bir yerin adıdır. Yoksul Müslümanlar buraya sığınırdu. İslâm ümmetinin nüvesini oluşturan Ashab ve seçkin sahabe âlimler, İslâm'da ilk üniversite sayılabilecek bu mekânda yetişmişlerdi. İslâm'ın esaslarını öğrenmek üzere Medine dışından gelenler için aynı zamanda bir yatakhane vazifesi görüyordu. Bir defasında, Temim kabilesine mensup yetmiş kişi burada barındırılmış idi.²¹⁰

Abdurrahman bin Ebû Bekir (ra) şöyle buyuruyor: “Suffe ashabı fakir kimselerdi. Bir defasında Peygamber (s) *“İki kişilik yiyeceği olan onlardan bir üçüncüsünü, dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini veya altıncısını alıp birlikte götürsün.”* Buyurdu. Veya buna benzer bir şey söyledi. Ebû Bekir (ra) bunlardan üçünü eve getirdi. Efendimiz de on tanesini evine götürdü.”²¹¹

Ebû Hureyre (ra) suffe ashabından idi. Evlenen kadar mescidde kaldı. Onları en iyi tanıyanlardan bir olarak şöyle buyurmuştur: *“Suffe ashabından yetmiş kişi tanırım. Hiç birinin üzerinde doğru dürüst elbise yoktu. Elbise yerine ya peştamal gibi sarılan bir etek veya omuzlarda aşağı atılan bir bez parçası kullanırlardı. Bir kısmını eteği diz kapaklarının altına, bir kısmını de topuklarına kadar uzanırdı. Avret yerlerinin görünmemesi için üzerlerindeki örtüleri elleriyle tutarlardı.”*²¹²

Şimdi konuyla ilgili rivayetlere bakalım.

---

²¹⁰ Bkz. Ahmed, *Müsned*, c.III, 371.

²¹¹ Buhârî, *Mevâkitü's-Salât*, 41.

²¹² Buhârî, *Salât*, 58.

وَقَالَ أَبُو قِلَابَةَ: عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ: «قَدِمَ رَهْطٌ مِنْ غُحْلٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَكَانُوا فِي الصُّفَّةِ»
وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرِ الصَّدِيقِ: «كَانَ أَصْحَابُ الصُّفَّةِ الْفُقَرَاءَ»

Enes b.Malik (ra)'den: Ukl kabilesinden bir cemâat Rasûlullah(s)'in huzuruna geldiler de, suffede yatırıldılar. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr de: Suffede kalanlar (yânî Ashâbu's-Suffe) fakir kimselerdi, demiştir. ²¹³

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis ile alakalı şöyle bir açıklama getirmiştir: “Erkeklerin Mescidde Uyuması” bab başlığı erkeklerin mescide uyumasının caiz olduğunu gösterir. Çoğunluk bu görüştedir. İbn Abbâs'ın, namaz kılmak için camiye gelip bu sırada uyuklayanların dışında camide uyunmasını mekruh gördüğü nakledilmiştir. İbn Mes'ûd'a göre her ne şekilde olursa olsun camide uyumak mekruhtur. İmam Mâlik (v.179/795) ise meseleye ayrıntılı bir biçimde yaklaşmıştır. Ona göre evi barkı olan kimselerin camide uyuması mekruhtur. Evi barkı olmayanların uyuması ise, mubahtır.”²¹⁴

Bir başka rivayette şöyle buyurulmaktadır:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى الْعَنَزِيُّ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَوْنِ بْنِ أَبِي جُحَيْفَةَ، عَنِ الْمُثَنَّرِ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَدْرِ النَّهَارِ، قَالَ: فَجَاءَهُ قَوْمٌ خُفَاءَ عَرَاةٍ مُجْتَابِي النَّمَارِ أَوْ الْعَبَاءِ، مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ، عَامَتُهُمْ مِنْ مُضَرَ، بَلَّ كُلُّهُمْ مِنْ مُضَرَ فَتَمَعَّرَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الْفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ، فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَدَّنَ وَأَقَامَ، فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا وَالْآيَةُ الَّتِي فِي الْحَشْرِ: اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ الْحَشْرَ «تَصَدَّقَ رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهَمِهِ، مِنْ تَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ صَاعِ تَمْرِهِ - حَتَّى قَالَ - وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ» قَالَ: فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفَّهُ تَعْجُزُ عَنْهَا، بَلَّ قَدْ عَجَزَتْ، قَالَ: ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ، حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمِينَ مِنْ طَعَامٍ وَثِيَابٍ، حَتَّى رَأَيْتُ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَهَلَّلُ، كَأَنَّهُ مُذْهِبَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِمْ شَيْءٌ»

²¹³ Buhârî, *Salât*, 58.

²¹⁴ İbn Hacer, *age*, c.II, s.103.

Münzir b. Cerir (ra) babasından naklediyor ve şöyle diyor: Günün ortasında Rasûlullah (s)'la birlikte oturuyorduk. Mudar kabilesinden bir gurup insan elbiseleri yok, ayakları çıplak bir vaziyette kılıçlarını kuşanmış olarak geldiler. Rasûlullah (s) bunların bu ihtiyaçlı hallerini görünce yüzünün rengi değişti. İçeri girdi sonra çıktı Bilal'e ezan okumasını emretti, kamet getirilip namaz kılındı sonra bir konuşma yaptı ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar sizi tek bir candan ondan da eşini yaratan Rabbinin azabından korkun! O Allah ki o (Âdem ve Havva'dan) pek çok erkekler ve kadınlar meydana getirdi. Her şeyi kendisinden istediğiniz O, Allah'ın azabından korkun ve akrabalık bağlarını gözetin. Çünkü O Allah, sizin üzerinizde görüp gözeticidir. Allah'ın azabından korunmaya çalışın herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın..." insanlar dinarlarından dirhemlerinden, elbiselerinden buğday ve hurmasından bir hurma kadar bile olsa sadaka verdiler. Ensar'dan bir kimse zor taşıdığı bir sepet hurmayla geldi diğer insanlar da bunu takip ederek bir şeyler getirdiler, getirilen yiyecek ve giyeceklerin iki yığın olduğunu gördüm. Rasûlullah (s) yüzü güldü ve sevinçten altın gibi parlıyordu. Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: "Kim İslâm'da iyi bir yol çığır açarsa, o kişiye hem bu yaptığıının sevabı hem de bu yolda sevap işleyenlerin sevabı verilir diğerlerinin sevabından da hiçbir şey eksiltilmez. Her kim de İslâm da kötü örnek olacak bir çığır açarsa, hem bunun günahı hem de o yol üzere amel edenlerin günahı o kimseye yazılır ve diğerlerinin günahından da hiçbir şey eksilmez."²¹⁵

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.²¹⁶

İmam Nevevî (v.676/1277) bu hadis hakkında şöyle demektedir: "Hadis, insanları önemli ve toplumsal konular hakkında toplamanın ve onları iyiliğe teşvik etmenin müstehap olduğunu göstermektedir."²¹⁷

Görüldüğü gibi mescid ihtiyaç sahibi Müslümanların barınma ihtiyacını da karşılamakta idi.

---

²¹⁵ Müslim, *Zekât*, 69; Nesâî, *Zekât*, 64; İbn Mâce, *Mukaddime*, 14.

²¹⁶ Elbânî, *age*, c.VI, s.198.

²¹⁷ Nevevî, *age*, c.VII, s.102.

2.1.9.İstişâre

Rasûlullah (s), ashabıyla istişâreye önem verirdi. Ayrıca aile fertleriyle de istişâre ederdi. Hz. Peygamber (s) istişâreye teşvik etmiş; kendisi de Bedir'de Ebû Sufyân'ın geldiğini haber alınca ne gibi tedbir alınacağı konusunda Ensar'la müşâvere etmiş; ayrıca Bedir esirleri konusunda, Uhud ve Hendek Gazvelerinde, Hudeybiye'de, Taif Seferinde, İfk hadisesinde, ezan konusunda olduğu gibi birçok mevzuda ashabıyla istişâre etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de "İş hususunda onlarla müşâvere et."²¹⁸ ve "Onların işleri aralarında istişâre iledir."²¹⁹ buyurulmaktadır.

Rasûlullah (s) şöyle buyurmaktadır.

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ فُرَاتِ الْقَرَّازِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ، قَالَ: قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ» قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ، أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ

Ebû Hâzim'den naklen rivâyet etti. (Demiş ki): Ebû Hüreyre ile beş sene düşüp kalktım. Ve onu Rasûlullah (s) 'den hadîs rivâyet ederken dinledim. Şöyle buyurmuşlar : "Beni İsrail'i Peygamberler idare ederdi. Bir peygamber vefat etti mi yerine başka bir peygamber geçerdî. Şu muhakkaktır ki, benden sonra peygamber yoktur. Ama halîfeler gelecek hem de çok olacaktırlar." Ashab:

— O halde bize ne emredersin? Demişler.

"Birinciye ve ondan sonra gelene (sıra ile) yaptığınız bey'atı tutun! Onlara haklarını verin! Çünkü Allah sorumlu yaptığı kimselerden dolayı onlara suâl soracaktır!" buyurmuştur.²²⁰

²¹⁸ Âli İmran, 159.

²¹⁹ Şûrâ, 38.

²²⁰ Müslim, İmâret, 10; İbn Mâce, Cihâd, 42.

Peygamber (s) kendisi ve müslümanlarla ilgili hicviyeler söyleyen amcasının oğlu Ebû Süfyân el-Hâşimî üzerine, Cüheyne ve Müzeyne'den oluşan bir birlik hazırlayıp göndermişti. Seriyeye gönderileli çok geçmemişti ki Kureyş'in nesep bilgisine dair vukufiyeti herkesçe bilinen Hz. Ebû Bekir, "Câhiliye devrinde birbirlerini neredeyse yok edecek kadar aralarında münafere bulunan ve İslâm'a girdikleri halde henüz bu düşmanlığı tam atamamış olan bu iki kabileyi neden birlikte gönderiyorsun?" deyince her iki birliği de çağırarak, "Cüheyne'nin kolu olan Müzeyne ve Müzeyne'nin kolu olan Cüheyne!" diyerek gerekli mesajı verdikten sonra, her iki kabileyeye birden kumanda etmesi için Amr b. Mürre'yi görevlendirmiştir.²²¹

Hız. Peygamber her sabah namazından sonra gördüğü rüya varsa anlatır. Yoksa rüya gören var mı? Diye sorar ve salih rüyaları dinleyip tabir etmeyi de severdi. Bir rivayette güldükten sonra "Şeytan uykunuzda sizinle eğlendiğinde bunu başkalarına anlatmayın!" şeklinde bir uyarıda bulunduğu ifade edilmiştir.²²²

Mizanda Rasûlullâh (s)'ın Hz. Ebû Bekir'le tartılıp ağır geldiğini, sonra sırasıyla Hz. Ebû Bekir'in Hz. Ömer'e, Hz. Ömer'in de Hz. Osman'a ağır geldiğini gördüğünü anlatan sahabinin rüyasını, bu üç ismin nebevî hilafeti sürdüreceğini, sonra Allah'ın mülkü dilediğine vereceğini söyleyerek tabir etmiştir.²²³

Yukarıda aktardıklarımızı taçlandıran bir rivayetle konuya son vermek istiyoruz: Ebû Hüreyre (ra)'nin şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "*Rasûlullah (s)'dan daha çok arkadaşlarıyla istişâre eden bir kimse görmedim.*"²²⁴

---

²²¹ Müslim, Fadâilu's-Sahâbe, 157.

²²² Bkz. Ahmed, *Müsned*, c.III, 315.

²²³ Bkz. Ahmed, *Müsned*, c.V, 44.

²²⁴ Tirmizî, Cihâd, 34.

2.1.10.Bakımı ve Temizliği

İslam dini, maddi ve manevî temizliğe önem veren bir dindir. Peygamber (s) “Allah temizdir, temizliği sever”²²⁵ buyururken bu hakikate işaret etmektedir.

Namazın şartlarından birisi de namaz kılınacak yerin temiz olmasıdır. Mescid namaz kılınacak bir yer olduğu için buranın temiz olması şarttır. Peygamber (s) mescidin temizliğine çok itina gösteriyordu. Mescidin zemininde ve duvarlarında göze batacak şekilde bir şey gördüğu zaman hemen onun izalesini emrediyordu.²²⁶

Peygamber (s) mescidlerin bakım ve temizliği ile alakalı şöyle buyurmaktadır:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْحَكَمِ الْخَزَّازُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَّادٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَنْطَبٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَرَضْتُ عَلَيَّ أَجُورَ أُمَّتِي حَتَّى الْقَدَاةَ يُخْرِجُهَا الرَّجُلُ مِنَ الْمَسْجِدِ، وَعَرَضْتُ عَلَيَّ ذُنُوبَ أُمَّتِي، فَلَمْ أَرِ ذَنْبًا أَعْظَمَ مِنْ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ أَوْ آيَةٍ أَوْ تَيْهًا رَجُلٌ ثُمَّ نَسِيَهَا

Enes b. Mâlik (ra)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “Ümmetimin sevapları bana arzolundu hatta mescidi temiz tutmak için çıkarıp attığı en ufak bir çöp parçasına varıncaya kadar... Ümmetimin günahları da bana arz edildi. Bir insanın Kur’ân’dan öğrenip te unuttuğu bir ayet ve sûreden daha büyük bir günah görmedim.”²²⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “zayıf” demiştir.²²⁸

Tirmizî (v.279/892) şöyle demektedir: “Bu hadis garib olup ancak bu şekliyle bilmekteyiz. Muhammed b. İsmail ile bu hadisi müzakere ettim bilip tanımadı ve garib buldu. Muhammed şöyle dedi: Muttalib b. Abdullah’ın, peygamberin

²²⁵ Tirmizî, Edeb, 41.

²²⁶ Bkz. Buhârî, Salât, 33.

²²⁷ Tirmizî, Fezâilü'l- Kur’an, 19; Ebû Dâvûd, Salât, 16.

²²⁸ Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdis ez-Zaife ve'l-Mevzûa, c.I, s.2.

ashabından hiçbirinden hadis işittiğini bilmiyoruz. Ancak; “Peygamber (s)’in hutbesinde bulunan bir kimse bana rivâyet etti” sözü vardır. Abdullah b. Abdurrahman’ın da şöyle dediğini işittim: Muttalib’in, peygamberin ashabından herhangi birinden hadis işittiğini bilmiyoruz. Abdullah diyor ki: Ali b. el Medinî Muttalib’in, Enes’den hadis işitmiş olmasını reddetmiştir.”²²⁹

Azîmâbâdî bu hadis hakkında şöyle demektedir: “عُرِضَتْ عَلَيَّ” ifadesinden anlaşılan o ki; ümmetin alacağı sevaplar Hazreti Peygamber’e mîraç gecesinde gösterilmiştir. Tayyibî der ki: “الْفَقْدَاءُ” göze kaçan toprak, toz ve saman gibi küçük şeylerden ibarettir. Hazreti Peygamber’e rahatsız edici en küçük şeylerin mescidden çıkarılmasının sevabı bile gösterilmiştir.”²³⁰

Peygamber (s) bir başka hadisinde şöyle buyuruyor:

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَجُلًا أَسْوَدَ أَوْ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَ يَقُمُ الْمَسْجِدَ فَمَاتَ، فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ، فَقَالُوا: مَاتَ، قَالَ: «أَفَلَا كُنْتُمْ آدِنْتُمُونِي بِهِ دُلُونِي عَلَى قَبْرِهِ - أَوْ قَالَ قَبْرَهَا - فَأَتَى قَبْرَهَا فَصَلَّى عَلَيْهَا

*Ebû Hureyre (ra) şöyle demiştir: Bir zencî adam, yâhud zencî kadın, mescidi süpürür idi. Vefat etti. Rasûlullah (s) onun halinden sordu. Öldü dediler. “Bana haber vermeli değil miydiniz? O adamın yahud: o kadının kabrini bana gösteriniz” buyurdu. Müteakiben o adamın veya kadının kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı.*²³¹

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²³²

Aynî (v.855/1451) bu hadis hakkında şöyle demektedir: “Bu hadiste mescidlerin bakım ve temizliğine teşvik vardır. Çünkü Peygamber (s) bu kişinin

---

²²⁹ Tirmizî, *Fezâilü'l- Kur'an*, 19.

²³⁰ Azîmâbâdî, *age*, c.II, s.91.

²³¹ Buhârî, *Salât*, 72; Müslim, *Cenâiz*, 71; Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 34; Nesâî, *Cenâiz*, 43; İbn Mâce, *Cenâiz*, 31; Muvatta', *Cenâiz*, 15; Ahmed, *Müsne'd*, c.II, 353.

²³² Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis es-Sahîha*, c.VII, s.68.

defninden sonra onun için namaz kılmıştır. Hazreti Peygamber'in kendisinin de mescidi süpürdüğüne dair rivâyet vardır.”²³³

Ahmed Naim Bey bu hadisi şerh ederken diğer hadis mecmualarından da istifade ederek bu şahsın zenci bir kadın olduğunu ve isminin de Ümmü Mihcen olarak tespit edildiğini beyan etmektedir.²³⁴

Mescidlerin temizliği ile alakalı bir başka rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَاءِ الْمَسَاجِدِ فِي الدُّورِ وَأَنْ تُنْظَفَ وَتُطَيَّبَ»

*Âişe (ra)'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: “Rasûlullah(s) gerekli cemaatin bulunduğu yerlere mescid yapılmasını mescidlerin düzenli, temiz ve hoş kokulu tutulmasını emretti.”*²³⁵

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²³⁶

Azîmâbâdî bu hadis hakkında şöyle demektedir: “Mescidlerin temizlenmesinden maksat, pislikten, kirden, topraktan ve kötü kokulardan arındırılması ve hoş kokularla kokulandırılmasıdır.”²³⁷

Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Peygamber (s) Müslümanları mescitlere sahip çıkmaya, onları tertemiz tutmaya teşvik etmiştir.

---

²³³ Aynî, age, c.IV, s.230.

²³⁴ Miras, age, c.II, s.400.

²³⁵ Tirmizî, *Sefer*, 64; Ebû Dâvûd, *Salât*, 13; İbn Mâce, *Mesâcid*, 9.

²³⁶ Elbânî, age, c.VI, s.497.

²³⁷ Azîmâbâdî, age, c.II, s.89.

2.1.11.Mübah Olan İşler

Mescidde yapılması mübah olan işler şunlardır.

2.1.11.1.Yeme İçme

Mescidler Müslümanların hayatlarının en önemli parçası olan kurumlar olarak, zamana bağlı olmaksızın her an içinde bulunabildikleri mekânlardır. Müslümanlar temel ihtiyaçlarını rivayetlerde de görebildiğimiz şekilde bu mekânlarda rahatça karşılayabilmişlerdir. Konuyla ilgili iki rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهَيْعَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ زِيَادٍ الْحَضْرَمِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْجَزْءِ الرَّبِيعِيِّ، قَالَ: «أَكَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا فِي الْمَسْجِدِ، لَحْمًا فَذُ شُوي، فَمَسَحْنَا أَيْدِيَنَا بِالْحَصْبَاءِ، ثُمَّ قُمْنَا نُصَلِّي، وَلَمْ نَتَوَضَّأْ

Abdullah bin el-Hâris bin el-Cez' ez-Zebeydî (ra) şöyle demiştir: Biz bir gün Rasûlullah (s) ile beraber kebab edilmiş bir parça eti mescidde yedik. Sonra ellerimizi çakıl taşlarıyla silip abdest almadan (yâni tazelemeden) kalkıp namaz kıldık.”²³⁸

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²³⁹

*Bu konuyla ilgili bir başka rivayet şöyledir: Abdullah bin el-Hâris (ra)’den: “Biz Rasûlullah (s) hayatta iken mescidde ekmek ve et yiyorduk.”*²⁴⁰

Âlimler i'tikâfa girmeyenlerin mescidde yemek yemelerinin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Şöyle ki:

“Hanefiler: Pis kokusu olmayan şeyleri yemenin tenzîhen mekruh olduğunu söylemişlerdir. Soğan, sarımsak gibi pis kokulu şeyleri mescidde yemek tahrîmen

²³⁸ İbn Mâce, *Et'ime*, 29.

²³⁹ Elbânî, *age*, c.II, s.444.

²⁴⁰ İbn Mâce, *Et'ime*, 24.

mekruhtur. Bu gibi şeyleri dışarıdayken yeyip gelenler, mescide girmekten men edilirler. Ağız kokularıyla namaz kılanlara eziyet veren kimselerle, dilleriyle eziyet veren kimseler de mescide girmekten men edilmelidirler.

Mâlikîler: Mescidden başka sığınacak yer bulamayan gariplerin mescide sığınmaları ve kirli artık bırakmayan hurma gibi şeyleri yemelerinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Kirli artık bırakan yiyecekleri sofraya veya bir deri parçası sererek mescidi kirletmekten emin oldukları takdirde yiyebilirler. Ayrıca bu yiyeceklerin pis kokulu olmamaları da gerekir. Pis kokulu yiyecekleri mescidde yemek haramdır.

Şâfiîlere göre: Mescidde yağ, bal gibi şeyleri mescidi kirletmemek kaydıyla yemek mubahtır. Aksi takdirde haramdır. Bunlar her ne kadar temiz yiyecekler iseler, de mescidi bunlarla kirletmek haramdır. Bakla gibi kirletici olmayan ve fakat çer-çöp bırakan şeyleri yemek mekruhtur.

Hanbelîlere göre: İtikâfta bulunan kişinin, mescidi kirletmemek, kemik ve benzeri şeyleri mescide atmamak şartıyla her çeşit yiyeceği yemesi mubahtır. Bu gibi şeyleri attığı takdirde temizlemesi gerekir. Tabîî soğan ve sarımsak gibi pis kokulu şeyleri yemesi mekruhtur. Bu gibi şeyleri dışarıda yiyen ve ağzı kokan kimselerin mescide girmeleri mekruhtur. Girdikleri takdirde eziyeti gidermek amacıyla mescidden çıkarılmaları müstehab olur. Nitekim mescidde yellenmek de bu sebepten ötürü mekruhtur.”²⁴¹

Gerek rivayetlere baktığımızda gerekse hadislerden alimlerimizin çıkarımlarına baktığımızda mescidde yemek yenilebileceği anlaşılmaktadır. Fakat yemek yiyenlerin hem Müslümanları rahatsız etmeden hem de mescidi kirletmeden bu işi yapmaya özen göstermeleri gerekmektedir.

---

²⁴¹ Cezîrî, age, c.I, s.383.

2.1.11.2.Uyku

Mescidin barınak olarak kullanılmasını yukarıda ayrıntıları ile ele almış idik. Mescid ihtiyaç sahibi Müslümanlar için bir yurt ve yatakhane işlevi icra ediyordu. Hâlbuki “Kaylûle” denilen gündüz uykusu gece uykusu gibi bir ihtiyaç idi. Aşağıda rivayetlerde de göreceğimiz üzere sahabe her zaman olmasa bile bazen bu uyku ihtiyacını da mescidde giderirdi.

Şimdi konu ile alakalı rivayetlere bakalım.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ الْهَمْدَانِيُّ، كِلَاهُمَا عَنِ ابْنِ نُمَيْرٍ، قَالَ ابْنُ الْعَلَاءِ: حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أُصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، رَمَاهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُقَالُ لَهُ ابْنُ الْعَرِيقَةِ رَمَاهُ فِي الْأَكْحَلِ، فَضْرَبَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خِيَمَةً فِي الْمَسْجِدِ يَعُودُهُ مِنْ قَرِيبٍ، فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْخَنْدَقِ وَضَعَ السَّلَاحَ، فَأَغْتَسَلَ، فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَنْفُضُ رَأْسَهُ مِنَ الْعُبَارِ، فَقَالَ: وَضَعْتَ السَّلَاحَ؟ وَاللَّهِ، مَا وَضَعْنَاهُ أَخْرَجَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَأَيْنَ؟» فَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَقَاتَلَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَرَلُّوا عَلَى حُكْمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَدَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحُكْمَ فِيهِمْ إِلَى سَعْدٍ، قَالَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ فِيهِمْ أَنْ تُقْتَلَ الْمُقَاتِلَةُ، وَأَنْ تُسَبَى الذَّرِيَّةُ وَالنِّسَاءُ، وَتُقَسَمَ أَمْوَالُهُمْ

Bize Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ile Muhammed b. Alâ El-Hemdânî ikisi birden ibn Nümeyr'den rivâyet ettiler. İbnü'l-Alâ' dedi ki: Bize İbnü Nümeyr rivâyet etti. (Dedi ki) : Bize Hişâm, babasından, o da Âişe'den naklen rivâyet etti. Şöyle demiştir:

Sa'd Hendek günü yaralandı. Onu Kureyş'ten ibn Arika denilen bir adam kolundaki şah damarından yaraladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s) mescidde ona bir çadır kurdu; onu yakından dolaşıyordu. Rasûlullah (s) Hendek'ten dönünce silâhı bırakarak yıkandı. Az sonra Cibrîl geldi. Rasûlullah (s) onun başından tozu silkiyordu. Cibrîl:

“Silâhı bıraktın mı? Vallahi biz onu bırakmadık! Onların karşısına çık!” dedi.

Rasûlullah (s):

“Nereye?” diye sordu. O da Benî Kureyza'ya işaret etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) onlarla harb etti.

Neticede onun hükmüne râm oldular. Rasûlullah (s) da onlar hakkındaki hakemliği Sa'd'a devretti. Sa'd:

—Ben de onlar hakkında harbe yarayanlarının öldürülmesine, çocuk ve kadınlarının esir edilmesine ve mallarının taksimine hükmediyorum! dedi.²⁴²

İmam Nevevî (v.676/1277) bu hadis hakkında şöyle demektedir: “Bu hadis, mescidde uyumanın caiz olduğuna delildir. Ayrıca hastanın da yaralı olsa bile mescidde kalmasının caiz olduğunu gösterir.”²⁴³

Mescidde uyumak hakkında, mezheplerin ileri sürdükleri detaylara şöyledir:

“Hanefiler: İ'tikâftaki kimselerle yabancıların mescidde uyumalarının mekruh olmadığını söylemişlerdir. Mescidde uyumak isteyen kişi itikâfa niyet etmeli; niyetlendiği, ibâdetleri yapmalıdır. Bundan sonra uyumasında kerahet kalmaz.

Şâfiîlere göre: Mescidde uyuyan kişi, namaz kılanları şaşırtacak veya yanıltacak derecede horlamıyor ve yüksek ses çıkarmıyorsa, uyuması mekruh olmaz.

Hanbelîlere göre: İ'tikâfta olan ve olmayan kimselerin mescidde uyumaları mubahtır. Yalnız, uyuyan kimselerin namaz kılanların önlerine uzanmamaları gerekir.

Mâlikîler: Öğleyin mescidde uyumanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu mescid şehirde de olsa, çölde de olsa hüküm aynıdır. Gece uykusuna gelince, çöl mescidlerinde geceleyin uyumak caiz olur. Şehir mescidlerindeyse, evi olmayanların veya geceleyin evlerine gitmeleri zor olan kimselerin uyumaları mekruhtur.”²⁴⁴

Konuyla ilgili bir başka rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «كُنَّا نَنَامُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَنَحْنُ شَبَابٌ» «حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ حَدِيثٌ حَسَنٌ

²⁴² Müslim, *Kitâbü'l-Cihâd ve's-Siyer*, 65.

²⁴³ Nevevî, age, c.XII, s.95.

²⁴⁴ Cezîrî, age, c.I, s.383.

صَحِيحٌ» ، «وَقَدْ رَخَّصَ قَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ فِي النَّوْمِ فِي الْمَسْجِدِ» ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «لَا يَتَّخِذُهُ مَبِيتًا وَمَقِيلًا» ، «وَقَوْمٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ ذَهَبُوا إِلَى قَوْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ

*İbn Ömer (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: "Bizler genç olduğumuz halde Rasûlullah (s) zamanında mescidde uyurduk."*²⁴⁵

Tirmizî (v.279/892) şöyle demektedir: "İbn Ömer hadisi hasen sahihtir. İlim adamlarından bir kısmı mescidde uyumaya ruhsat vermişlerdir."²⁴⁶

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.²⁴⁷

İbn Hacer bu hadisi şu şekilde anlamıştır: "Hadisin konu başlığıyla alakalı bölümü burasıdır. Çünkü İbn Ömer'den nakledilen rivâyet, evi barkı olmayan yoksul kimselerin mescidde uyumasının mubah olduğunu gösterir. Bu konudaki diğer rivâyetler de bu doğrultudadır. Sadece Hz. Ali'nin bu olayını anlatan rivâyet, herkesin camide uyuyabileceğine delalet eder. Ancak gece uykusu ile gündüz yapılan kaylule uykusunu birbirinden ayrı değerlendirmek de mümkündür."²⁴⁸

Başka bir rivayette Sehl ibn Sa'd (ra) şöyle demiştir: *Rasûlullah (s), (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Ali'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya: "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma: Aramızda birşey oldu da darılıştık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı, dedi. Rasûlullah (s) bir insana: "Bak, nerede?" buyurdu. O adam (gidip) geldi ve: Yâ Rasûlallah, o, mescidde uyuyor, dedi. Rasûlullah (s) gitti, baktı ki Ali yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vücûdu toprağa bulanmış haldedir. Rasûlullah (s): "Yâ Ebâ Turâb kalk, yâ Ebâ Turâb kalk" diye diye toprağı Ali'nin bedeninden silmeye başladı."*²⁴⁹

---

²⁴⁵ Tirmizî, *Mevâkîf*, 122; İbn Mâce, *Mesâcid*, 6; Dârimî, *Salât*, 117.

²⁴⁶ Tirmizî, *Salât*, 122.

²⁴⁷ Elbânî, *age*, c.I, s.321.

²⁴⁸ İbn Hacer, *age*, c.II, s.103.

²⁴⁹ Buhârî, *Salât*, 58.

Bu rivayetlerden, mescidde hem gece hem gündüz uyunduğunu, mescidde sadece ihtiyaç sahiplerinin değil herkesin kalabileceğini anlamaktayız.

2.1.11.3. Abdest Almak

Hiz. Peygamber, evlerinin yanı sıra zamanının çoğunu geçirdiği mescidde de abdest almıştır. Onun mescidde abdest aldığı açıkça ifade eden rivâyetler mevcuttur.²⁵⁰ Ancak daha da önemlisi abdest alışını detaylıca tasvir eden nakillerdir. Zira bu nakiller, Hiz. Peygamber'in Sahâbîlerin onu en çok izlediği yer olan mescide nasıl abdest aldığı detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca Rasûlullah, kendisine yöneltilen "Abdest nasıl alınır?" şeklindeki sorulara, genellikle hemen bir su isteyip oracıkta abdest almak suretiyle cevap vermeyi tercih etmiştir.²⁵¹ Öte yandan Abdürrezzâk, mescidin yakınlarında ya da içerisinde bir kuyunun bulunduğunu açıkça ifade eden bir rivâyete yer vermiştir.²⁵² Bu durumda gerek Hiz. Peygamber'in gerekse Sahâbîlerin, gün içerisinde bu kuyunun suyuyla abdest aldıklarını düşünmek mümkündür.

Konuyla ilgili rivayetimiz Müsned'de geçmektedir.

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ أَبِي خَلْدَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: حَفِظْتُ لَكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ فِي الْمَسْجِدِ

*Ebü'l Aliye (ra) şöyle demiştir: Rasûlullah(s)'in ashabından bir kişi "Rasûlullah (s)'in mescidde abdest aldığı bana aktardı."*²⁵³

Fakihlerimiz tükürük ve sümükle kirletilmediği takdirde, mescidde abdest almak caiz olduğunu söylemektedir. Kirletilmesi halinde Şafî ve Hanbelîlere göre haram olur. Hanefîlerle Mâlikîlere gelince, onların bu husustaki görüşleri aşağıya

²⁵⁰ Ahmed, Müsned, c.V, 364.

²⁵¹ Ebû Dâvud, *Tahâre*, 52.

²⁵² Abdürrezzâk, *age*, c.II, s.376-377.

²⁵³ Ahmed, Müsned, c.V, 364.

alınmıştır. Hanefî ve Mâlikîler, mescidde abdest almanın mutlak olarak mekruh olduğu görüşündedirler.²⁵⁴

Kanaatimizce Müslümanlar bu rivayetlere bakarak zamanla mescidin bir parçası haline gelen şadırvanları inşa etmişlerdir. Hatta bazı mescidlerin içine bile şadırvan şeklinde abdest alınabilecek yerler inşa edilmiştir. Mescidin içerisine inşa edilen şadırvanlarda abdest alırken ibadet edenlerin huzurunu kaçırmayacak dikkatte yapılması gerekliliği de gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

2.1.11.4.Müşriğin Girmesi

Müşriğin mescidlere ve Mescid-i Haram'a girmesi hususundaki rivayetler şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْلًا قَبْلَ نَجْدٍ، فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ: ثَمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ، فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَطْلِقُوا ثَمَامَةَ»، فَأَنْطَلَقَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَأَغْتَسَلَ، ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

*Ebû Hureyre (ra)'den: "Rasûlullah(s) Necd cihetine bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler Ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Nihayet Rasûlullah Sümâme'nin yanına çıktı da: "Artık Sümâme'yi salverin" buyurdu. Sümâme bırakılınca, hemen mescidin yakınında bulunan bir suya gitti ve yıkandı. Sonra mescide girdi ve: Eşhedu en lâ ilahe illellâh ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah dedi."*²⁵⁵

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.²⁵⁶

²⁵⁴ Cezîrî, age, c.I, s.389.

²⁵⁵ Buhârî, *Salât*, 82; Müslim, *Cihâd ve Siyer*, 59; Nesâî, *Mesâcid*, 20; Ahmed, *Müsned*, c.II, 452.

²⁵⁶ Elbânî, age, c.I, s.2.

Konuyla ilgili olan ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ey inananlar! Doğrusu puta tapanlar pistirler, bu sebeple, bu yıllardan sonra Mescidi Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer fakirlikten korkarsanız, bilin ki Allah dilerse sizi bol nimetiyle zenginleştirecektir. Allah şüphesiz bilendir, hâkimdir.*”²⁵⁷

Bu konudaki bir hadis de şöyledir. Ömer b. Hattâb (ra)’dan rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: “*Eğer yaşarsam inşallah Arap yarımadasından Yahudi ve Hristiyanları mutlaka çıkaracağım.*”²⁵⁸

Âlimlerimiz kâfirlerin mescidlere ve Mescid-i Haram’a girmeleri hususunda farklı görüşlere sahiptirler.

İbn Hacer (v.852/1448) yukarıdaki hadis hakkında şöyle demektedir: “Müşriklerin camiye girmesi konusunda çeşitli görüşler vardır. Mesela Hanefiler'e göre bu, her halükârda caizdir. Malikîler ile Müzenî'ye göre ise bu, her durumda haramdır. Şafiîler ise meseleyi ayırım yaparak ele almışlar, bu çerçevede konuyla ilgili âyetten dolayı müşriklerin Mescid-i Haram'a girmesini yasaklarken, diğer camilere girmesini caiz görmüşlerdir. Bir yoruma göre de, ehl-i kitaptan olan müşriklerin camilere girmesine müsaade edilir. Ancak bu konuda zikredilen hadis, bu görüşü çürütmektedir. Zira Sümâme ehl-i kitaptan değildir.”²⁵⁹

Kurtubî bu ayet hakkında şu yorumu yapmıştır: “Medinelilere göre: Âyeti kerime hem diğer müşrikler hakkında hem de diğer mescidler hakkında umumidir. Nitekim Ömer b. Abdülaziz de valilerine bu doğrultuda talimat yazmış ve yazdığı mektubunda da bu ayeti kerimeyi gerekçe olarak yazmıştır.”²⁶⁰

Aynı ayet hakkında şöyle devam eder: “Müslim’in sahihinde ve başkalarında şöyle buyurulmaktadır: “*Şüphesiz ki bu mescidler küçük abdest bozmaya ve pislik*

---

²⁵⁷ Tevbe, 28.

²⁵⁸ Müslim, *Cihâd*, 21; Ebû Dâvûd, *Harac*, 21.

²⁵⁹ İbn Hacer, *age*, c.II, s.136.

²⁶⁰ Kurtubî, *age*, c.VIII, s.177.

birakmaya uygun değildir.”²⁶¹ Kâfir ise bunlardan uzak kalmaz. Yine Hz.Peygamber: “*Ben, ay hali olan bir kadına ve cünüp olan kimseye mescide girmeyi helal kılmam*”²⁶² diye buyurmuştur. Kâfir ise cünüptür. Ebû Hanîfe ve arkadaşları derler ki: Yahudilerle Hristiyanların Mescid-i Haram’a da başkasına da girmelerine engel olunmaz. Mescid-i Haram’a yalnızca müşrikler ve puta tapıcıların girmeleri engellenir. Şafiî der ki: Âyeti kerime diğer mescidler hakkında umumi ve Mescid-i Haram hakkında da hususidir.”²⁶³

Konumuzla alakalı bir başka rivayet şudur: Ebu Hureyre (ra)’den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Yahudiler Rasûlullah (s)’a geldiler. Rasûlullah (s) mescidde ashâbı arasında oturuyordu. “*Ey Ebu’l Kasım! Zina eden bir erkek ile bir kadının hakkında nasıl fetva verirsin?*” dediler.²⁶⁴

Rivayetlerden anladığımız kadarıyla müşriklerin Mescidi-i Haram’a girmeleri haramdır. Bunun dışındaki mescitlere ise girmelerinde bir sakınca yoktur.

2.1.11.5.Silahla Girmek

Peygamber (s)’in hayatının Medine dönemi, fiilî cihad dönemidir. Bu sebeple Müslümanlar mescidde yetiştirilmiş ve cihada burada hazırlanmışlardır. Gerekliği zaman Peygamber (s) ordu için mescidde yardım toplamıştır.

Mescide silahla girilebildiğini gösteren bir rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ، قَالَتْ: «لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا عَلَى بَابِ حُجْرَتِي وَالْحَبِشَةُ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتُرُنِي بِرِدَائِهِ، أَنْظُرُ إِلَى لَعِبِهِمْ

²⁶¹ Müslim, *Tahâre*, 100; Ahmed, *Müsned*, c. III, 191.

²⁶² Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 92; İbn Mâce, *Tahâre*, 126.

²⁶³ Kurtubî, *age*, c.VIII, s.178.

²⁶⁴ Müslim, *Hudûd*, 26; Ebû Dâvûd, *Salât*, 23.

*Âiše (ra) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (s)'i birgün odamın kapısında şu hâlde gördüm: Habeşliler meşhûrde oyun oynuyorlar, Peygamber de, ben Habeşliler'e bakayım diye, ridâsiyle beni perdeliyordu.*²⁶⁵

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁶⁶

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: “Bu bab başlığı, kısa mızrak taşıyan kimselerin camiye girebileceklerini gösterir. Habeşlilerin mızraklarının ucunun ne kadar sivri olduğu meşhûrdur. Kanaatime göre İmam Buhârî (v.256/869), 452. hadisi kınına sokulmamış mızrak uçlarıyla camiden geçmenin yasaklanmasıyla tahsis etmiştir. Mızrakla ile camiden geçme ile oynama arasındaki fark şöyle izah edilir: Mızraklarla sergilenen oyun sırasında ondan korunmak kolaydır. Diğer durumlarda ise sakınmak zordur. Birden insanı yaralayabilir. Bundan da korunulamaz.”²⁶⁷

Bu ifade camide mızrak ile oyun sergilemenin caiz olduğunu gösterir. İbnut-Tîn, Ebû'l-Hasan el-Lahmî'den şu görüşü nakletmiştir: “Mızrakla camide oyun sergilemek, Kur'an ve sünnet ile neshedilmiştir. Kur'an-ı Kerîm'den “Allah o evlerin yücelmesine ve içlerinde isminin anılmasına izin vermiştir.” âyeti, sünnetten ise “Çocuklarınızı ve mecnunlarınızı camilerden uzak tutun!” hadisi bu hükmü neshetmiştir.”²⁶⁸

Bir başka rivayet şöyledir: Sufyân b. Uyeyne rivayet edip dedi ki, Amr b. Dinara; “Câbir b. Abdillâh'ı; “Bir adam ok taşırken uğramıştı da, Hz. Peygamber (s) ona; “Onların temrenlerini, (demir uçlarını) tut!” buyurmuştu, derken işittin mi?” dedim. O da; “evet, (işittim)” dedi.²⁶⁹

---

²⁶⁵ Buhârî, *Salât*, 69, 82, *Iydeyn*, 25, *Nikâh*, 114, *Menâkıb*, 15; Müslim, *Iydeyn*, 17, 18; Nesâî, *Iydeyn*, 35; Ahmed, *Müsned*, c.VI, 84.

²⁶⁶ Elbânî, *age*, c.XII, s.907.

²⁶⁷ İbn Hacer, *age*, c.II, s.121.

²⁶⁸ İbn Mâce, *Mesâcid*, 5.

²⁶⁹ Buhârî, *Salât*: 69; Dârimî, *Salât*, 119.

Rivayetlerde mescide silahla girilebileceğini görmekteyiz. Lakin mescide girilen silahın Müslümanlara zarar vermeyecek şekilde taşınmasına da özen gösterilmelidir.

2.1.11.6.Şiir Okumak

Şiir, söz sanatlarının en önemlisi ve etkilisidir. Bu özelliği nedeniyle Hz. Peygamber'den bu yana tüm müslümanlar tarafından önemsenmiş, değer verilmiştir. Bu olgu, bir sanat olarak şiirin mübahlığının da tartışılmaz kanıtıdır. Ne var ki konuya tek tek rivayetler açısından bakıldığında hüküm değişebilir. Bu durumda belirleyici olan şiirin içeriğidir. İçeriği bakımından gayri meşru bir şiir, mübahlık sınırlarını aşarak haramlar dairesine girmiş sayılır. Bu konuda Şuara sûresi âyetleri Müslümanları aydınlatmakta, onlara yol göstermektedir.

Kur'ân, diğer sanat dallarının ilke ve kurallarıyla sanatçıların karakter özellikleriyle ilgilenmediği gibi, şiir sanatıyla ve şairlerle de ilgilenmemiştir. Yukarıda belirtildiği gibi şiir ve şairler iki nedenle Kur'ân'ın konuları arasına girmiştir. Bunlar da vahyin şiire benzetilmeye çalışılması ve şairlerin Hz. Peygamber'in kişiliğinde İslâm'a saldırmalarıdır.

“Şiirin ve şairlerin böylesine önem kazandığı cahiliye toplumunda onun gelişmesini sağlayan, onu besleyen kimi etkenler, gelenekler oluşmuştu. Belli günlerde kurulan panayırlarda yapılan şiir yarışmaları, bu geleneklerin en önemlisiydi. Ukaz, Zü'lMecaz, Mecannatü's-Sarh, Dûmetü'l-Cendel, Hacar, Suhar gibi panayırlarda yapılan bu yarışmalarda zamanın en büyük şairi hakemlik eder, şairler en güzel elbiselerini giyerek donatılmış binek hayvanları üzerinde çevrelerini saran halka şiirlerini okurlar, yarışma sonunda birinci gelen şair ilan edilirdi. Kimi şairler de kabilelerinden ayrılarak kendilerine zengin birer koruyucu bulurlardı. Bu şairler nüfuz sahibi hamilerinin yanında kabilelerinin çıkarlarını korurlardı. Lahmî ve

Gassanî melikleri böyle birçok şaire koruyuculuk yaparlardı. Hira ve Lahmî sarayları da şiirin gelişmesinde çok etkili olmuşlardı.”²⁷⁰

Konuyu açıklığa kavuşturan rivayetlere gelince:

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السَّلَمِيِّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةِ فَجَاءَ اللَّهُ بِالْإِسْلَامِ، وَإِنَّ رَجَالًا مِنَّا يَتَطَيَّرُونَ، قَالَ: «ذَلِكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلَا يَصُدُّهُمْ» وَرَجَالٌ مِنَّا يَأْتُونَ الْكُهَّانَ، قَالَ: «فَلَا تَأْتُوهُمْ»، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَرَجَالٌ مِنَّا يَخْطُونَ، قَالَ: «كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخْطُ، فَمَنْ وَاقَفَ خَطُّهُ، فَذَلِكَ» قَالَ: وَبَيْنَا أَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَحَدَّقَنِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَاتَّكَلُ أُمْيَاهُ، مَا لَكُمْ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ؟ قَالَ: فَضْرَبَ الْقَوْمُ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَادِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُسَكِّتُونِي لَكِنِّي سَكَتُ، فَلَمَّا انْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَانِي بِأَبِي وَأُمِّي، هُوَ مَا ضَرَبَنِي، وَلَا كَهْرَنِي، وَلَا سَبَبِي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ، قَالَ: «إِنَّ صَلَاتِنَا هَذِهِ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ، وَتِلَاوَةُ الْقُرْآنِ» قَالَ: ثُمَّ أَطَّلَعْتُ إِلَى غَنِيمَةٍ لِي تَرَعَاهَا جَارِيَةً لِي فِي قَبْلِ أَحَدٍ وَالْجَوَانِيَّةِ، وَإِنِّي أَطَّلَعْتُ فَوَجَدْتُ الدَّنْبَ قَدْ ذَهَبَ مِنْهَا بِشَاةٍ، وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ آسَفٌ كَمَا يَأْسَفُونَ، فَصَكَّكْتُهَا صَكًّا، ثُمَّ انْصَرَفْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَعَظَّمَ ذَلِكَ عَلَيَّ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا أَعْتَقُهَا؟ قَالَ: «ادْعُهَا»، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيْنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ؟»، قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ، قَالَ: «فَمَنْ أَنَا؟» قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ فَاعْتَقُهَا

Muâviye b. Hakem es-Selemî (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s)'e: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler yakın zamana kadar cahiliyye döneminde yaşamaktaydık. Sonunda Allah, İslâm'ı getirdi de Müslüman olduk. Bizden bir kısmı uğursuzluk ve uğur işine inanıyorlar” dedim. Bunun üzerine Peygamber (s): “O, uğur ve uğursuzluk onların kalplerine gelen bir şeydir. O şeyler bazı şeyleri yapmanıza engel olmasın” buyurdu. Ben: “Bizden bazıları kâhinlere giderek onların söylediklerine inanıyorlar” dedim. Rasûlullah (s)'da: “Onlara gitmeyin” buyurdu.

“Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden bazıları da çizgiler çizerek falcılık yapıyorlardı” dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Peygamberlerden bazısı da çizgiler çizerdi,

²⁷⁰ Şamil İslam Ansiklopedisi, c.VI, s.76.

onların çizgi ve falları peygamberin çizgisine uyarsa o da öylece dir.” Ravi şöyle diyor: Namazda Rasûlullah (s) ile beraberdim, cemaatten biri hapşırđı. Ben de “Yerhamükallah” dedim. Bunun üzerine cemaat bana sert bir şekilde baktı. Ben de: “Analarınız yokluğunuza yansın, ne oldu da bakıyorsunuz” dedim. Bu sefer hepsi ellerini uyluklarına vurdular. Beni susturmak istediklerini anladım ve ben susmuştum. Rasûlullah (s), namazını bitirince beni çağırđı. Anam, babam onun yoluna feda olsun, bana ne vurdu ne azarladı ne de kızdı. Ben hayatım boyunca onun gibi bir öğretici görmedim. Bana şöyle dedi: “Bizim bu kıldığımız namazda dünyalık sözler söylenmez. O namaz; tesbih, tekbir ve Kur’an okumaktan ibarettir.” Sonra ben Uhud taraflarında Cevvaniye denilen yerde cariyemin güttüğü koyunlarımın yanına gittim. Bir de ne göreyim Kurt sürüden bir koyun götürmüş insan olmamız dolayısıyla herkes gibi ben de üzüldüm ve cariyeyi tokatladım. Sonra Rasûlullah (s)’in yanına gelerek durumu ona haber verdim. Peygamber (s), bu yaptığımı bana çok gördü. Dedim ki: “Ey Allah’ın Rasûlü! O’nu hürriyetine kavuşturayım mı?” Rasûlullah (s)’de: “Onu bana çağır” buyurdu. Ben de çağırđım cariyeye gelince; Rasûlullah (s), O’na: “Aziz ve Celil olan Allah nerededir?” dedi. Cariye de: “Göktedir” dedi. “Ben kimim” deyince; “Sen, Allah’ın gönderdiği peygambersin” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s): “Bana o mü’min bir cariyedir onu hürriyetine kavuştur” buyurdu.²⁷¹

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁷²

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: “Allah Rasûlü Mescid-i Nebevî’de Hassan için bir minber koydurmuştu. Hassan oraya çıkıp kâfirleri hicvederdi. Bu konuda İbn Huzeyme’nin “Sahih”inde, Tirmizî’nin de “Sünen”inde nakledip hasen kabul ettiği bir hadis vardır. Şöyle ki; “Hz. Peygamber camide şiir okunmasını yasakladı.” Bu doğrultuda birkaç hadis daha vardır. Ancak hepsinin senedleri tenkîde uğramıştır. Bu hadisler şu şekilde uzlaştınlr: “Okunması yasaklanan şiirler, cahiliye dönemine ve batıl ehline ait

---

²⁷¹ Müslim, Mesâcid, 7; Ebû Dâvûd, *Eyman ve Nüzür*, 19; Nesâî, *Salât*, 20.

²⁷² Elbânî, age, c.VII, s.463.

şiiirlerdir. Okunmasına izin verilen şiiirler ise bunların dışında kalan şiiirlerdir.” Bir uzlaştırma da şu şekilde yapılmıştır: “Camilerde sürekli olarak şiiir okunması, camiye gelen cemaati meşgul eder. İşte bu durumlarda camide şiiir okumak yasaklanmıştır.”²⁷³

Mezheblerin ileri sürmüş oldukları tafsilâta göre mescidde şiiir okumak da mekruhtur.

“Hanefilere göre: Hikmet, vaaz, nasihat, Allah'ın zikri veya takvâli kimselerin sıfatlarını içerdiği takdirde, mescidde şiiir okumak güzeldir. Eğer eski eserlere, devirlere ve milletlerin tarihlerine dâir ise mubahtır. Başkalarını hicvetmeye ve küçük düşürmeye ilişkin şiiirleri mescidde okumak haramdır. Yanaklara, endamlara, bellerin inceliğine, saçlara ilişkin şiiirleri okumak, şehveti uyandırdığı takdirde haramdır. Aksi takdirde mekruh olur.

Hanbelîlere göre: Peygamber Efendimizi öven şiiirlerle, haram ve mekruh şeyleri içermeyen şiiirleri mescidde okumak mubahtır.

Mâlikîlere göre: Allah'a veya Peygambere övgüyü içeren şiiirlerle hayra teşvik edici şiiirleri mescidde okumak güzeldir. Bunlardan başka şiiirleri mescidde okumak caiz değildir.

Şâfiîlere göre: Mescidde hikmet, öğüt ve bunlara benzer şeriata ters düşmeyen, konuları içeren ve insanların kafasını bulandırmayan şiiirler okumak caizdir. Başka nitelikteki şiiirleri okumaksa haramdır.”²⁷⁴

Şiiir o dönemin önemli iletişim araçlarından biri idi. Güçlü şairlerin şiiirleri düşmana silahtan daha çok zarar veriyordu. Bu sebeple mescidde güzel şiiirlerin okunmasına müsaade ediliyordu. Eğer şiiir hak olursa, diğer sözler gibi camide söylenmesinde bir sakınca yoktur. Aksi takdirde boş ve çirkin söz örneklerinde olduğu gibi yasaklanır.

---

²⁷³ İbn Hacer, age, c.II, s.119.

²⁷⁴ Cezîrî, age, c.I, s.388.

Bu yasağın nedeni sürekli olarak bunlarla meşgul olmak, mü'minleri ibadetten alıkoymak ya da mescidleri şiir panayırı hâline getirmek veya cahiliye türündeki şiirleri okumak, başkalarını hicvetmek olabilir. Ara sıra söylenen, güzel duygulan canlandıran ya da Allah ve Rasûlü'nün sevgisini hatırlatan veya İslâm'ı müdâfaa için söylenen şiir okumaları yasak değildir. Bunun en güzel örneği Hassan b. Sabit ve Ka'b b. Züheyr'in şiirleridir. Rasûllah (s) mescidde şiir okuyan ve müşrikleri hicveden şiiri üzerine Hassan'a; *“Allah'im! Onu Kutsal Ruh (Cebrail) ile destekle!”* diye dua etmişti.²⁷⁵

---

²⁷⁵ Buhârî, *Salât*, 68.

2.2.RİVÂYETLERE GÖRE MESCİDDE YAPILAMAYACAK İŞLER

Çalışmamızın bu bölümünde de mescidde yapılması yasaklanan davranışlar ele alınmıştır. Fakihlerin rivayetlere bakış açıları hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda bize ışık tutmuştur.

Şimdi rivayetler ışığında mescidde yapılması yasaklanan işlere değinelim.

2.2.1.Alişveriş

İnsanlar dünya hayatlarında geçimlerini sağlamaları için belirli bir ölçü içinde karşılıklı mal mübâdelesinde bulunmak zorundadırlar, buna da “rızkı temini” denilir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır. “*Yeryüzünü size boyun eğdiren (ondan yararlanmanız için size itâat ettiren) Allah Teâlâ'dır. O halde yeryüzünün sırtlarında (dağlarında tepelerinde ve ovalarında) dolaşın da Allah'ın size verdiği rızıklardan yararlanın.*”²⁷⁶

Mescidler alışverişin yasaklandığı yerlerdir. Peygamber (s) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ ابْنِ عَجَلَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الشَّرَاءِ وَالْبَيْعِ فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ ضَالَّةٌ، وَأَنْ يُنْشَدَ فِيهِ شِعْرٌ، وَنَهَى عَنِ التَّحَلُّقِ قَبْلَ الصَّلَاةِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

*Amr b. Şuayb (ra) babasından o da dedesinden rivâyet ettiğine göre: “Rasûlullah (s) mescidde karşılıklı şiirler okumayı, alışveriş yapmayı ve Cuma günü namazdan önce mescidde toplanıp halka olmayı yasakladı.”*²⁷⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “hasen” demiştir.²⁷⁸

²⁷⁶ Mülk, 15.

²⁷⁷ Nesâî, *Mesâcid*, 22; Ebû Dâvûd, *Salât*, 214; Tirmizî, *Salât*, 123.

Bir başka rivayette ise şöyle buyuruluyor:

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلَّالُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَارِمٌ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: “ إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاغُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقُولُوا: لَا أَرْبَحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ، وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَنْشُدُ فِيهِ ضَالَّةً، فَقُولُوا: لَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ

*Ebû Hüreyre (ra)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: Mescidde satan ve satın alan bir kimseyi gördüğünüzde; “Allah ticaretine kazanç vermesin”deyin. “Yitiğini mescidde sorup arayan kimse gördüğünüzde de Allah onu sana buldurmasın” deyin.*²⁷⁹

Tirmîzî şöyle demektedir: “Ebû Hüreyre hadisi hasen garibtir. Bazı ilim adamlarının uygulaması bu hadise göre olup mescidlerde alışverişi hoş karşılamazlar. Ahmed ve İshâk bunlardandır. Bir kısım ilim adamı ise buna izin vermişlerdir.”²⁸⁰

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁸¹

Okunması yasaklanan şiirler, cahiliye dönemine ve batıl ehline ait şiirlerdir. Okunmasına izin verilen şiirler ise bunların dışında kalan şiirlerdir. Zira bir rivayette şöyle buyurulmaktadır.

Said b. Müseyyeb (ra)'den rivâyete göre, şöyle demiştir: Bir defasında Ömer, Hassan b. Sabit'e mescidde şiir söylerken uğramıştı da bu işten hoşlanmayıp ona dik dik bakmıştı. Bunun üzerine Hassan b. Sabit: “Ey Ömer, vaktiyle ben, bu mescidde senden daha hayırlı bir zat olan Peygamber (s) varken de şiir söyledim” dedi ve Ebû Hüreyre'ye dönerek şöyle dedi: “Ey Ebû Hüreyre! Rasûlullah (s), haydi sende benim adıma müşriklere cevap ver” dediğini ve: ”Allah'ım onu Ruhûl Kudûs'le destekle”

²⁷⁸ Elbânî, age, c.I, s.2.

²⁷⁹ Tirmizî, *Büyu'*, 76; Dârimî, *Salât*, 118.

²⁸⁰ Tirmizî, *Büyu'*, 76.

²⁸¹ Elbânî, age, c.V, s.152.

diye dua ettiğini işitmedin mi?” deyince, Ebû Hureyre: “Allah şahittir ki evet, öyle olmuştu” diye cevap vermişti.²⁸²

Mezheplerin ileri sürdükleri tafsilâta göre alım-satım gibi akidleri mescidde yapmak mekruhtur. Buna ilişkin olarak mezheplerin görüşleri aşağıya alınmıştır.

“Hanefilere göre: Alım-satım, kira gibi takas akidlerinin mescidde yapılması mekruhtur. Hibe ve benzeri akidlerin yapılmasıysa mekruh değildir. Hattâ nikâh akdinin yapılması müstehaptır. İtikâftaki kimsenin kendi şahsı ve çocuklarıyla ilgili satış akitlerini mescidde yapması mekruh olmaz. Yalnız, akde konu eşyanın mescidde bulundurulmaması şarttır. Ticâret akidlerine gelince bu, diğerleri gibi itikâftaki kimse için de mekruhtur.

Mâlikîlere göre: Alışveriş ve benzeri akidlerin mescidde yapılması mekruhtur. Yalnız, satılan eşyayı döndürüp bakma olmadığı hâlde bu akidleri yapmak mekruh olmaz. Simsarlık olarak mescidde satış yapmak haramdır. Hibe ve benzeri akidlerle nikâh akdini mescidde yapmak caizdir. Hatta nikâh akdini yapmak mendubtur. Nikâh akdinden maksat, sıhhat Sırtlan dışındaki diğer şartlan ve fazla konuşmaları söylemeksizin salt olarak îcâb ve kabulden ibarettir.

Hanbelîlere göre: Mescidde alım satım ve kira akidlerini yapmak haramdır. Bu akitler mescidde yapılsalar da geçersiz olurlar. Yalnız, nikâh akdinin mescidde yapılması sünnettir.

Şâfîilere göre: Mescidin alım-satım yeri yapılması, mescidin saygınlığını zedelediği takdirde haram olur. Saygınlığını zedelemeyerek bir ihtiyaçtan ötürü mescidde yapılan akitler de, namaz kılanlara sıkıntı verilmediği takdirde mekruh olur. Sıkıntı verildiği takdirde haram olur. İtikâftaki kimselerin nikâh akidlerini mescid içerisinde yapmaları caizdir.²⁸³

---

²⁸² Buhârî, *Salât*, 68; İbn Mâce, *Mesâcid*, 5.

²⁸³ Cezîrî, *age*, c.I, s.385.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere mescidde alışveriş yasaklanmıştır. Allah'ı anma yerleri olan mescidlerde bu tür işlerin yapılması mescidin saygınlığını zedelemektedir.

2.2.2.Kayıp İlanı

Mescidde yasaklanan davranışlardan biri de kayıp ilanıdır. Böyle bir ilanda bulunana Peygamber (s)'in “bulamayasın” sözü yapılan işin güzel bir davranış olmadığını göstermektedir. İlgili rivayet şöyledir.

حَدَّثَنَا أَبُو الطَّاهِرِ أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ حَيَّوَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، مَوْلَى شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَمِعَ رَجُلًا يَنْشُدُ ضَالَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلْيَقُلْ لَا رَدَّهَا اللَّهُ عَلَيْكَ فَإِنَّ الْمَسَاجِدَ لَمْ تُبْنَ لِهَذَا

*Ebû Hüreyre (ra)'den: Rasûlullah(s): “Her kim bîr kimseyi mescidde kayıp ararken işitirse, Allah onu sana geri vermesin; desin! Çünkü mescidler bu gibi işler için bina edilmemişlerdir.” buyurdular.*²⁸⁴

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “sahîh” demiştir.²⁸⁵

Bir başka rivayet de şöyledir.

وَحَدَّثَنِي حَجَّاجُ بْنُ الشَّاعِرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا نَشَدَ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ: مَنْ دَعَا إِلَى الْجَمَلِ الْأَحْمَرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا وَجَدْتِ، إِنَّمَا بُنِيَتْ الْمَسَاجِدُ لِمَا بُنِيَتْ لَهُ

Süleyman b. Büreyde (ra)'den, o da babasından naklen rivâyet etti ki Rasûlullah (s) namaz kıldırıldığı vakit bir adam ayağa kalkarak: “Kırmızı deveyi bulan yok mu?” demiş. Bunun üzerine Peygamber (s) : “Bulamayasın! Çünkü bu

²⁸⁴ Müslim, *Mesâcid ve Mevâzî's- Salât*: 18; Tirmizî, *Büyu'*, 76; Ahmed, *Müsned*, c.II, 349.

²⁸⁵ Elbânî, age. ED. C.I, s.2.

*mescidler neye yarayacaksa ancak onun için yapılmışlardır.” buyurmuştur.*²⁸⁶

Elbânî bu hadise “sahîh” demiştir.²⁸⁷

Mescidde yitik aramak mekruhtur. Şâfiîler dışındaki diğer mezhebler bu hükümde görüş birliği etmişlerdir.

Şâfiîlere göre: Namaz kılanların zihinlerini karıştırmamak veya uyuyanları uyandırmamak kaydıyla mescidde yitik aramak mekruhtur. Aksi takdirde haram olur. Bu hüküm, Mescid-i Haram dışındaki mescidleri ilgilendirir. Mescid-i Harâm'da yitik aramak, insanların kalabalık olmasından ötürü mekruh olmaz.²⁸⁸

2.2.3.Tartışmak ve Ses Yükseltmek

Mescidler Allah'ın anıldığı yerlerdir. Buralarda Müslümanlara rahatsızlık verecek şekilde davranmak uygun değildir. Peygamber (s) konuyu şu şekilde ifade buyurmuştur:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْجَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: كُنْتُ قَائِمًا فِي الْمَسْجِدِ فَحَصَّبَنِي رَجُلٌ، فَنَظَرْتُ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَقَالَ: أَذْهَبُ فَأَتِي بِهَدْيَيْنِ، فَحَبَّئْتُهُ بِهِمَا، قَالَ: مَنْ أَنْتُمْ - أَوْ مِنْ أَيْنَ أَنْتُمْ؟ - قَالَا: مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ، قَالَ: «لَوْ كُنْتُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُمْ، تَرَفَعَانَ أَصْوَاتَكُمْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Sâib ibn Yezîd (ra)'den. O şöyle demiştir: Ben mescidde dikeliyordum. Bir kimse bana bir çakıl taşı attı. Baktım ki, o Ömer ibn Hattâb'dır. Ömer bana hitaben: Git şu iki kişiyi bana getir, dedi. Ben gidip o iki şahsı Ömer'e getirdim. Ömer onlara: Sizler kimsiniz? yâhud: Sizler neredensiniz? Diye sordu. Onlar: Biz Tâif ahâlîsindeniz, dediler. Ömer: Şayet siz bu şehir halkından olaydınız muhakkak

²⁸⁶ Müslim, *Mesâcid ve Mevâziu's-Salât*, 18; İbn Mâce, *Mesâcid ve'l-Cemaat*, 9; Ahmed, *Müsned*, c.V, 360.

²⁸⁷ Elbânî, *age*, c.VI, s.983.

²⁸⁸ Cezîrî, *age*, c.I, s.387.

canınızı acıttım. Sizler Rasûlullah'ın mescidi içinde seslerinizi yükseltiyorsunuz, dedi.²⁸⁹

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: “İmam Buhârî (v.256/869) bu başlık ile bu konuda farklı görüşlerin olduğuna işaret etmiştir. İmam Mâlik'e göre her ne şekilde olursa olsun, camide yüksek sesle konuşmak mekruhtur. İlim için veya başka bir nedenle dahi olsa hüküm yine aynıdır. Onun dışındakiler ise konuyu aymma tabi tutmuşlardır. Onlara göre dinî bir gayeye yönelik veya dünyevî bir yaran olan konularda yüksek sesle konuşulabilir, faydasız konularda ise yüksek sesle konuşulamaz. İmam Buhârî, camide yüksek sesle konuşmanın yasak olduğunu gösteren Hz. Ömer hadisi ile bunun yasak olmadığına delalet eden Ka'b hadisini” zikrederek, sesi yükseltmenin faydasız konularda yasak, zaruretin bulunduğu durumlarda ise mubah olduğuna işaret eder. “لَوْ كُنْتُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَيْدِ” ifadesi, camide yüksek sesle konuşmanın daha önce yasaklandığını gösterir. Ayrıca bu hadise göre, hükmü bilme imkânı olmayan kimselerin cehaletleri hoş görülür. “لَا وَجَعْنَا” ifadesi için İsmâîlî hadisi “Sopa vurarak canınızı yakardım” şeklinde rivâyet etmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki bu hadis, hükmen merfû'dur. Çünkü Hz. Ömer sadece tevkîfi konulara muhalefet eden kimseleri sopa atmakla tehdit ederdi.”²⁹⁰

Mezheplerin ileri sürdükleri tafsilâtlı görüşlere göre mescidde konuşarak veya zikrederek sesi yükseltmek mekruhtur. Mezheplerin buna ilişkin görüşleri aşağıya alınmıştır.

“Hanefilere göre: Mescidde namaz kılanların zihinlerini karıştırmayacak ve uyuyanları uyandırmayacaksa, zikir yaparak sesi yükseltmek mekruh değildir. Aksi takdirde mekruhtur. Hattâ zikredenlerin kalbini ikâz etmek, üzerlerine gelen uykuyu bertaraf etmek, ibâdet için zindeleşmelerini sağlamak açısından sesi yükseltmek daha faziletlidir. Helâl olmayan konuşmalarla sesi yükseltmek tahrîmen mekruhtur. Helâl içerikli konuşmalarla sesi yükseltme hâlinde, namaz kılanların zihni karıştırılacak

---

²⁸⁹ Buhârî, *Salât*, 83.

²⁹⁰ İbn Hacer, age, c.II, s.136.

olursa mekruh olur. Aksi takdirde mekruh olmaz. Özellikle konuşmak için mescide girilirse konuşmak, mutlak surette mekruh olur. Yalnız ibâdet için mescide girildiği takdirde konuşmak mekruh olmaz.

Şâfiîlere göre: Namaz kılanların, ders verenlerin, okuyanların, ders mütâlâa edenlerin, uyandırılmaları mesnun olmayan kimselerin zihni karıştırılıp uykuları kaçırılacak olursa mescidde zikirle sesi yükseltmek mekruh olur. Bu sayılanlar vuku bulmadığı takdirde mekruh olmaz. Helâl içerikli konuşmalarla mesciddeki kimselerin zihinleri karıştırılacak olursa, sesi yükseltmek mekruh olur.

Mâlikîlere göre: Zikir ve ilimle de olsa mescidde sesi yükseltmek mekruh olur.

Hanbelîlere göre: Mescidde namaz kılan kişilerin zihinlerini karıştırmayacak kadar zikirle sesi yükseltmek mubahtır. Aksi takdirde mekruhtur.”²⁹¹

2.2.4.Cünüp ve Hayızlı Kadının Girişi

Cünübün ve hayızlı kadının mescide girişi yasaklanmıştır. Bu konuda Peygamber (s)’den gelen rivayetler şu şekildedir.

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا الْأَفْلَحُ بْنُ خَلِيفَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي جَسْرَةُ بِنْتُ دَجَاجَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَقُولُ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَجُوهُ بُيُوتِ أَصْحَابِهِ شَارِعَةً فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: «وَجَّهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ». ثُمَّ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَصْنَعْ الْقَوْمُ شَيْئًا رَجَاءً أَنْ تَنْزَلَ فِيهِمْ رُخْصَةٌ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ بَعْدَ فَقَالَ: «وَجَّهُوا هَذِهِ الْبُيُوتَ عَنِ الْمَسْجِدِ، فَإِنِّي لَا أَحِلُّ الْمَسْجِدَ لِحَائِضٍ وَلَا جُنُبٍ» قَالَ أَبُو دَاوُدَ: هُوَ قُلَيْبُ الْعَامِرِيُّ

Aişe (ra) şöyle demiştir: Sahâbîlerin evlerinin kapıları mescide açılıyordu. Rasûlullah(s) gelerek “Bu evlerin kapılarını mescid cephesinden başka tarafa çevirin.” buyurdu ve içeri girdi. Sahâbîler kendilerine ruhsat ineceği ümidiyle kapı cephelerini değiştirmediler. Peygamber (s) onların bulunduğu yere çıkararak: “Şu

²⁹¹ Cezîrî, age, c.I, s.384.

evlerin kapılarını mescid cephesinden çevirin. Çünkü ben mescidi hayızlı kadın ve cünüp için helal kılmam.” buyurdu.²⁹²

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “zayıf” demiştir.²⁹³

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: “Hz. Peygamber’in bu emri, çoğunluk tarafından hayızlı kadının namazgâhlardan uzak durmasının müstehap olduğu şeklinde anlaşılmıştır. Çünkü namazgâhlar, cami olmadığı için hayızlı kadınların buralara gitmesi yasaklanmamıştır. İbnü'l-Müneyyir şöyle demiştir: “Kadınların namazgâhlardan uzak durmalarındaki hikmet şu şekilde açıklanabilir: Kadınların namaz kılmadıkları halde namazgâhlarda bulunmaları, tavır olarak bir bakıma küçümseme anlamına gelir. Bundan dolayı hayızlı kadınların namazgâhlardan uzak durması müstehap olmuştur.”Bu hadise göre, hayızlı kadınlar, Allah'ı anmayı bırakmazlar, camiler dışında ilim ve zikir meclislerine katılabilirler.”²⁹⁴

2.2.5.Çocuk ve Mecnunun Girişi

Çocuk ve mecnunun mescide girişi konusunda farklı rivayetler mevcuttur. Önce bu rivayetleri görelim. Sonra bu rivayetleri birlikte anlamaya çalışalım.

Peygamber (s) bu konuda şöyle buyuruyor:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ السُّلَمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ نُبَهَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عْتَبَةُ بْنُ يَفْطَانَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «جَنَّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ، وَمَجَانِينَكُمْ، وَشِرَاءَكُمْ، وَبَيْعَكُمْ، وَخُصُومَاتِكُمْ، وَرَفَعَ أَصْوَاتَكُمْ، وَإِقَامَةَ حُدُودِكُمْ، وَسَلَّ سِيُوفَكُمْ، وَاتَّخَذُوا عَلَى أَبْوَابِهَا الْمَطَاهِرَ، وَجَمَرُوهَا فِي الْجَمْعِ

Vâsile bin el-Eskâ (ra)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah(s) şöyle buyurdu, demiştir: “Çocuklarınızı, delilerinizi, satın almanızı, satışınızı,

²⁹² Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 93; İbn Mâce, *Tahâre*, 126.

²⁹³ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis ez-Zaife ve'l-Mevzûa*, c.XIII, s.77.

²⁹⁴ İbn Hacer, *age*, c.I, s.562.

münakaşalarınızı, seslerinizi yükseltmeyi, had cezalarınızın infazını mescidlerinizden uzak tutun. Mescidlerinizin kapılarının yakınında abdest alma yerlerini ittihaz ediniz. Ve Cuma günlerinde mescidlerinizi buhurla tütsüleyiniz.”²⁹⁵

Heysemî (v.807/1404) şöyle demektedir: “Bu hadiste zayıf bir râvi olan Alâ İbn Kesir el-leysî eş-Şâmî olduğundan bu rivâyet zayıftır.”²⁹⁶

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise “zayıf” demiştir.²⁹⁷

Aynî (v.855/1451) bu hadis hakkında şu yorumu yapmıştır: “Bu hadiste Müslümanların korunması konusu vurgulanmıştır. Çünkü mescidler halka açıktır. Özellikle de namaz vakitlerinde Peygamber (s) tarafından yapılan bu vurgu ile mescidde kimsenin zarar görmemesi hedefleniyordu.”²⁹⁸

Çocukların mescidlere getirilebileceğine dair şöyle bir rivayet bulunmaktadır: Amr b. Süleym ez Züreki (ra), Ebû Katade'den şunları duyduğunu söyledi: “Mescidde oturuyorduk, Rasûlullah (s) yanımıza çıkageldi sırtında Ebû'l Âs b. Rabi'in kızı Ümâme'yi –Ümâme'nin annesi Rasûlullah'ın kızı Zeyneb'tir- Rasûlullah (s), çocuk omuzunda olduğu halde namazını kılıyordu. Rükû'ya gideceğinde çocuğu yere bırakıyor, kalkarken tekrar alıyordu ve bu şekilde namazını bitirmişti.”²⁹⁹

Mescidde saf düzenini anlatan bir rivayet de şöyledir: Ebû Mâlik el-Eş'arî (ra) şöyle dedi: “Size Peygamber (s)'in namazını anlatayım mı? Namaz için kamet ettirir ve önce erkekleri saf yapar, sonra çocukları onların arkasına sıraya koyar ve onlar (ın hepsine birden) namaz kıldırırdı.”(Ebû Mâlik sözlerine devamla Peygamber (s)'in namazını (şöyle) anlattı: (Rasûl-i Ekrem safları bu şekilde tertib ettikten) sonra: “İşte

---

²⁹⁵ İbn Mâce, *Mesâcid*, 5.

²⁹⁶ Heysemî, *Mecmeü'z-Zevâid*, c. II, s. 26.

²⁹⁷ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis ez-Zaife ve'l-Mevzûa*, c.XIII, s.223.

²⁹⁸ Aynî, *age*, c.IV, s.215.

²⁹⁹ Buhârî, *Salât*, 106; Müslim, *Mesâcid*, 9; Nesâî, *Salât*, 19.

namaz böyledir” buyururdu. (Râvi) Abdü'l-A'îâ dedi ki, öyle zannediyorum ki, Peygamber (s) “Ümmetimin namazı böyledir” buyurduğunu söyledi.³⁰⁰

Hız. Peygamber, mescidde iken yanına gelen torunlarını sever, onlarla oyunlar oynardı. Hız. Peygamber, torunları dışında başka çocukları da sever, onlarla oyunlar oynardı. Amcası Abbâs'ın çocukları Abdullah, Ubeydullah ve Kesîr'i sıraya dizer, sonra da “Kim birinci gelirse ona şunu şunu vereceğim!” diyerek onları yarıştırdı. Çocuklar Rasûlullah (s)'a doğru koşarlar ve ona sarılıp yere, sırtına ya da göğsüne çıkarlardı. Hız. Peygamber de onlara sarılıp öperdi.³⁰¹

Çocukların mescide devam edip cemaate katıldıklarını ifade eden bir rivayet şöyledir: Âişe (ra) şöyle demiştir: “Peygamber (s) yatsı namazını bir gece geç vakte kadar bırakmıştı. Bu, İslam henüz yayılmadan evvel idi. O gece odalarından erken çıkmadılar. Nihayet Ömer (ra) gelip: “Ya Rasûlallah! Neredeyse kadınlar ve çocuklar uyuyacaklar.” Dedi. Bunun üzerine Peygamber (s) mescide çıkıp oradaki cemaate: “Şimdi yeryüzünde sizden başka bu namazı bekleyen yoktur.” Deyip onları tebrik ve tebci etti.”³⁰²

Peygamber (s)'in mescidine çocukların getirildiğini gösteren bir rivayet de şöyledir: Ebû Katâde babasından; dedi ki: Peygamber (s) şöyle buyurdu: “Ben (çoğu zaman) namaza (okumayı) uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, annesine sıkıntı vermeyeyim diye namazımı kısa keserim.”³⁰³

Çocukları ve delileri mescide koymak, mezheplerin ileri sürdükleri tafsilâta göre şöyledir:

“Hanefilere göre: Çocuk veya delilerin mescidi pisleyeceklerine galip bir zanla kanaat getirilirse, mescide konulmaları tahrîmen mekruh olur. Aksi takdirde tenzîhen mekruhtur.

---

³⁰⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 97.

³⁰¹ Bkz. Ahmed, Müsned, c.I, 214.

³⁰² Buhârî, Ezân, 162.

³⁰³ Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât, 191; Ebû Dâvûd, 126.

Mâlikîlere göre: Çocuğun oynamaması veya dur denildiği takdirde durması hâlinde mescide konulması caizdir. Aksi takdirde haram olur. Aynı şekilde mescidi pisletmeleri söz konusuysa, çocuğun ve delinin mescide konulması haram olur.

Şâfiîlere göre: Mümeyyiz olmayan çocuğun ve delilerin mescidi kirletmemelerinden, mescide zarar vermemelerinden, avret yerlerini açmamalarından emîn olunursa mescide konulmaları caiz olur. Mescidi oyun yeri yapmadığı takdirde mümeyyiz çocuğun mescide konulması caizdir. Aksi takdirde haram olur.

Hanbelîlere göre: İhtiyaç olmaksızın mümeyyiz olmayan çocuğun mescide konulması mekruhtur. Yazı öğrenmek gibi bir ihtiyaçtan ötürü, çocukların ve delilerin mescide girmesi mekruh olmaz.³⁰⁴

Kanaatımızca Peygamber (s)’in bu konuda vurgu yapması ibadet halinde olan Müslümanların korunmasına yöneliktir. Rivayetlerde de karşılaştığımız gibi mescide ve içindekilere zarar verme durumunun olmaması halinde çocuk ve mecnunların mescide girmesinde bir sakınca yoktur.

2.2.6.Parmakların Kenetlenmesi

Mescidde yapılması yasaklanan davranışlardan biri de parmakları kenetlemektir. Mescide girip namaz bekleyen Müslüman, namaz kılan hükmünde³⁰⁵ olduğu için böyle bir yasakla karşılaşmıştır. Konuyla alakalı rivayet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْأَنْبَارِيُّ، أَنَّ عَبْدَ الْمَلِكِ بْنَ عَمْرٍو، حَدَّثَهُمْ عَنْ دَاوُدَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنِي أَبُو نُفَيْمَةَ الْحَنْطَلِيُّ، أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ، أَدْرَكَهُ وَهُوَ يُرِيدُ الْمَسْجِدَ أَدْرَكَهُمَا صَاحِبَهُ، قَالَ: فَوَجَدَنِي وَأَنَا مُشَبَّكٌ بِيَدَيَّ، فَتَهَانِي عَنْ ذَلِكَ وَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ وُضُوئَهُ، ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يُشَبِّكَنَّ يَدَيْهِ فَإِنَّهُ فِي صَلَاةٍ

³⁰⁴ Cezîrî, age, c.I, s.386.

³⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Salât*, 57; Tirmizî, *Salât*, 284.

*Ka'b b. Ucre (ra)'den rivâyete göre, Rasûlullah (s) şöyle buyurmuştur: "Biriniz güzelce abdest alıp namaz kılmak için mescide çıkarsa parmaklarını birbirine kenetlemesin çünkü o namazda gibidir."*³⁰⁶

Tirmîzî (v.279/892) şöyle demektedir: "Ka'b b. Ucre'nin hadisini İbn Aclan'dan pek çok kimse Leys'in hadisi gibi rivâyet ettiler. Şerik, Muhammed b. Aclan'dan, babasından Ebû Hüreyre'den bu hadisin benzerini rivâyet etmiştir. Şüreyk'in hadisi pek meşhur sayılmaz."³⁰⁷

Elbânî (v.1420/1999) bu hadise "sahîh" demiştir.³⁰⁸

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: "Parmakları birbirine kenetlemenin nerede olursa olsun caizdir. Ebû Hureyre'den nakledilen hadis, bunun camide yapılmasının caiz olduğunu gösterir. Eğer camide böyle yapmak caizse, diğer yerlerde evveliyetle caizdir. Allah Rasûlü şöyle buyurmuştu: "Ey Abdullah İbn Amr! Ne oluyor sana! Neden basit kimselerle bu şekilde bir arada kaldın!" Ayrıca söz konusu rivâyette şöyle bir ilave de mevcuttur: "Zira onlar ahitlerine ve sözlerine sadık kalmamış ve birbiriyle anlaşmazlık içine düşüp şu şekle gelmişlerdir." (Bu esnada parmaklarını bir birine kenetlemişti)."³⁰⁹

İbn Hacer hadisle alakalı yorumlarına şu şekilde devam eder: "İbn Battal (v.449/1057) şöyle demiştir: "Fıkıh konuları arasında böyle bir başlığın kullanılması, camide parmakları kenetlemenin yasak olduğuna dair varid olan rivâyetlere muhalefet etme anlamına gelir. Zira bunun yasak olduğu konusunda sahih olmayan yollarla hem müsned, hem de mürsel şekilde rivâyetler nakledilmiştir." İbn Battal, bu konudaki müsned rivâyet ile Ka'b İbn Acre hadisine işaret etmiştir. Söz konusu hadise göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: 'Sizden biri abdest alıp camiye gitmek niyetiyle evinden çıkarsa, ellerini birbirine geçirmesin! İsmâîlî ise rivâyetleri şu

---

³⁰⁶ Ebû Dâvûd, *Salât*, 57; Tirmizî, *Salât*, 284.

³⁰⁷ Tirmizî, *Salât*, 284.

³⁰⁸ Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdis es-Sahîha*, c.III, s.284.

³⁰⁹ İbn Hacer, *age*, c.II, s.143.

şekilde uzlaştırmıştır: “Bu nehiy, namazda veya namaza yönelindiği bir sırada geçerlidir. Çünkü namazı bekleyen, namaz kılan hükmündedir. Bu konuda zikredilen hadisler ise namaz dışında parmakları kenetlemenin caiz olduğunu gösterir. Bu durum, ilk iki hadiste son derece açıktır. Ebû Hureyre'den nakledilen hadis ise, Hz. Peygamber'in namazın bitmesinden sonra parmaklarını kenetlediğini gösterir. Bu durumda Allah Rasûlü namazı bitirmiş hükmündedir. Kişinin camide bulunduğu sürece parmaklarını kenetlemesini yasaklayan rivâyet ise daha önce ifade ettiğimiz gibi zayıftır.”³¹⁰

Parmakları kenetlemenin neden yasaklandığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre bunun şeytandan olduğu, bazılarına göre abdesti bozma ihtimali olan uykuya neden olduğu için yasaklanmıştır. “Parmakları kenetlemek, insanlar arasındaki görüş farklılıklarına ve ihtilafa benzer, bu yüzden namaz kılan hükmünde olan kimselerin bunu yapması hoş karşılanmamış diyenler de vardır.

2.2.7.Mescidin Kirletilmesi

Mescidlerin kirletilmemesi gerektiğini, onların bakım ve temizliğinin yapılması meselesini yukarıda tafsilatlı bir şekilde ele aldık. Burada konuya yeni rivayetler ışığında yeniden değineceğiz.

Peygamber (s) şöyle buyurmaktadır:

حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْحَنْفِيُّ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ أَبِي طَلْحَةَ، حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - وَهُوَ عَمُّ إِسْحَاقَ -، قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْ مَهْ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُزْرِمُوهُ دَعْوَهُ» فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَالَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ: «إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ، وَلَا الْقَدْرِ إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَالصَّلَاةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ» أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَأَمَرَ رَجُلًا مِنَ الْقَوْمِ فَجَاءَ بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَشَنَّنَهُ عَلَيْهِ

³¹⁰ İbn Hacer, age, c.II, s.143.

*Enes ibn Mâlik (ra)'den: Birgün Rasûlullah(s) ile mescide beraberken, bir bedevi geldi de mescidin bir tarafına bevletti. Oradaki insanlar bedevîye doğru bağıştılar Rasûlullah(s) de azarlayanları nehyetti. Bedevi bevletmesini bitirince, onu yanına çağırıldı ve bu tür şeylerin mescidde yapılmasının uygun olmadığını, buraların Allah'ı anma yerleri olduğunu, namaz kılmak ve Kuran okumak için var olduğunu söyledi. Sonra da orada bulunanlardan birinden bir kova su istedi de, bu su idrarın üzerine döküldü.*³¹¹

Tirmizî (v.279/892) şöyle demektedir: “Bu konuda Abdullah b. Mes’ûd, İbn Abbâs ve Vâsile, İbn’ül Eskâ’dan da hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadis hasen sahihtir. Bir kısım ilim adamları bu hadise göre uygulama yapagelmışlerdir. Ahmed ve İshâk gibi Yunus bu hadisi Zührî’den Ubeydullah b. Abdullah’tan ve Ebû Hüreyre’den rivâyet etmektedir.”³¹²

Elbânî bu hadise “sahîh” demiştir.³¹³

İbn Hacer (v.852/1448) bu hadis hakkında şöyle bir açıklama getirmiştir: “Tirmizî (v.279/892) ve diğer hadis kitaplarında, İbn Uyeyne’den rivâyet edilen hadiste şu fazlalık vardır: “Bedevî namaz kıldıktan sonra: “Allah’ım beni ve Muhammed’i bağışla, bizimle birlikte başka hiç kimseyi bağışlama” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona şöyle dedi: “Geniş olan bir şeyi daralttın.” Çok geçmedi, adam kalkıp mescide bevletti. Herhangi bir sebeple etrafa gönderdiği kişilere “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın” demek Hz. Peygamber’in huyu idi.”³¹⁴

Mescidi kirleten birini gören Peygamber (s) bu kişiyi şu şekilde uyarmıştır: Ebu Sehle, Said bin Hallad’dan, Ahmed bin Salih Ebu Sehl’e: Rasûlullah (s)’ın ashabındandır, dedi. Bir şahıs bir cemaate imam oldu ve kıbleye karşı tükürdü. Rasûlullah (s) da bakıyordu. İmam namazı bitirince Rasûlullah (s) cemaate şöyle

---

³¹¹ Buhârî, *Vudû*, 58; Tirmizî, *Tahâre*, 112; İbn Mâce, *Tahâre*, 78.

³¹² Tirmizî, *Tahâre*, 112.

³¹³ Elbânî, *age*, c.II, s.695.

³¹⁴ İbn Hacer, *age*, c.I, s.433.

buyurdu: “Şu şahıs size namaz kıldırmasın.” Bu defadan sonra aynı şahıs o cemaate imam olmak istedi, cemaat ona mani oldu ve Rasûlullah (s)’in sözünü ona haber verdiler. O kimse Rasûlullah (s):

— Öyle mi buyurdunuz? Dedi.

— Rasûlullah (s): “Evet,” buyurdu. Zannediyorum ki Rasûlullah (s) ona: “Çünkü sen Allah’a ve Rasûlüne eza ettin,” buyurdu.³¹⁵

Mescidlerin kirletilmemesine dair bir başka rivayet şöyledir. Enes (ra)’den rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s) şöyle buyurdu: “*Mescide tükürmek günahdır, onun keffareti ise onu yok etmektir.*”³¹⁶

Meselenin fikhî yorumları ise aşağıdaki gibidir:

“Hanefîlere göre: Necis veya sonradan necislenmiş bir şeyi mescide koymak veya necis olmuş bir petrol veya yağla mescidi aydınlatmak, mescidin binasını necis katkı maddeleriyle inşa etmek veya meseidde idrar yapmak tahrîmen mekruhtur.

Hanbelîlere göre: Necis bir şeyi veya necislenmiş bir şeyi mescide koyma hâlinde bunlardan bir pislik mescide düşerse haramdır. Düşmezse haram olmaz. Necis bir yakıtla mescidde aydınlanmak haramdır. Bir kap içine olsa bile mescidde idrar yapmak haramdır. Mescidin necis bir katkı maddesiyle inşâ edilmesi veya necis bir şeyle sıvanması mekruhtur.³¹⁷

Mescidde tükürmek ve sümürmek de mekruhtur. Mezheblerin bu hususta ileri sürdükleri detaylı görüşler aşağıya alınmıştır.

Şâfîilere göre: Mescidde bir çukur kazan, sonra bu çukura tükürüp üstünü toprakla örten kişi günahkâr olmaz. Eğer çukur kazmadan tükürürse günahkâr olur. Bundan sonra tükürüğü toprağın altına gömerse, günâhı devam etmez. Aynı şekilde

---

³¹⁵ Ebû Dâvûd, *Salât*, 21.

³¹⁶ Buhârî, *Salât*: 72; Müslim, *Mesacid*: 13; Nesâî, *Salât*, 30.

³¹⁷ Cezîrî, *age*, c.I, s.386.

mescidin sıvasına tüküren kişi de günahkâr olur. Fakat bu sıvayı kazıyıp tükürüğün izini giderdiği takdirde günâhı devam etmez. Bu sayılan önlemleri almadan tüküren kişi, haram işlemiş olur.

Hanbelîlere göre: Mescidde tükürmek haramdır. Mescidin tabanı toprak veya çakıl olur da, tükürdükten sonra tükürüğünü yer altına gömerse günahı devam etmez. Eğer tabanı sıvalıysa, tükürdüğü yeri silmesi vâcib olur. Tükürdüğü yeri hasırla örtmesi yeterli olmaz. Tüküren kişi tükürüğünü görmezse; bu tükürüğü görenin, onu gömerek veya başka bir yolla gidermesi gerekir.

Mâlikîlere göre: Mescidin tabanı sıvalı olursa, az miktarda tükürmek mekruh, fazla miktarda tükürmekse haramdır. Mescidin tabanı çakıllarla örtülü olursa tükürmek mekruh olmaz.

Hanefîlere göre: Mescide tükürmek tahrîmen mekruhtur. Mescidin tükürük, sümük ve balgamdan temiz tutulması vâcibtir. Bu pis şeyler ister mescidin duvarlarına, ister tabanına, ister hasırların üstüne, ister altına atılsın hüküm değişmez. Yapan kişinin, bu pisliği temizlemesi vâcibtir Bu açıdan mescidin tabanının toprak, sıvalı veya şergili olması arasında bir fark söz konusu değildir.”³¹⁸

2.2.8.Cima

Mescidde yapılması yasak olan işlerden birisi de cimadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Oruç tuttuğunuz günlerin gecesini kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı, onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu, bu sebeple tevbenizi kabul edip sizi affetti; artık onlara yaklaşabilirsiniz. Allah'ın sizin için takdir ettiğini dileyin. Tan yerinde, beyaz iplik siyah iplikten sizce ayırdedilinceye kadar, yiyin için, sonra orucu geceye kadar*

---

³¹⁸ Cezîrî, age, c.I, s.387.

tamamlayın. Mescidlerde itikâfa çekildiğinizde kadınlarınıza yaklaşmayın. Allah insanlara yasaklardan sakınsınlar diye âyetlerini böylece apaçık bildirir."³¹⁹

Bu ayetle yüce Allah itikâfta kadınlara yaklaşmayı yasaklamıştır. İlim ehli itikâfta iken kasti olarak hanımına fercinden yaklaşan kimsenin itikâfını bozmuş olacağını icma ile kabul etmişlerdir.³²⁰

Cima olmaksızın tenlerin değmesine gelince; eğer bundan zevk almak maksadı varsa bu mekruhtur. Öyle bir maksadı yoksa mekruh olmaz. Çünkü Aişe (ra) Peygamber (s) itikâfta iken saçlarını tarıyordu.³²¹

İbn Abbas (ra) bu ayet hakkında şöyle demektedir: "Kim itikâfa girerse eşiyle cima yapmasın."³²²

Serahsî (v.490/1096) bu âyeti açıklarken itikâfa girenin ciması konusunda şöyle bir açıklama yapmaktadır: "İtikâfa girenin gerek mescidde gerekse bir başka yerde cima etmesi haramdır. İtikâfa genellikle mescidde girildiği için ayette mescid kelimesi özellikle zikredilmiştir."³²³

---

³¹⁹ Bakara, 187.

³²⁰ Kurtubî, age, c.II, s.609.

³²¹ Buhârî, *İ'tikaf*, 3; Müslim, *Hayz*, 6; Ebû Dâvûd, *Savm*, 79; İbn Mâce, *Sıyâm*, 64; Muvatta, *İ'tikaf*, 1.

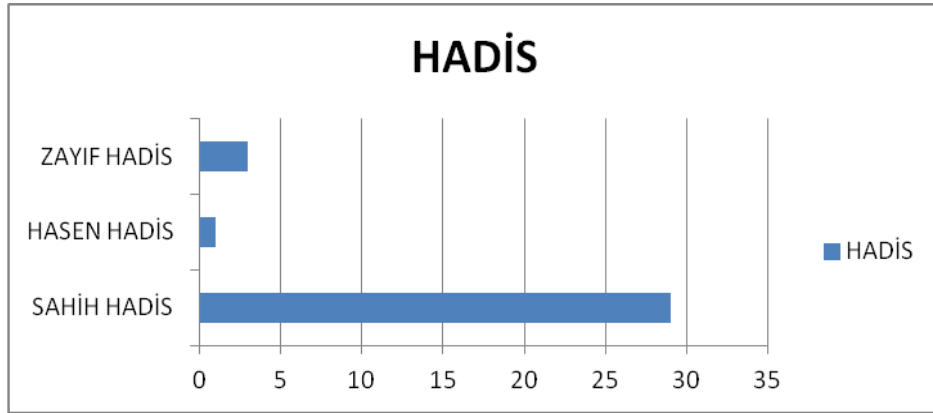
³²² Mücâhid, *Tefsiru Mücahid*, s.222.

³²³ Serahsî, *el-Mebsut*, c.XXX, s. 292.

SONUÇ

“Rivâyetlere Göre Mescid ve İlgili Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” başlığı çerçevesinde hazırladığımız tez çalışmamızda Kütüb-i Tis’a diye isimlendirilen, dokuz hadis kitabı mercek altına alınmıştır. Mescid ahkâmı da olarak isimlendirebileceğimiz bu rivayetlere ulaşmak için yaptığımız aramalarda müstakil olarak rivayetlere göre telif edilmiş bir “Mescid” kitabı bulamadık. Kütüb-i Tis’a diye isimlendirilen dokuz hadîs kitabını taramamız neticesinde Buhârî ve Müslim’in Sahîh’leri ile Nesâî ve İbn Mâce’nin Sünen’lerinde “Kitâbü’l-Mesâcid” adıyla oluşturulmuş bir bölüm bulunduğu görülmüştür. Diğer hadis kitaplarında ise mescidle ilgili rivayetler “Kitâbü’s-Salât” adıyla oluşturulan bölümlerin içinde bab başlığı altında geçmektedir.

Çalışmamızda ulaşılan rivâyetler doğrultusunda mescid konusuna etraflıca bakılmaya çalışılmıştır. Mescid ahkâmı konusunda ele aldığımız 33 hadisten üçünün zayıf, birinin hasen diğerlerinin ise sahih olduğu yaptığımız tesbitlerdendir.

İncelediğimiz rivâyetlerde mescidin kısa zaman içinde İslam’ın evrensellik, ilerleme ve gelişme özelliklerinin bir sembolü olduğu, bilinçli eylemlerin icrası ve ibadetlerin edası için rûhî bir merkez, devletin iç ve dış ilişkilerini yönlendiren askerî ve siyâsî bir üs, mütevazı minberinden öğretilerin ve konuşmaların sunulduğu bir ilim yuvası olduğu görülmüştür.

Müslümanların ilk yıllarında mâlî yönden güçsüz olmaları sebebiyle her biri kendine yüklenecek görevi yapacak özel alanlı kurumların daha fazla kurulmasına

imkân bulamamaları sebebiyle mescid, yığınla vazife ve işlev görmüş, İslam cemaatının iç ve dış tüm ilişkilerinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin önemli bir parçası haline gelmiştir.

İslam davetinde ve İslam'ın intişârında büyük fonksiyonu olan mescidler zamanla cemiyet hayatından uzaklaştırılarak sadece ibadete münhasır yerler haline getirilmişlerdir. Yeryüzünü bize mescid kılan bir dinin temsilcileri olarak Müslümanlar, İslamî bir cemiyet oluşturmak ve İslam'ı bütün bir cihana ulaştırabilmek için mescide gereken değeri vermeli ve onu Rasûlullah (s) günündeki hareketlilik ve ameliyesine kavuşturmak mecburiyetindedirler. Mescidlerin yeryüzünden gökyüzüne doğru hacmini yükseltmeye harcadığımız emeği belki de onun işlevlerini artırma çabasında göstermeliyiz.

Özellikle Ramazan ayı ve yaz Kur'an Kursları münasebetiyle hareketlenen mescidlerimizdeki bu güzel havanın korunması ve senenin diğer günlerine de aynı hareketliliğin getirilmesi için yeni çalışmalar gerekmektedir. Tüm bu çalışmaları yaparken sünnetin bereketli gücünden yardım almak ve Peygamber (s)'in buyruklarını gündeme getirmek hadis araştırmacılarına düşen görevlerdendir.

Bugün her ne kadar artık Müslümanların iç ve dış tüm ilişkilerinde faaliyet gösteren müstakil kurumları olsa da mescidin hayatın her zaman merkezinde olması gerektiği belki de çalışmamızın en önemli sonucudur. Müslümanlar tarafından mescid merkezli inşa edilen Nizâmiye, Zeytûniye, Ezher, Fatih ve Süleymaniye gibi büyük külliyelerin inşası belki de Peygamber (s)'in mescidine benzeme çalışmaları idi. Bu noktada yeni araştırmalara düşen görev "Fiziki durum ve işlevsellik açısından günümüzde mescid nasıl olmalıdır?" sorusunun cevabını bulmak olmalıdır.

Mescid konulu hadis rivayetleri hakkında bugüne kadar müstakil bir çalışmanın ilk ürünü olan çalışmamızın hayırlara vesile olmasını dileriz. Yeni çalışmaların konuya farklı bakış açıları kazandıracağını ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız nedenlerden dolayı mescid konusuna katkı sağlayacağını ifade etmek istiyoruz.

Yeryüzünü bize mescid kılan Allah'a hamdolsun.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuâd (v.1968), *el-Mu'cemü'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dârü'l-Mârife, Beyrut 2005.

ABDÜRREZZÂK, Ebû Bekir b. Hemmâm es-San'ânî (v. 211/826), *el-Musannef* (nşr. Habîbürrahmân el-A'zamî), I-XI, Beyrut 1983.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel es-Şeybânî el-Bağdâdî (v.241/855), *Kitâbü'z-zühd*, Beyrut 1978.

AĞIRMAN, Mustafa, *Hz.Muhammed (sav) Devrinde Mescid ve Fonksiyonları*, 2.Baskı, İstanbul 2010.

ALGÜL, Hüseyin, “*Mescid-i Dırar*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.272-273.

_____ “*Mescid-i Kuba*”, XXIX (Ankara 2004), s.279-280.

AYNÎ, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b.Ahmed (v.855/1451), *Umdetü'l-Kârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*, XXV, Dârü'l-Fikr, Beyrut trs.

AZİMÂBÂDÎ, Ebü't- Tayyib Muhammed, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, Beyrut 1415.

BAĞDÂDÎ, Hatîb (v.463/1071),*el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, Riyad 1969.

BOZKURT, Nebî, “*Mescid-i Haram*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.273-277.

_____ “*Mescid-i Nebevî*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.281-290.

_____ “*Mescid-i Aksa*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.268-271.

_____ “*Cami*”, DİA, VII (İstanbul 1993), s.46-56.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v.256/869), *Sahih (el-Cami'u'l-Musnedu's-Sahihu'l-Muhtasar min Umuri Rasulullah sallallahu aleyhi vesellem ve Sunenih ve Eyyamih)*, thk. Muhammed Nizar Temim, HeysemNizar Temim, 1. Baskı, Beyrut 1995.

_____ *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Hâlid Abdurrahman el-Akk, 1. Baskı, Beyrut 1996.

BÜTÜN YÖNLERİYLE ASR-I SAADETTE İSLAM (ed. Vecdi Akyüz), I-V, İstanbul 1995.

CEZİRÎ, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslam Fıkhı*, trc. Mehmet Keskin, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1993.

ÇAKAN, İ. Lütfi, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlâhiyat Fak. Yay., İstanbul 1989.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman (v.255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, thk/thr. Fevvâz Ahmed Zümerlî, Hâlid es-Seb' el-Alemî, 1. Baskı, Beyrut 1987.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman ibnü'l-Es'as es-Sicistânî (v.275/888), *es-Sünen*, I-IV, tlk.

Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, İstanbul trs.

ELBÂNÎ, Muhammed Nâsiruddîn (v.1420/1999), *Silsiletü'l-Ehâdis es-Sahîha*, Mektebetü'l-Maârif, I-VI, Riyad 1995.

_____ *Silsiletü'l-Ehâdis ez-Zaîfe ve'l-Mevzûa*, Mektebetü'l-Maârif, I-XIV, Riyad 1992.

ERUL, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1.Baskı, Ankara 1999.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (v.817/1415), *el-Kâmûsü'l-Muhît*, I-IV, Dâru'lilm li'l-Cemî', Beyrut trs.

GÖRMEZ, Mehmet, "*Fıkhü'l-Hadis*", DİA, XII/547-549.

HAMİDULLAH, Muhammed (v. 2002), *İslâm Peygamberi* (trc. Salih TUĞ), I-II, 5. Baskı, İstanbul 1993.

_____ *İslam Müesseselerine Giriş* (trc. İ.Süreyya SIRMA), İstanbul, 1984.

HEYSEMÎ, Nûruddîn Al b. Ebî Bekr (v.807/1404), *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, Beyrût 1986.

ISFEHÂNÎ, Râğıb (v.502/1108), *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dârü'l-Kalem, 2. Baskı, Beyrut 1997.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîriddîn Muhammed (v.606/1209), *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tannâhî- Tâhir Ahmedez-Zâvî), I-V, Kahire 1963-1965.

İBN HACER, Sihâbüddîn Ebü'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî (v.852/1448), *Fethü'l-Bârî Şerhü Sahîhi'l-Buhârî*, I-XVI, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî - Muhıbbüddîn el-Hatîb, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1993.

_____ *Tehzibü't-Tehzib*, I-XII, Darü'l-Fıkr, Beyrut trs.

İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdümelik (v. 218), *es-Sîretü'n-Nebevîyye*(nşr. Muhammed Alî el-Kutb-Muhammed ed-Dâlı Balta), I-IV, Beyrut 2005.

İBN KAYYİM, el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî (v. 751/1253), *Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd* (nşr. Şuayb Arnaut- Abdülkâdir Arnaut), I-V, Beyrut 1981.

İBN KESİR, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmâîl ibn Kesîr el-Kurasî (v.774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VII, Dâru'l-Endelüs, 1. baskı, Beyrut 1966.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v.273/886), *es-Sünen*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadis, Kâhire 1994.

İBN MANZUR, Ebü'l-Fadl Cemâleddin Muhammed b.Mukrim el-Efrikî(v.711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XIV, Dâru's-Sadr, Beyrut trs.

İBN MUHAMMED, Fâlih, *el-Meşru' ve'l-Memnu' fi'l-Mescid*, Riyad 1419.

İBN SALİH, İbrahim el-Huzayrî, *Ahkâmü'l-Mescid fi's-Şerîati'l-İslâmiyye*, Riyad trs.

KAMACI, Fatimatüz Zehra, *Hız. Peygamber'in Mescid-i Nebvî'deki Günlük Hayatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜSBE, İstanbul 2011.

KANDEMİR, Yaşar, “*Hadis*”, DİA, XV (İstanbul 1997), s.47-64.

KARADÂVÎ, Yûsuf, *Kudüs*, (trc. İzzet Marangozolu), 2.Baskı, İstanbul 2010.

KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer (v.1345/1962), *Hadis Literatürü (er-Risâletü'l-Müstatrafe)*, trc. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

KILIÇ, Sadık, *Kur'an Sembolizmi*, Kılıç Yayınları, Ankara, 1991.

KOÇKUZU, A. Osman, *Hadis İlimleri ve Hadis Tarihi*, Dergâh Yayınları İstanbul 1983.

KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v.671/1273), *el-Câmi' li-*

Ahkâmi'l-Kurân, I-XX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1967.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “*Mescid-i Haram*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.273-277.

_____ “*Mescid-i Nebvî*”, DİA, XXIX (Ankara 2004), s.281-290.

MÂLİK B. ENES, (v.179/795), *el-Muvatta'*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dârü'l-Hadis, 2. Baskı, Kâhire 1993.

MÜCAHİD, İbn Cibr, *Tefsîru Mücâhid*, Dârü'l Fikr, Mısır 1989.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim ibnü'l-Haccâc el-Kuseyrî en-Neysâbûrî (v.261/874), *el-Câmiu's-Sahih*, I-XVIII, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1995. (Nevevî Şerhi ile birlikte.)

NESÂÎ, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Suayb b. Ali (v.303), *es-Sünen*, I-IX, thk. Abdülfettah Ebû Ğudde, 4. Baskı, Beyrut 1994.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Şeref (v.676/1277), *Şerhü Sahîhi Müslim*, I-IX, Beyrut 1415.

OKİÇ, Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, A.Ü. İlâhiyat Fak. Yay., İstanbul 1959.

ÖĞÜT, Salim, “*Harem*”, DİA, XVI (İstanbul 1997), s.127-132.

ÖNKAL, Ahmet, *Rasûlullah'ın İslam'a Dâvet Metodu*, Esrâ Yayınları, 10.Baskı, Konya 1995.

_____ “*Cami*”, DİA, VII (İstanbul 1993), s.46-56.

SERAHSÎ, Muhammed b.Ahmed b.Ebi Sehl (v. 490/1096), *el-Mebsut*, I-XXX, Darül Marife, Beyrut 1993.

SİNDÎ, Nûruddîn (v.1138), *Hâşiyetü's-Sindî alâ Sünen'ün-Nesâî*, I-IX, Beyrut 1414.

SUBHÎ ES-SÂLİH, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, trc. M. Yasar Kandemir, TTK Yay. Ankara 1973.

ŞAMİL İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, (ed.Duran Kömürcü), I-VI, İstanbul 2000.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra (v.279/892), *es-Sünen*, I-V, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1987.

WENSINCK, A.J., *el-Mu'cemü'l Müfehras li-Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî*, I-VIII, Leiden 1936.

YAVUZ, Yunus Vehbi, *Başlangıçtan Günümüze Cuma Namazı*, Bursa 1986.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osmân(v. 748/1347), *Mizânü'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut trs.